గ్రంథకర్తగారి ధర్మపత్నియగు

శ్రీమతి

బేతిప్రాఢి లక్ష్మీదేవమ్మగారిచే

ప్రకటింపఁబడినది.

14527

పీఠిక.

పూజ్యులగు చదువరులారా!

నాటకరచనయందుఁగాని, పాండిత్యవిశేషంబునఁగాని యే కొంచెమైనను సమర్థుఁడఁ గాకయుండినను నే నప్పుడప్పుడు వ్రాయుచు వచ్చిన సంగీతసాహిత్యసంబంధములగు చాటుధారాళపద్యంబుల కానందించుచు వచ్చిన నామిత్రుల యొక్కయు, వారిలో ముఖ్యముగా మ. రా. శ్రీ వేమవరపు రామదాసుపంతులు బి. ఏ., బి. ఎల్. గారి యొక్కయు ప్రోత్సాహమువలన నిట్టి గ్రంథరచనకుఁ బూనితి. సామాన్యముగా కథాగౌరవంబునం జేసియైన బుధజనాదరణీయం బగునని యు, భగవద్గుణానువర్ణనంబుగా నుండుటచేతనైన సార్థకం బగునని యు నెంచి యందులకు సముచితంబగు రుక్మాంగద చరిత్రంబును గైకొని యిట్లు నాటకరూపముగ నొనరించితి.

దీనికిఁ గథానాయకుఁడు రుక్మాంగద మహారాజు. ఈయనకు [illegible] భార్యలు కలరు. వీరిలోఁ బట్టపుదేవియగు సంధ్యావళిని మాత్రము [illegible] పాత్రలుగాఁ జేర్చితిని. రుక్మాంగదుని మోహినిని వరించుట, [illegible] వెలువడి ప్రతాపవంతంబైన కేరళు మన్నించుట, ప్రత్యక్షము పుత్రుని ఖండించుట [illegible] యిత్యాదిస్థలములయందు గంగస్థలసౌకర్యార్థముగను [illegible] కథ నొక్కింత మార్చితిని.

ఈకాలపు నాటకసామాజికుల యుత్సాహమునకుఁ [illegible] టున్నట్టుఁ బాడుకొనుటకుఁ గొన్నిపాటలు మొదలగువానిని వ్రాసి [illegible] మందు సూచన లిచ్చి గ్రంథాంతమందు వానిని వేఱుగఁ బీఠికతో ముద్రించితి.

[illegible]

బెజవాడ,
19-9-'06.

[illegible] భగవంతరావు.
[illegible]

ద్వితీయ ముద్రణమునకు పీఠిక.

పూజ్యులగు చదువరులారా!

ప్రథమ ప్రయత్నముగ నేను దొలుత రచియించిన యీ రుక్మాంగదనాటకమును విద్యాధికులగువారు యోగ్యతాపత్రికల నొసఁగుటచేతను, బహునాటకసంఘములవారు జనరంజకముగఁ బ్రదర్శించుటచేతను, భక్తులగువారు ఏకాదశి శనివారము మొదలగు నియమదినములయందు కాలక్షేపముకొఱకు దీనిలోని కొన్నిపుటలను బఠించుచుండుటచేతను, సుజనులగువారు దీనియందలి గుణలేశముల కానందించుటచేతను నాకుఁ గల్గించిన ప్రోత్సాహమునకు వారియెడఁ గృతజ్ఞుఁడ నగుచు వారలకు నా వందనశతంబు లర్పించుచున్నాఁడను.

ఈకథ యొక్క నాటకప్రదర్శనమున కించుక పెద్దదిగ నుండినదని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇది యేకాదశిమొదలగు పర్వదినములయందు జాగరణముకొఱకు రాత్రియంతయుఁ బ్రదర్శించుటకు సరిపోవునట్లు సరిగా వ్రాయఁబడినది. ఇతరదినములందుఁ బ్రదర్శించువారు కొందఱు నాలుగవ యంకమును విడిచియు, మఱికొందఱు శ్మశానసభనుండి మొదలిడియుఁ బ్రదర్శించి సరిపుచ్చుకొనుచున్నారు.
లన్నిచేసికొనవచ్చును. భక్తులగు స్త్రీపురుషాదుల కిందలి భాగము
తగ్గించుట సంతోషదాయకము లగుచుండఁగాఁ బ్రదర్శకులకొఱకై
బడలేను. ప్రోత్సాహకముగఁ దోఁచలేదు. కావుననే యిపుడును తగ్గింపఁ
ముల మన్నింతురుగ [illegible]టలను గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను. పెద్దలు దోష

బెజవాడ,
1–1–16.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
బేతపూడి భగవంతరావు.
మంజరీముద్రణశాలాధిపతి.

—* ఇష్టదేవతా ప్రార్థనాదికము. *—

శా. శ్రీరంజిల్లఁగ లోకజాలముల సృ ♦ ష్టిం బుష్టినష్టంబు నే
వ్వారీతిం బచరింప మూర్తికలనన్ ♦ సత్త్వాదులన్ దాల్చి, లో
కారాధ్యత్వపదంబు నొంది, పిదపన్ ♦ వ్యాపారవిశ్రాంతమై
యే రూపంబును లేక వెల్గు పదమే ♦ నెంతున్ బరంధామమున్.

ఉ. ఎవ్వనిఁ దొల్త పూజ లొన ♦ రించి ముదం బెసనంటఁగన్ సుకీ
ర్త్వవ్వఁగఁ గొన్నవారు మతి ♦ పుట్టపుఁ గోఁచుల్పవారు మానసుల్
నెవ్వగ లెల్లఁ దోలుచు గ ♦ ణింపఁగ రాని శుభంబులందరో
యవ్వనజాతభూషణు గ ♦ జాననుఁ గొల్తు నభీష్టసిద్ధికై.

మ. ధ్వనిరూపంబున గీతవాద్యనటన ♦ వ్యాప్తిన్ బ్రకాశించి, యం
తనె వర్ణాత్మకరూపము మించి, త్రిజగ ♦ ద్వ్యాపారపారీణమై,
మునిపోపాసితమైన నాదవిపులాం ♦ భోరాశి నిద్రంగ నో
యన తుంబిన్ వహియించు వాణి మృదువా ♦ క్సంప్రోషి నాకీపుగన్

ఉ. కానల నున్న జానకిని ♦ కంటకుఁడై కొనిచన్న రావణున్
మానుగఁ జేరి వాని భవ ♦ నంబుఁ గదిచ్చిడి, లంకఁ గాల్చి, శ్రీ
జానకిఁ గాంచి, ముద్రిక నొ ♦ సంగి, సువార్తను వేగ రా
జానికిఁ దెల్పినట్టి కపి ♦ సత్తము శత్రువినాశు నెని.

చ. చవులను జల్లునట్లు, సర ♦ సంబగు తేనియ ... నట్లు, మే
లవునని సత్కవుల్ శిరము ♦ నం దిడునట్టి ముద్దుపల్కులన్
గవితయొనర్చు పెద్దలకు ♦ నన్నయ తిక్కన, సోమముఖ్య స
త్కవులకు వారిపాంగతిక ♦ ఖ్యాతికి నెప్డు మ్రొక్కెదన్.

క. తెలిసియుఁ దెలియని బుద్ధిని
యలవడి యలవడని [illegible]

దొలుత రచించితి దీనిఁ
గల గుణలేశము లె ఘనము ♦ గాఁ గొనరె ఘనుల్.

క. చెప్పెద సత్కథ వినుఁడీ
తప్పుల తడికంచు ముందె ♦ తలఁచి విడకుఁడీ
యొప్పులనే కైకొనుఁడీ
తప్పులు లేనట్టివాఁడు ♦ దైవంబె సుఁడీ.

చ. పరువుగ నొక్క పద్యమును ♦ ప్రౌఢిదలిర్పనొనర్ప నేరకే
యొరు లొనరించు సత్కవిత ♦ కోర్వక మెచ్చక వంకరర్థముల్
సరగునఁ గూర్చి దానిపద ♦ సంధులఁ దూఱెడి స్వాములార! నా
తెరువున కడ్డు రాకుఁడని ♦ తిట్టక తిమ్మక కేల్మొగిడ్చెదన్.

సీ. తాఁ జెప్పు పద్యమెం ♦ దలుపిన్న నెపుడైన, బాగు బాగని తోనె ♦ పల్కవలయు
దాని మార్దవశైలిఁ ♦ దగ నెన్నినంతనె, మేలు మేలని మతి ♦ మెచ్చవలయు
దాని భావగభీర ♦ తనుగన్న తృటిలోనె, బాపురే! యని యెంతొ ♦ భ్రమయవలయు
దాని బోధావాక్య ♦ తత్పరత్వముఁ గొన్న, ముక్తులయ్యెదమంచు ♦ మురియవలయు

గీ. నిటులు కాకుండఁ జెప్పిన ♦ నేమిఫలము?
పటపటలు కటపిట లనఁ ♦ బద్యమల్లి
సొలు భ్రమవెట్టఁ జూచెదు ♦ భాగ్యమునకు
(ఈప. ...క్షింత్రు? భగవంతుఁ ♦ డెటులు మెచ్చు?

జదువఁదగును) ము సూత్రధారుఁడు ప్రస్తావనయందు పదియవ పద్యానంతరమందుఁ

గీ. శాలివాహనశకము ♦ సరగ నొకటి
యెనిమిదియు నిర్వదెనిమి ♦ నెనసినట్టి
శ్రీ పరాభవవత్సర ♦ శ్రేష్ఠమందుఁ
బూర్తి చేసితి బెజవాడ ♦ పురిని శ్రీ.

బెజవాడ,
19-9-'06

ఇట్లు,
సుజనవిధేయుఁడు,
చేతపూడి భగవంతరావు.

ఈ నాటకమందలి ముఖ్యపాత్రములు. తత్ప్రవేశం..

పురుషులు.

రుక్మాంగదుఁడు—విదిశాపురాధీశుఁడు. కథానాయకుఁడు.
ప్రవేశము. అంకము 1, 3, 4, 5, 6.

శుకుఁడు ... ప్ర. అం. 1, రం. 1—వ్రతమునుబోధించు ఋషి.
సేవకుఁడు ... ప్ర. అం. 1, రం 1, 3, 5, 6.
జాంఘికుఁడు ... ప్ర. అం. 1, రం 2. అం. 5—చాటించువాఁడు.
బ్రాహ్మణులు ... ప్ర. అం 2, 6 రం, 2
యముఁడు ... ప్ర అం 2 రం 1, 2
కింకరులు (ఇద్దఱు)... ప్ర అం 2 రం 1
చిత్రగుప్తుఁడు ... ప్ర అం 2 రం 1
నారదుఁడు ... ప్ర అం 2 రం 1
పాపులు (ముగ్గురు)... ప్ర అం 2 రం 1
బ్రహ్మ ... ప్ర అం 2 రం 2
గుణనిధి (మంత్రి) ... ప్ర అం 3 రం 1
కాఁపులు ... ప్ర అం 3 రం 1
విదూషకుఁడు ... ప్ర అం 3 రం 2
దౌవారికుఁడు ... ప్ర అం 5
విద్యార్థులు (ముగ్గురు) ప్ర అం 6 రం 1
ధర్మాంగదుఁడు ... ప్ర అం 6 రం 1, 2—రాకుమారుఁడు
శ్రీమహావిష్ణువు ... ప్ర అం 6 రం 1

స్త్రీలు.

సంధ్యావళి ... ప్ర అం 1 రం 1 అం 4, 6 రం 1, 2
రుక్మాంగదుని పట్టపుదేవి కథానాం
చకోరాక్షి పద్మగంధి ప్ర అం 4, 6 రం ?
రుక్మాంగదుని భార్యలలో వారు
మోహిని ... ప్ర అం 2 – 2, – 3 రం 2 అం 5, 6, రం 1, 2
బ్రహ్మమానసపుత్రి
పుష్పమాల ... ప్ర 5 మోహినియొక్క చెలికత్తె

ౘక్క యంకమునవచ్చు పాత్రముల వివరము.

ప్రథమాంకము.

1 సంధ్యావళి
2 రుక్మాంగదుఁడు
3 సేవకుఁడు
4 శుకుఁడు
5 జాంఘికుఁడు

ద్వితీయాంకము.

1, 2 బ్రాహ్మణులు
3, 4 బ్రాహ్మణబాలురు
5 యముఁడు
6 చిత్రగుప్తుఁడు
7 వక్రదంతుఁడు
8 దీర్ఘబాహువు
9 నారదుఁడు
10, 11, 12 పాపులు
13 బ్రహ్మ
14 మోహిని

తృతీయాంకము.

1, 2, 3 కాఁపులు
4 రుక్మాంగదుఁడు
6 సచివుఁడు (మంత్రి)
7 విమాషకుఁ
8 మోహిని
9 మన్మథుఁడు (తెరలో)

చతుర్థాంకము.

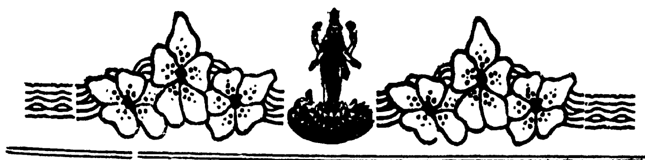
1 సంధ్యావళి
2 చకోరాక్షి
3 పద్మగంధి
4 రుక్మాంగదుఁడు

పంచమాంకము.

1 మోహిని
2 పుష్పమాల
3 రుక్మాంగదుఁడు
4 దౌవారికుఁడు

షష్ఠాంకము.

1, 2, 3 విద్యార్థులు
4 రుక్మాంగదుఁడు
5 మోహిని
6 ధర్మాంగదుఁడు
7 దౌవారికుఁడు
8 సంధ్యావళి
9 శ్రీవిష్ణుమూర్తి
10 గుణనిధి
11 చకోరాక్షి
12 పద్మగంధి
13 బ్రాహ్మణులు

శ్రీరస్తు.

రుక్మాంగద నాటకము.

ప్రథమాంకము.

నాంది

శ్రీధరు నాత్మనుంచి, పెఱ ♦ చింతలనెల్ల నడంచి, చిత్తమున్
సాధుల కొప్పగించి, విర ♦ సంబగు కోర్కులఁద్రుంచి యీశ్వరా
రాధనలందు మించి, కడు ♦ రంజిలు సజ్జనకోటి నేలు నా
భూధవమౌళివందితను ♦ మూర్తి పరేశుఁడు మిమ్ము బ్రోచుతన్.

శ్రీకరుఁ డాదిమూర్తి, నుత ♦ శీలుఁడు, లోకములేలుతండ్రి, సు
శ్లోకుఁడు, దీనవత్సలుఁడు, ♦ సూరిజనస్తవనీయుఁ డచ్యుతుం
డా కరుణాపయోనిధి, శ్రి ♦ తావనుఁ డెప్పుడు సమ్మదంబునన్
బ్రాకటవైభవోన్నతశు ♦ భప్రదుఁడై మిము నేలుఁగావుతన్. 2

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు)

సూత్ర—"ఇదోవచ్చితి"నని చెప్పి యలంకరించుకొనుచు నాప్రియురాలింకను రాకయున్నది. (తెరవంకఁజూచి) ఓసీ! యలంకరించుకొనుట యైనయెడ నిటురమ్ము.

నటి—ఇదోవచ్చుచుంటిని, (అనుచుఁ బ్రవేశించి) ఏమియనుజ్ఞ నొసంగెదరు?

సూత్ర—ఏదైన నొక్క నాటకవిశేషంబున నిచ్చటి సకలవిద్యాపారంగతులును, రసగ్రహణనిపుణులును అగు నీసభాసదులనెల్ల నానందపఱుప నేనాజ్ఞప్తుండనైతి. ఇందుకు నీవు సన్నద్ధురాలవై నాకు సాహాయ్యకారిణివిగ నుండవలయును.

నటి—ఏమీ! నాటక విశేషమా? ఆనందపఱుచుటకా? ఇట్టియోజన?

సూత్ర—ప్రియురాలా! అట్లనవేల?

నటి—ఏలనా? గానవిద్యనే ప్రధానముగాఁగలది నాటకము. అట్టి గానము దూష్యమనియు, గాయకులు గర్హ్యులనియుఁ శాస్త్రజ్ఞులు వచింపఁగా నేను బలుమారు వినఁగలిగితిని. అట్టి నాటకముచేతనా మన మీ సభాసదుల నానందపఱుచుట?

సూత్ర—ఎంతటి వెఱ్ఱిదానవు! గానవిద్యనే సహజాలంకారముగఁ గలిగిన సరస్వతిని బ్రహ్మ వాక్కునఁ ధరించెననియు విష్ణు గానలోల బిరుదాంకితుఁడనియు, శివుఁడు మహానటుండను సార్థకనామధేయుం డనియు నెన్నఁడును వినలేదా?

సీ. కచ్ఛపియనువీణఁ ♦ గరమున ధరియించి
యానంద మందదే ♦ యజునిరాణి?
మహతియన్ వీణియ ♦ రహిని ధరింపఁడే
జ్ఞానపూర్ణుం డగు ♦ నారదుండు?
శ్రీకళావతి వీణ ♦ చెల్వుగఁ దాల్చి మ
దంబు నందఁడె మేటి ♦ తుంబురుండు
బృహతియన్ వీణియఁ ♦ బ్రేమ ధరింపఁడే
పావనుండైన వి ♦ శ్వావసుండు
గీ. నిరత గీతామృతాస్తిక ♦ త్వరత నిట్లు
వీణియలఁ దాల్చి యొక్కింత ♦ విసువులేక
వరలుచుండరె వాదన ♦ నిరతు లౌచు
నరయవే వీరు బ్రహ్మణ్యు ♦ లంచు నహహా? 3

ఇదిగాక

మ. వర కాత్యాయన, శార్ఙ్గదేవ భరతో ♦ పాధ్యాయ, శ్రీనందికే
శ్వర, శ్రీకోహళ, దత్తిలాదులు భువిన్ ♦ సంగీతమున్ బేర్మిచే
స్థిరతన్ నిల్పఁగ లక్ష్యలక్షణములన్ ♦ సిద్ధాంతముల్ వ్రాయరే?
భరతాచార్యులటంచుఁ బేర్వడయరే? ♦ బ్రహ్మత్వమున్ గాంచరే?

గానవిద్యయే ముఖ్యమైనయెడ నిట్టి మహానుభావులెల్లరు దీని నింతగాఁ బ్రేమింతురా? ఆదరింతురా? కాఁబట్టి యెవ్వరో పల్కిన యేదో వాక్యమును విని దాని పూర్వాపరముల నయిన నెఱింగి సమన్వయపఱచుకొనఁజాలక నీ విట్లు మోసపోయితివి సుమా ఇదియునుగాక

సీ. శ్రీ భారతీ విపం ◆ చీభూమి జన్మించి,
నారదమహాముని పీ ◆ నారవాల
నాలమందునఁ బ్రాకి, ◆ పదఁపడి గాంధర్వ
మృదు కంఠనాద దో ◆ హదములఁ గాంచి,
రహిమీరఁ ద్రిభువన ◆ ప్రియయందు వ్యాపించి,
నవరసపుష్ప సం ◆ తానమంద,
సరస కీర్త్యాశ్రిత ◆ స్థానమై యొప్పారు
చారు గానలతిక బ్ర ◆ శస్తసుఖము ;
గీ. లంబు పాడసూక్తి; నశ్రాంత ◆ లలితసార
భరిత మీయాట; శిశుపశు ◆ ఫణులకైన
భోజ్యమగుచుండు; నిట్టి య ◆ పూర్వసార
సానుభవ మర్థ్యమనుటకు ◆ నడ్డు కలదె? 5

నటి—అవునవును పొరఁబడితిని. ఇట్టి మహనీయులెల్లరచే నాదరింపఁబడిన యీ గానవిద్య ముఖ్య మెట్లుగాదు? అయినను ఆర్యపుత్రా! వీరల నానందపఱచుటకు వివిధములగు వినోదములు వేనవేలుగ నుండలేదా? నాటకమేల? గానవిద్య ముఖ్యముకాకయుండినను వేషధారణము ముఖ్యమేకదా? వేషధారియగువాని మోహమైనను జూడఁగూడ దందురే.

సూత్ర—"వీరల నానందపఱచుటకు వివిధములగు వినోదములు వేనవేలుగ నుండలేదా" యని యనుచుంటివి. కేవలవినోదంబు లానందజనకంబు లైనను జ్ఞానబోధకంబులు కావు. కావ్యంబులన్ననో కాంతాసమ్మితంబులు; జ్ఞానానందప్రదాయకంబులు. అందు నాటకంబులు వేషభావలచేత సప్రత్యక్షస్వ ప్రత్యక్షీకరణసమర్థంబులై మహానందజనకంబు లగుటను "కావ్యేషు నాటకం రమ్యం" అను లోకోక్తియే

చాటుచున్నది. కావున నాటకవినోదంబు బంగరుగిన్నెలోని పాయసముం బలెన ప్రతిమానం బని వేఱుగఁ జెప్పనేల ?

మఱియును వేషధారులు వర్జనీయు లనుచుంటివి. సత్యము; సత్యము. వేషధారులు వర్జనీయులే. కాని యెట్టివేషధారులు ?

ఉ. ఎంచఁగరాని లంచముల • నేకముగా గడియించి, కొంపలన్
ముంచి, వచించరాని నయ • ముం బచరించెడు వేషధారులన్
గొంచెపుబుద్ధి సాత్వులుగఁ • గూళతనంబునఁ గల్ల లెన్నియో
కొంచక ప్రేలునట్టి యుల • క్రూర దురాత్మక వేషధారులన్. 6

మఱియును కేవల స్వార్థపరులైన పొట్టకూటి వేషధారులును, అట్టులు వర్జనీయులగుదురు కాని లోకోపకారార్థముగ భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యంబు లట్టె మూర్తీభవించినట్టు లీ దృశ్యపరిబంధమూలమున నగపడుమటచే వానినెల్ల నా సభాసదుల హృదయపీఠంబుల నెలకొల్పుతలంపున వేషధారులై, తదనుగుణంబులగు గ్రంథముల సేకరించుకొని, పఠియించి, అందలి కష్టనిష్ఠురములకోర్చి, ప్రవర్తించు లోకోపకారపరాయణులగు వేషధారు లెప్పుడైన వంద్యులగుదురు గాని నింద్యులగుదురా ?

నటి—బాగు బాగు. ఆర్యపుత్రా ! మన్నింపుఁడు. స్వోదరపోషణార్థమై కాక లోకోపకారార్థముగ ధరింపఁబడిన యెట్టివేషమైనను గర్హణీయ మనుటకు సందియము లేదు ; కాని మఱియొక్క సందియముకలదు.

సూత్ర—ఇంకేమి సందియము ?

నటి—ఈ సభాసదుల నానందపఱుపఁదగునట్టి భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాది బోధకంబగు నే సచ్చరిత్రంబును మనమిచ్చటఁ బ్రవర్తింపగలుగుదుమా యని.

సూత్రి—ఈ సందేహముచేతనే నేనును మిగులఁ గలవరపడుచున్నాను. (అని మింటికై చూచుచు నాలోచించి) ప్రేయసీ! నీవే యిందున కనుకూలంబగు నొక్క సచ్చరిత్రంబును చేర్కొనుము. నీవునుం బురావృత్తంబులఁ బెక్కులుగ వినిన దానవే కదా.

నటి—ఆర్యపుత్రులను రాగవిశేషంబున నట్టులానతిచ్చుటయే కాని మీకెఱిఁగింప నే నెంతటిదానను ? విద్యావిశేషసంపన్నురాలను నా సంధ్యావళీదేవిని గాను గదా ?

సూత్ర—(సంతోషముతో) హాహాహహా! ప్రియురాలా! "సంధ్యావళీదేవి" యనుట
చేత నొక్క దివ్యచరిత్రంబును జ్ఞప్తికిం దెచ్చితివి.

గీ. శ్రీకరంబగు నేకాద ♦ శీమహాత్మ్య
బోధకంబును సురవర ♦ పూజితంబు
నైన రుక్మాంగదాఖ్య ధ ♦ రాధినాథు
సచ్చరిత్రంబు పురుషార్థ ♦ సాధకంబు 7

ఆ చరిత్రం బిప్పుడు ప్రచురింపఁబడుటచే సర్వవిదితంబులం బగియున్నది. ఆ రుక్మాంగదుని భార్యయే సంధ్యావళీదేవి. నీ విప్పు డామెనే పేర్కొంటివి

నటి—ఆర్యపుత్రా! దీనిచేత నేను ధన్యురాలనైతి. ఈ చరిత్రమును నాటకముగా నెవరు రచించిరి?

సూత్ర—ఇంకను నీ వెఱుంగవా?

సీ. భూసురుం [illegible]మ ♦ పూజితవిమలచా
రిత్రుండు, శ్రీవత్స ♦ గోత్రజుండు
వర బేతపూడి స ♦ ద్వంశాబ్ధిసోముఁ డ
త్యధిక శివార్చనా ♦ తత్పరుండు
నగు లక్ష్మయామాత్యు ♦ నాత్మజులందుఁ గ
నిష్ఠుఁడు, సతత ప ♦ టిష్ఠ నయుఁడు
సంగీత సాహిత్య ♦ సరసకవిత్వాది
వివిధ విద్యామర్మ ♦ విద్వరుండు
గీ. సర్వశుభదంబు బుధజన ♦ సన్నుతంబు
నైన రుక్మాంగదాఖ్య భూ ♦ జానిచరిత
నవరసంబుల వెలయించె ♦ నాటకముగ

నటి—ఇదంతయుం బక్క పూర్తి చేయుమంటిరి. ఆ కవినామధేయమేమి?

సూత్ర—ప్రియురాలా! తొందరయేల? చెప్పఁబోవుచునేయుంటిని.

గీ. అఖిలజనములు ☞ భగవంతుఁ ♦ డందు రతని. 8

నటి—అట్టి ఋతుశ్రేష్ఠమునఁ బ్రకృతిరూపఁ గలుగుటచేత నేఁ దీనికొక్క సుగానంబని తలంచుచున్నాను. నాకిప్పుడేమియు స్ఫురింపకున్నది?

సూత్ర—నీ గానకళాకౌశలంబున నీ సభ్యులనెల్లను నానందపఱుచుచు నేదైన నొక్క ఋతువును వర్ణింపుము.

నటి—ఏ ఋతువును వర్ణింప మనెదరు?

సూత్ర—నూతనశృంగారభరితమైన యీ వసంతఋతువునే వర్ణింపుము.

నటి—చిత్తము (అని పాడుచున్నది.

ద్విపద-ఖమాచి-రూపకతాళము-త్రిశ్రజాతి.

వంగాలంబు [illegible] ♦ [illegible] లెస్స - రంజిల్లఁగా [illegible] ♦ [illegible] మున
[illegible] ♦ [illegible] - [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] - [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] - [illegible] స్వర్ణాభ ♦ [illegible] మున
[illegible] పల్లవదీప ♦ [illegible] - [illegible] బాలు ♦ [illegible]
[illegible] లక్ష్మి ♦ [illegible] వసంతుఁడు ♦ [illegible] 9

సూత్ర—ప్రియురాలా [illegible]

గీ. నీద పాటకు, ఘనతకి ♦ నీ స్వరమున
కెంతయేసియు నామది ♦ సంతసించె
పొంగుచును నాఁడు మేటి రు ♦ క్మాంగదేశుఁ
డెల్ల సంధ్యావళీవిద్య ♦ కలరినట్లు. 10

(మింటికై చెవియొగ్గి వినుట నభినయించి) ఎచ్చటనో మృదుగానము వినవచ్చుచున్నదే! రుక్మాంగదమహీభుని కంఠస్వరముగా నున్నది. (మరల వినుట నభినయించి, దూరముగా దృష్టిసారించి, చూచి) ఓహో అవునవును: రుక్మాంగదమహీభుఁడు సంతోషముగ నేమో పాడుకొనుచు సంధ్యావళీదేవి యంతఃపురంబునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. ఈ దారినే రానున్నాఁడు. మన మిట నుండఁజనదు; పోవుదము రమ్మా.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది ప్రస్తావన)

రంగము — సంధ్యావళీ దేవి యంతఃపురము.

(సంధ్యావళీ దేవి గ్రంథావలోకనఁ జేయుచుఁ గూర్చుండి యుండఁగా రుక్మాంగదమహారాజు చేత నొక పుష్పముఁ దీసికొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రుక్మాం—[4] హా! యీ కుసుమం బెంత రమణీయముగ నున్నది!

చ. పరిమళ మద్దిరే! సొగసు ♦ బాగు! మృదుత్వ మయారె! రంగు న
హ్హారె! యిది మెచ్చఁగాఁ దగిన ♦ వారలు లే రిది నాదు ప్రేమసా
గర మందిరింపఁ జేసె నిది ♦ గావున నామెకు దీని నిచ్చి య
బ్బురపడఁ జేతు; నిట్టి సుమ ♦ ముర్వి వృథగా నొసరింపఁ గొల్లునే?

(అనుచుఁ బ్రవేశించి యంతఃపురమునం [illegible] జూచి [illegible] నా [illegible] గ్రంథావలోకనతత్పరురాలై యున్నదే! మంచిది; సంతసించితి. [illegible] గాయకము కదా.

సీ. [illegible] ♦ పూర్వపక్షాంతముల్
దెలియంగ నీవిద్య ♦ దివ్యదృష్టి
శాస్త్రగుప్తంబులౌ ♦ సర్వమర్మంబులు
నరయంగ నీవిద్య ♦ యంజనంబు
సారవిహీన సం ♦ సారమహాంబుధి
దాఁటంగ నీవిద్య ♦ [illegible]
పరలోకసామ్రాజ్య ♦ పట్టాభిషేక సం
ప్రాప్తికి నీవిద్య ♦ పట్టకొమ్మ

గీ. విద్య విజ్ఞానభూజంపు ♦ బీజ మరయ
విద్యయే బ్రహ్మరూపంబు ♦ విమలమూర్తి
యిట్టి విద్యామహత్త్వంబు ♦ నెఱుఁగకున్నఁ
గాల మక్కట వ్యర్థమై ♦ కడచుఁ గాదె? 12

ఇప్పు డీమె [illegible] చున్నదో యాలకించెద (అని వినుచున్నాఁడు)

సంధ్యా-ముత్తకోలు, పూరికల్యాణి-త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి.

పంచభూతవికారమైన ప్ర ♦ పంచమును గడచ్రోయుచును
జంచలత్వము వీడి సద్గురు ♦ సన్నిధిని మదిఁ జేర్చి, తా
నెంచ శక్యము కాని యా జగ ♦ దీశు దివ్యసుతేజమును
గాంచి భక్తిని మ్రొక్కి పొంగఁగఁ ♦ గల్గు నాతఁడె ధన్యుఁడా. 13

రుక్మా—ఔరా! దేని మంచివిషయమునే చదువుచున్నదే!

చ. బడిబడి వాడవాడలకుఁ ♦ బాఱుచు, నెల్లర వాదులాటలన్
నుడివడఁజేసి, యింట బలు ♦ సోమరులై, తమకాలమున్ వృథా
గడపఁగఁ జూచు దుష్ట కలి ♦ కాలపుమానినులట్లుగాక, తాఁ
గడువడి జ్ఞానదంబులగు ♦ గ్రంథములన్ బఠియించు నెప్పుడున్. 14

చెంత కేగుట కిదియే యుత్తమసమయము. (అని చెంత కేగి కూర్చుండి)
ప్రాణనాయికా! ఈ కుసుమం బెంతగఁ బరిమళించుచున్నది చూడుము.

(అని యిచ్చుచున్నాఁడు)

సంధ్యా—నిక్కము. నాథా! మిక్కిలికఁ బరిమళించుచున్నది. మహానందదాయకంబుగ నుండినది. ఇట్టిదానిని దేవర యనుగ్రహించుటచేత నేను ధన్యురాల నయితి.

రుక్మా—ఇది యెల్లప్పుడిట్టులే యుండిన మేలగునని తోఁచెడిని. కాని మఱికొంత నేపటికి వాడిపోవునుగదా.

సంధ్యా—ఈ పుష్పమే యననేల? ఐహికానందములెల్ల నిట్టివియే కద.

రుక్మా—సత్యము; సత్యము. చక్కఁగాఁ జెప్పితివి. మనోహారిణీ! నీ విప్పు డేమో చదువుచుంటివి?

సంధ్యా—చిత్తము. ఒంటిగ నున్న సమయమగుటచేత కాలమును వ్యర్థపుచ్చనేల యని పుస్తకమును జూచుకొనుచుంటిని.

రుక్మా—అది యేమి గ్రంథము?

సంధ్యా—ధర్మబోధిని.

రుక్మా—ఔరా! ధర్మబోధినిం జదువుచుంటివా? దానిలో నీవిప్పుడు చదువుచుండిన భాగమును గొంచెము చదువుము.

సంధ్యా—చిత్తము. ఆలాగే చదివెదను.

ఉ. ఎవ్వని చిత్తవృత్తి భువ ♦ నైకపరాత్పరుఁ జేరి చొక్కునో
యెవ్వని పల్కు లెప్డుఁ బర ♦ మేశుచరిత్రల వెల్లికొల్పునో
యెవ్వని చేఁత లల్ల జగ ♦ దీశున కర్పణమౌచు నొప్పునో
యవ్విమలాత్ముఁ డానరసుఁ ♦ డా కృతకృత్యుఁడె ధన్యుఁ డెన్నఁగన్

రుక్మి—ప్రాణనాయికా! మఱికొంచెము చదువుము.

సంధ్యా—చిత్తము.

చ. పుడమి జనింపనేమి? బహు ♦ భోగము లందుచుఁ బొంగనేమి? తా
నడుగడు వెట్టకుండఁగ మ ♦ హాధనధాన్యము లుండనేమి? యం
ధుఁడు గొను దివ్వెయున్ మఱియు ♦ ధూళినిఁ బోసిన యాజ్యము న్గటా
యడవిని గాయు వెన్నెలయు ♦ నౌ జుమి చిత్తవిశుద్ధి లేనిచోన్. 16

రుక్మి—మనోహారిణీ! ఈపద్యములు రెండును నామనంబునం దొక్క పరితాపంబును గలిగించుచున్నవి.

సంధ్యా—పరితాపమేల నాథా!

రుక్మి—"మానవుఁడు మనోవాక్కాయములచేత నా పరాత్పరు సేవింపుచుఁ బరిశుద్ధచిత్తుఁడై యుండవలయు"నని యీపద్యములు బోధించుచున్నవి. కాని,

క. ఉదయాద్యస్తమయాంతము
ముదమున మనచేయు కార్య ♦ ము లవెల్లను నం
పదల గృహారామాదుల
నధికముగాఁ గూర్పుటందె ♦ యరుగుచు నుండెన్. 17

ఆ. సతియుఁ, బతియు, సుతులు ♦ సకలజనంబులు
దేహబంధులంచుఁ ♦ దెలియలేక
వారి ప్రేమలందుఁ ♦ బడి పొరలుటతోనె
కాలమెల్ల వృథగఁ ♦ గడచుచుండె. 18

కాని యీ శరీరాంతంబున మన కెట్టిగతి కలుగఁ గలదో, అట్టి గతియందు

మనకు వలయున దద్దేని యిచట సంపాదింపఁదగియుండెనేమో అను సంగతినిగూర్చి విచారింపమైతిమి కదా.

సంధ్యా—అవును! ఈ విషయంబు నా మనంబునందును మిక్కిలిగాఁ బరితాపంబును గలిగించుచున్నది. పరేచ్ఛాప్రారబ్ధవశంబున దేవరసమ్ముఖంబున కప్పుడప్పు డరుదెంచుచుండు శుకశౌనకవసిష్ఠవాలఖిల్యాది తపోధనులవలన నీ పరితాపనివృత్తి కాఁదగియున్నది.

రుక్మా—అవునవును. ఈశ్వరా! దయామయా! మాకట్టితరుణంబు నెప్పటికి లభింపఁజేసెదవో కదా.

ఉత్సాహ. దీనపోషకా! కృపాబ్ధి! ♦ దివ్యలోకనాయకా!
[5] మానవాధినాథవంద్య! ♦ మానిలోకపాలకా!
పూని నీదు భక్తజనుల ♦ పొందు మాకొసంగి, మా
మానసంబు లెప్డు నిన్ను ♦ మఱవకుండఁ జేయుమా. 19

[సేవకుఁడు ప్రవేశించి నమస్కరించుచు]

సేవ—దేవా! మీకు జయమగుఁగాక.

రుక్మా—ఏమిరా సమాచారము?

సేవ—అయ్యా! శుకయోగీంద్రులు వచ్చియున్నారండీ.

రుక్మా—వచ్చియుండిరా! (తనలో) ఔరా, నేఁడుకదా సుదినము! (ప్రకాశముగా) సేవకా! వారలను శీఘ్రముగా లోపలకుఁ దోడుకొని రమ్ము.

సంధ్యా—మునీంద్రు లరుదెంచుచుండిరి. కాన సంకల్పసిద్ధులరగు దేవరవారి యభీష్టసిద్ధి యిప్పుడే కాఁగలదు.

గీ. తాఁ దలంచుట యొక్కటి ♦ దైవగతిని
దారసిల్లుట యొకటియౌ ♦ ధరణి నరయఁ;
దాను దైవంబు నొకటిగఁ ♦ దలఁచుచుంట
తొలుత నోఁచిన సువ్రత ♦ ఫలము కాదె? 20

రుక్మా—ప్రాణేశ్వరీ! చక్కఁగాఁ బల్కితివి. నీవు "సువ్రతఫలము" అనుటచేత నొక్క సువ్రత మాచరింపవలయునని బహుకాలమునుండి నా హృదయమందుఁగల కోరిక యిప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

సంధ్యా—అట్లొనర్చుట మహాభాగ్యము కదా.

[శుకమహర్షి నారాయణస్మరణ సేయుచుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.] [8]

రుక్మాం—శుకమునివరా! నమస్కరించుచున్నాఁడ.

సంధ్యా—మునిచంద్రమా! నమస్కారము.

శుక—మీకు శుభమగుఁగాక.

రుక్మాం—మునీంద్రా! ఈయుచితాసనంబునం గూర్చుండుఁడు.

గీ. అటవి నివసించి, మది సదా ♦ హరి భజించి,
కాయ గసురులు తిని, ప్రొద్దుఁ ♦ గడపుచుండు
తారు మముఁ జేరవెల్ల ద ♦ యారసమునఁ
బావనులఁ జేయుటకె కాదె ♦ భవ్యచరిత ? 21

తమ పాదరజంబు సోకినమాత్రంబున నాగృహంబెల్లఁ బావనమయ్యెఁ. తమ దర్శనం బబ్బినమాత్రంబున మజ్జన్మంబెల్ల నిష్కళంకంబయ్యె. ఇది యంతయు మహాభాగ్యంబు కదా.

శుక—ఓహో రాజేంద్రా! ప్రీతిపూర్వకమైన నీవచనామృతము నాకెంతయు శ్రోత్రపేయంబుగా నున్నయది. నీవచోధోరణి చూడ భక్తిరసావేశసూచకంబుగా నున్నయది. మిక్కిలి యానందించితి.

ఉ. రక్తిఁగలట్టిపాట శ్రుతి ♦ రాగ లయాదినిబద్ధమైననున్
భక్తుఁడు పాడఁ జిత్తమల ♦ భావమునందె రమించునట్లుగన్
వ్యక్తుఁడు దారపుత్రహిత ♦ పాశనిబద్ధ మనస్కుఁ డయ్యు బల్
యుక్తిని జిత్త మీశ్వరగు ♦ ణోన్ముఖమాగతిఁ జేయఁగా నగున్.

ఇట్టివాఁ డెల్లప్పుడు నానందమయుండై కోటిభానుసమతేజుండై ప్రకాశించుచుండును.

రుక్మాం—చిత్తము. సంయమివరా! అందులకు సందేహమా? అట్టి పురుషుఁడు కలిగియుండు శాంతిశమదమాదివృత్తుల వర్ణింప నలవి యగునా?

చ. సతి నెడఁబాయఁ గల్గినను, ♦ సర్వసుఖంబుల రోయఁ గల్గినన్,
సుతుని వధింపఁ గల్గినను, ♦ శూన్యగృహంబుల నుండనైనఁ, దా
నతులితభక్తి నీశ్వరస ♦ మర్పితశుద్ధమనస్కుఁడైనచో
నతనిశిఁ జీమకుట్టినటు ♦ లైన స్ఫురింప విపెల్ల నెన్నఁడున్. 23

శుక—ఇట్టిభక్తియే ముక్తికి సాధనం బని చెప్పఁదగియున్నది. మఱియొకటి వినుము. ఎట్టి భక్తునకైన ధర్మాచరణం బత్యంతావశ్యకంబు. ధర్మవర్తనుండగు ప్రభువునకు సమస్తసౌఖ్యంబులు కరతలామలకంబులై యుండును. రాజచంద్రమా! ఇంతయేల?

గీ, హరియు, సిరియును, శంకరుఁ ♦ డాదిశక్తి
విధియు, వాణియు, మఱి కల్గు ♦ విబుధవరులు
ధర్మపరులోట, నద్దానిఁ ♦ దలఁగ వేని
వార లెల్లరు నీవంక ♦ వారె, నిజము. 24

అయినను ధర్మవర్తనుండై యుండవలయునన్న నాటకంబులు పెక్కులు కలవు.

గీ. ధరణి నుద్యోగ యౌవన ♦ ధన మదముల
నొక్క టొకటి దుష్కృతములఁ ♦ బెక్కుగతుల
నొనర జేయింపఁ దగియుండ ♦ నొక్కచోట
నిట్టి మూఁడును గుమికూడ ♦ నింకఁ గలదె?

రాజేంద్రా! ఇప్పుడు నీయం దట్టి యౌవనోద్యోగధనావస్థలు మూఁడునుం జేరియున్నను వాని దోషంబులనుమాత్రము చేరనీయక మహాసత్వగుణప్రధానుండవును, భక్తజనస్తవనీయచరిత్రుండవును, మాబోటి యోగిజనులకు విశ్వాసపాత్రుండవునై యొప్పియున్నవాఁడవు. నీవింక మావలన ధర్మసూక్ష్మంబు లెవ్వియైన విననలతువేని యడుగుము; ఎఱింగించెద. నీవంటి సన్మార్గవర్తనున కెఱింగించుటచేత వానినెల్ల సార్థకంబులుగఁ జేయఁ గుతూహలం బయ్యెడిని. కాన నీవింక సంశయింపక యడుగుము.

రుక్మా—ఓహో మునీంద్రా! మీవాక్యంబు లన్నియు మాయెడ మీకుఁగల వాత్సల్యసూచకంబులుకదా. బహుకాలంబునుండి నామనంబున నొక్క కోర్కి కలదు. అద్ది యంటిరేని యొఱిఁగింతు.

గీ. రాజయోగంబున నెల్ల ♦ రకును నెపుడు
నియమ మొక్కటి ముఖ్యమై ♦ నెగడుకతన
నందులకు నొక్క సువ్రత ♦ మాచరింప
వలయు నని యేను సతతంబుఁ ♦ దలఁచుచుందు. 26

తాము సర్వజ్ఞులరు. శ్రుతిస్మృతిపురాణంబుల నెల్లఁ జక్కఁగాఁ బరికించి శ్రీవిష్ణుప్రీతికరంబగు నొక్క వ్రతరాజంబు నాకనుగ్రహించి ధన్యుం జేయ వేఁడెద. ఇదియే మీవలన నే నెఱుంగఁ దలఁచిన ధర్మసూక్ష్మంబు.

శుక — రాజేంద్రా! నీవు కోరినదానికి మిక్కిలి యానందించితి. నీమనం బెల్లప్పుడును శ్రీవిష్ణుసేవాపరతంత్రమై యున్నట్లు కనవచ్చుచున్నది.

గీ. శ్వపచుఁడైన హరిభక్తి ♦ సహితుఁడైన
నృపునికన్నను మిన్నయై ♦ నెగడుచుండు;
రాజరాజైన హరిభక్తి ♦ రహితుఁడైన
నల శ్వపచుకన్న గడు నధ ♦ మాధముండు. 27

అని పెద్దలు చెప్పుదురు. కావున నీవు విష్ణువ్రతాచరణాసక్తుండవగుట యెంతయు శ్లాఘనీయంబు. అయినను శ్రుతిస్మృతిపురాణంబు లెల్లఁ బరికించి వక్కాణింపుమంటివి. ఈవ్రతంబునకై యంత వెదుకఁ బనిలేదు.

క. అరచేతి ఫలము రీతిని
వరలుచును త్రిలోకముల శు ♦ భప్రదమగు నా
హరివాసరవ్రతం బన
ధర వ్రతములనెల్ల శ్రేష్ఠ ♦ తమము నృపాలా! 28

ఇట్టి యేకాదశీవ్రతంబు నీవాచరింపఁదగును. ఇది విష్ణువ్రతంబులలో నెల్ల శ్రేష్ఠంబు. సకలాభీష్టప్రదంబు. సమస్తకలుష నాశంబు.

చ. గొనములయందు శాంతమును, ♦ గోటిసువాక్యములందు సూనృతం
బనువగు ధర్మసూక్ష్మముల ♦ యందు నహింసయు, నెల్ల మోక్షసా
ధనములయందు భక్తియు, ము ♦ దం బిడురీతిని, సద్వ్రతంబులన్
గనుఁగొన శ్రేష్ఠమయ్యె ననఘా! ♦ హరివాసర సువ్రతం బిలన్.

ఈ వ్రతంబు నీకవశ్యాచరణీయంబు. కావున నెఱింగించితి.

సంధ్యా.—మునివరా! ఏమి మీ సౌజన్యంబు! ఏమి మీ వాఙ్మాధుర్యంబు! ఏమి మీ కరుణాతరంగితాంతరంగంబు! మా ప్రాక్కృతఫలంబెల్ల నొక్కసారిగ ఫలించెనా యనునట్లు నేఁటిదినంబున దామిచ్చటికి విచ్చేసి సర్వశుభదాయకంబగు నీవ్రత శ్రేష్ఠంబు మా కుపదేశించితిరి. మా జన్మంబుల ధన్యత నొందించితిరి. మాభాగ్యం బేమనవచ్చు! కావుననే,

శా. ఈ విశ్వంబును గ్రమ్ము చీఁకటుల నెం ♦ తే భానుఁ డత్యుగ్రతన్
బోవన్ ద్రోచి ముదంబు నించుకరణిం ♦ బో, సాధుసాంగత్యమున్
దీవిన్ బాపవినాశహేతువగు టిం ♦ తే కాక ముమ్మాటికిన్
జీవన్ముక్తిదమంచు నెంచి విబుధుల్ ♦ చేమోడ్తు రత్యాంతమున్. 30

అయిన మహానుభావా! ఈవ్రతం బెట్లాచరింపవలయునో, దీనికి నలయు విధు లెవ్వియో సానుగ్రహులరై యెఱింగించి మమ్ముఁ గృతార్థులం జేయుఁడు.

శుక.—ఎఱింగింతు; సావధానచిత్తులరై యాలకింపుఁడు.

గీ. ఒనర దశమిని నొక్కప్రొ ♦ ద్దుండి మఱియు
భక్తి నేకాదశిని నుప ♦ వాస ముండి,
నాఁటి రేయెల్ల జాగర ♦ ణంబు సేయ
వలయు హరిహారభజనల ♦ వలన భూప! 31

గీ. వేగ మఱునాఁడు ద్వాదశీ ♦ వేళయందు
నరసి దధిఘృత భక్ష్యభో ♦ జ్యములతోడ
షడ్రసోపేతముగ ద్విజ ♦ సంతతులకు
భోజనం బిడవలయును ♦ భూపవరేణ్య! 32

మఱియు దక్షిణతాంబూలంబు లొసంగి వారలఁ దృప్తులంజేసి యనుపవలయు. పిమ్మటఁ దాను, బంధుమిత్రాదులఁగూడి యామిషాది క్షుద్రశాకవర్జితంబుగా ద్వాదశి పారణంబుఁజేసి యా దినంబంతయు నిదురమాని యుండవలయు. ఇందు మఱియొక్క ధర్మసూక్ష్మంబు కలదు. అదియు నీ వెఱుంగవలయు.

చ. ఘనులనుదన్ను టద్దిరు సు ♦ కార్యమె కాఁగ, కృశించి నూర్పులె
కనులు పదాలు కర్ణములు ♦ కన్గొని నొక్కెడఁ గూరుచుండి, నా
యన! దొర! బాబు! తండ్రి! యని ♦ యార్చు నశక్తుల నెవ్వఁడోర్మిదా
పునఁగని బ్రోవఁడో యతని ♦ పుణ్యములేటికి? పూజలేటికిన్. 33

క. మాకే సుఖమును సొంపును
మాకే ధనధాన్యవృద్ధి ♦ మాకే ఘనమున్
మాకు ధనము మీకు ఋణము
మా కడుపే స్వర్గమనుట ♦ మహిఁ దగ వగునే ?. 34

చ. పరమకృపామయుం డగుచు ♦ బాలను బోవు నశక్తుఁ జూచి, తా
నరమరలేక డాయఁజని, ♦ యక్కట మిత్రమ! అయ్యొ పేద! దు
ష్కరపరితాపమగ్నతను ♦ గాసిలి తెంచును నాదరించు నా
నరసుని కాలిగోరునకుఁ ♦ జాలుదురే పదివేలదాంభికుల్ ? 35

కావున నట్టి యాతురులగువారి గూర్చి దీర్చుట పరమధర్మమని యోజించి వారల దనుపవలయు. కాని కొందఱు మూఢులు

ఉ. ఆఁకట సోలువారి కడు ♦ పైనను గాల్చి, ధనంబుఁ గూర్చి, యా
స్తోకమనీషులట్లు కడుఁ ♦ జోద్యముగాఁ బలు ధర్మకార్యముల్
వీఁక నొనర్చుచుందు రిది ♦ వెఱ్ఱియ కాక ముదంబుఁ గూర్చునే ?
కాకులఁ గొట్టి గ్రద్దల సు ♦ ఖంబుగఁ దన్పినఁ బున్న మబ్బునే ?

కావున నీవు ధనార్జనమందు న్యాయైకరతుండవై యుండవలయును. ఈ ప్రకారంబుగ నీవు వ్రతం బాచరింపఁదగును.

గీ. ఇదియె సర్వోత్తమంబగు ♦ విధము సుమ్ము
కలుగఁజన దిందు లోప మే ♦ కాలమునను ;
గలిగినను మఱి తెలియు మే ♦ కాదసులను
జనదు స్వేచ్ఛావిహారంబు ♦ సలుప నెపుడు ! 37

ఈ ప్రకారంబుగ వ్రతంబొనర్చిన మీకు శ్రేయంబగును. అట్లొనర్పుఁడు.

రుక్మా—చిత్తము. తాపసోత్తమా! తమ వాక్యంబులెల్ల వేదవాక్యంబులుగ శిరసున వహించి యట్లే యొనరింతుము.

శుక—కాని రాజకులావతంసమా! ఒక్క విశేషంబు కలదు.

ఉ. న్యాయపథానువర్తుల మ ♦ నఃపరిశోధన సేయ, నీశ్వరుం
డే యిడుమల్ ఘటించి, యఱ ♦ యించి, కలంపఁ దనంచుఁజుమ్ముపా
ధ్యాయుఁడు శిష్యులన్ శతవి ♦ ధమ్ముల శోధనఁజేసి కాదె, వి
ద్యాయుతు నేరి పండిత ప ♦ దమ్మున నిల్పును, మానవేశ్వరా!

భక్తులగువారలు తా మొనరించు సుకృతమ్ముల కంతరాయమ్ములు కల్గునప్పుడవి యెల్లనీశ్వర ప్రేరితంబులగా నెఱింగి, నిశ్చంచిత్తులై, స్వధర్మానుష్ఠాననిష్ఠా గరిష్ఠులై యుండవలయు. కాని తత్తర మొందఁ జనదు.

రుక్మా—అట్టి సమయములం దెల్ల దేవరవారి యాశీర్వచనబలమే మాకుఁ దోడైయుండు.

శుక—మంచిది నాకుఁదడవగుచున్నది. శిష్యు:— [illegible]రు. నేనరిగెద.

రుక్మా— } చిత్తము మునికులచంద్రమా! నమస్కారము.
సంధ్యా— }

(అని మ్రొక్కుచున్నారు.)

శుక—సుఖీభవ. సుఖీభవ. నారాయణ. (అనుచు వెళ్లుచున్నాఁడు.) [7]

రుక్మా—ప్రాణేశ్వరి! ఈ మునీంద్రుని యమృతతుల్య వచనంబులు నీవును వినుచుంటివి కదా.

గీ. ఇట్టి స్తవనీయమగు వ్రత ♦ మే నొనర్చి
యొక్కఁడన దాని ఫలమును ♦ నొందుకన్న
సకలజనములు భక్తిచే ♦ సలిపి దీన
మేలుఁ గనఁజేయుటది మఱి ♦ మేలుకాదె? 39

ఇందుకు నీ యభిప్రాయం బెఱింగింపుము.

సంధ్యా—నాథా! ఈ వ్రతంబు భక్తిరస ప్రధానంబై భగవన్నామ స్మరణంబును అన్నదానంబులను విశేషింపఁజేయ సమర్థమై కన్పట్టుచున్నది.

క. ఈ వ్రతరాజము మన పురిఁ
బావనచేతస్కులైన ప్రజలెల్లరచే
దీవి నొనరింపఁజేసిన
దేవర! యిహపరసుఖాబ్ధిఁ దేలుట యరుదే? 40

కావున నట్లొనరింపఁ బురజనులఁ బురికొల్పుట యవశ్యకర్తవ్యంబని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

రుక్మా—అట్లే యొనర్చెదను. నాకు సంధ్యావందనకాల మగుచున్నది. పోయివచ్చెద.
సంధ్యా—చిత్తము నేనును బోయివచ్చెదం. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ద్వితీయ రంగము - పురవీధి.

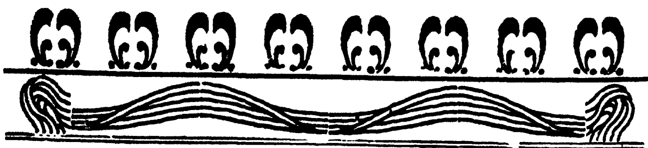
[ప్రవేశము - జాంఘికుఁడు]

(చాటింపు) ఇదిగో యినండి. యినండి. రాజుగారి శెలవయ్యింది. రేపు యేకా శింట. అందరూ యేకాశీ రతం శెయ్యాలంట. యీ రేత్రి బోజినం శేయిరాదు. రేపంతా వుపాసం వుండాల అంటే వణ్ణం తినరాదు. రేపంతా శివుడి సంగీతకం చేసుకోవాల. రేపు రేత్తిరి నిద్దర పోరా దోహోయి.

ఎల్లుండి దోవశ్శంట. ఆయాల పొద్దున్నే భ్యావన్లకి బాగా బోంచెయిపెట్టి ఆనిక పారాయిణం చేసుకోవాల. అంటే వణ్ణం తినాల. ఆయాల్ల పగలంతా నిద్దర పోరా దోహోయి.

మఱిగత్తె రేపు పిల్లలికి పాలియిరాదు. ముశిలోల్లకి వణ్ణం పెట్టరాదు. గొడ్లకి మ్యాతెయిరాదు. దూడల్ని పాల కిడవరాదు. యిట్టా శేస్తే మీకు మేలవుతుం దంట. యీ పకారంగా అంతా వుపాసం సెయ్యాలని యిట్టా రాజుగారి శెలవయ్యిం దోహోయి.
మరిన్ని రేపు రాజుగారింటికాడ యేకాశిపూజశాస్త్రారు గనక యిష్టంవున్న వాళ్లు సూడ్డానికి రావాలిసిం దోహోయి. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ఇది ప్రథమాంకము)

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రంగము - పురవీధి

[తాంబూలము వేసికొనుచు నొయ్యారము వేంకట్రావుగారును, ఆయాసముతో బొఱ్ఱ నిమురుకొనుచుఁ బప్పు రామావధానులును ఒకరి కొకరు ఎదురుగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

రామా—ఓహో! ఒయ్యారము వేంకట్రావుగారా? వ్రతభోజన శాలనుండియేనా రావడము?

వేంక—అవును, రామావధానులుగారూ. ఈదినమందు దొరగారిలోపల వ్రతమే బాగుగ నుండిన దనుకొంటే వ్రతమునకంటె భోజనము మఱింత బాగుగ నుండినది చూచినారా?

రామా—(ఆయాసముతో) అవును నాయనా. ఆ భోజనమే నాకొంపతీసినది.

వేంక—అదేమయ్యా అలాగు నంటావు? భోజన మెక్కుడైనదా యేమి? (అని మోమువంక పరీక్షగాఁ జూచి) ఏమో ఆయాసముగా మాట్లాడుచున్నావే?

రామా—ఆయాస మేమిటి నాయనా. ఊపిరి ఆడడము లేదు. అయ్యో! అయ్యో!

క. ఆ పప్పును, బరమాన్నము
లాపూర్ణపుబూరె గారె ♦ లన్నియుఁ దినఁగా
నాపొట్ట చాలదాయెను;
ఈపొట్టకుఁ దోడికొక్క ♦ టేల కలుగదో? 1

వేంక—ఈపొట్ట యుబ్బి బాధపడుచుండి మఱియొక పొట్టకూడా కావలెననట వేమయ్యా? అంతగా నా కూసముగా నుంటే తాంబూలము వేసుకో; [illegible]రి. కొంచెము వేసటికే తేలికగా నుంటుంది.

రామా—అయ్యో! తాంబూలము పట్టేపాటి సందుంటే అక్కడ మఱినాలుగు గారె ముక్కలనే యిరికించనటయ్యా?

వేంక—అంత యెక్కువగాఁ బుచ్చుకొన్నావటయ్యా?

రామా—ఎక్కు వేమిటి! గొంతులో వ్రేలు పెట్టితే అందుచున్నవయ్యా గారెముక్కలు!

వేంక—దొరగారి సొమ్ము కేరగా తినఁగానే సరియా? హరించుకొనవద్దూ?

రామా—చూస్తే వదలిపెట్టబుద్ధి యవుతుందీ? గారెముక్కలను నిండే చేపాటి యవకాశము లేక నేతిలో ముంచుకొని, గుటుక్కు గుటుక్కుని మ్రింగుచూ వుంటే, గుభాలున శ్రీరాన్నపు సుగంధి వచ్చినదయ్యా! ఇంకా నాలుగు గారెముక్కలు విస్తరిలో నుండఁగా నాని వచ్చలను ద్రోసి శ్రీరాన్నము మీఁదఁ బడినాను. అది రుచిగా నుండడముచేత — (అని యేమో చెప్పబోవుచుండఁగా)

వేంక—అవు నవును. శ్రీరాన్నము రుచిగా నున్నది.

రామా—రుచియేమిటయ్యా! స్వర్గమునకు బెత్తె డెడముగా నున్నది. నా[illegible] కడ్డము రాదు. అలాగు రుచిగా నుండడముచేత మజ్జిగైనా నా నిక్కెసునా వానిని గూడా శ్రీరాన్నమే మళ్లీవడ్డించుకొని, పూర్తిగా భోజనము చేసినాను. ఆ [illegible]తో నూరకుంటే బాగుగానే యుండేది.

వేంక—ఊరకుండక మళ్లీగేమి చేసినావు?

రామా—నా ప్రాణానకు శత్రువు లాగున మీఁగడముద్దలతోఁ గూడ గడ్డపెరుఁగు వచ్చి పడినదయ్యా! (అని ఆ కూసముతోఁ గూలఁబడుచున్నాఁడు.)

వేంక—అదుగో! అదే నీప్రాణము తీసినది.

రామా—ఆ పెరుఁగును జూడఁగానే నాయొడలు పెట్రేఁగినది. మనసు కరిఁగినది. వివేకము తలఁగినది. అంతట నేమియుఁ దోచక యొక గొప్పపని చేసినాను.

వేంక—ఏమి పని?

రామా—ఒళ్లు అటూ యిటూ సాగఁదీసుకొని యిద్దుముబస్తాకు దించినట్లు ఒక్కసారి యెగిరి కూలఁబడినాను. దీనిచేత లోపల కొంచెము సందిచ్చినట్లు కనబడినది. అప్పుడొక్కవాయి పెరుఁగు అన్నము కలిపి నాలుగుముద్దలుగాఁ జేసి పందికొక్కు కన్నము పెత్తినట్లు గొంతులోఁ బడవేసినాను.

వేంక—సమర్థుఁడవు గాన నంతపని చేసినావు. కనుక సాగకమైనది. అయితేమాత్ర మేమిలే? ఏకులు పెట్టితే బుట్టలు నిరుగుతవా?

రామా—అంతటితో నూరకున్నను కొంత బాగనే యుండునయ్యా.

వేంక—ఊరకుండక మళ్లీ యేమిచేసినావయ్యా?

రామా—మొదటఁ బరిహరించితినంటినే నాపుపక్రమములు. అంతే తెలుసునా గారె ముక్కలు, అప్పుడు మళ్లీ కండ్ల కగుపించినవి. వానిని వదలిపెట్టుటకు మనసొప్పక, ఈగారెలు రేపు మళ్లీ దొరకుతవా అని, దగ్గర నేయి లేకపోయినందున పెరుగు లోనే ముంచి, అవికూడా గొంతులోఁ బడవేసినాను.

వేంక—ఓయి అఘాయిత్యుఁడా! ఎంతపని చేసినావయ్యా!

రామా—ఆపైన గుక్కెఁడు నీళ్లు త్రాగవలెనంటే సందులేక మానివేసినాను. ప్రాణము పోతూవున్నది. ఏమిచేసేది? అయ్యో! అయ్యో! ఓ యబ్బో!

అయితే నాయనా! మా పేరిగాఁడు కుఱ్ఱకుంక. ఎక్కడఁ గూర్చున్నాఁడో నాకుఁ గనబడలేదు. వాఁడికి ముఖభిడియము. తిన్నగా భోజనము చేసినాఁడో లేదో. నీకెక్కడైనా కనబడినాఁడా బాబూ?

వేంక—ఇప్పుడే ప్రక్కవీధిలోఁ గనబడినాఁడు. భోజనముచేసి వస్తూవున్నాఁడు. (అని) పేరయ్యా! పేరయ్యా! (అని పిలిచి) అదిగరుగో, నీ మనమఁడు పేరిగాఁడున్ను, నీ మేనల్లుఁడు సుబ్బిగాఁడున్ను కూడా వచ్చుచున్నారు.

[పేరయ్య, సుబ్బయ్య ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుబ్బ—ఏమి మామయ్యా, యిక్కడ కూర్చున్నావు?

రామా—నాయనా, సుబ్బిగా! పేరిగాఁ డేఁడిరా?

పేర—తాతయ్యా! యిక్కడనే యున్నాను.

రామా—సంతర్పణలోకి వచ్చి తిన్నగా భోజనముచేసినావు కాయనా?

సుబ్బ—భోజనముదగ్గిర వెనుకఁ దీస్తామా మామయ్యా?

రామా—ఏమో లే; కుఱ్ఱకుంకలు గనుక వడ్డన తిన్నగా అందినదో లేదో అని.

సుబ్బ—మేము కుఱ్ఱవాళ్లమైతే మాత్రము? నేను నీ మేనల్లుఁడనని యెవ్వ రెఱుఁగరా? వీఁడు నీ మనమఁడని యెఱుఁగరా? వడ్డించవచ్చే ప్రతివాఁడున్ను మాదగ్గిరకు రాఁగానే "నీవు పప్పు రామావధానుల మేనల్లుఁడవు కావఁటయ్యా?" అని యంటూనే యున్నాఁడు.

రామా—ఎట్లాగైనా నీకు భయం లేదుగాని పేరిగాఁడు నోరులేనివాఁడురా.

పేర—తాతయ్యా! నేనున్ను, సుబ్బిగాఁడున్ను ఒక్కచోటనే కూరుచున్నాము. బాగానే భోజనము చేసినాములే.

రామా—ఆఁ. అయితే సంతోషము. సంతోషము. అంతే నాకుఁ గావలసినది.

వేంక—ఎంతసేపైన భోజనవిశేషములేనా? ప్రతివిశేషము లేమైన నున్నవా? రామావధానులుగారూ! ప్రతిప్రదేశములో మీ రేమి కనిపెట్టినారో చెప్పండి.

రామా—నేనా? అక్కడఁ గూర్చుండి ప్రతిమందిరమువైపు చూడఁగా, ఒకచోటఁ బురాణకాలక్షేపము, ఒకచోట గీతాపారాయణము, ఒకచోటఁ బూజావిధానము మఱియొకచోట భజన మొదలైనవన్నియు గోలగాఁ గనబడితే యేమీ తోఁచక యిటు తిరిగి వంటశాలలోనికిఁ బోవుచున్న పెరుగుకావళ్లు, నేతికావళ్లు లెక్క పెట్టుచుఁ గూరుచున్నాను.

వేంక—మంచిపని చేసినావు! సుబ్బయ్యశాస్త్రీ! నీవేమి చూచినావోయి?

సుబ్బ—పురాణము చదివేచోటఁ గూర్చుండి ధర్మరాజ రాజసూయయాగకథను విన్నాను. వ్యాఖ్యాతరాగయుక్తముగ బోధించుటచే మహానందజనకముగను న్నది.

వేంక—పేరయ్యా! నీవేమి చూచినావోయి?

పేర—నేనా? ప్రభువుగారున్ను, దేవిగారున్ను భక్తితత్పరులై పూజసేయుచుండుట, తక్కినవార లందఱు జపహోమగీతవాద్యనృత్యాదులచేత నానందించుచుండుట చూడఁగా నిది శుకశౌనకాదుల సభవలెఁ గనుపించినది. నేనచ్చటనే కూరుచుండి యానందముగఁ బ్రొద్దుఁగడపినాను.

వేంక—ఇదంతయు సరేకాని సంగీతసభయొద్దకు మీ రెవ్వరును రాలైతిరికదా. ఆ పాట యెంత బాగుగ నున్నది!

సీ. శ్రుతిలయరాగ ప♦ద్ధతు లెల్ల శోధించి
పటుతరానుభవ సం♦పత్తిఁ గల్గి
గమకభేదంబుల ♦ గ్రామ మర్మంబుల
మూర్ఛనాదులను స♦మూల మెఱిఁగి
వాదివివాది సం♦వాద్యనువాది క
ల్పనలఁ గలట్టి సం♦బంధ మరసి
కమనీయ రూపంబు ♦ కంఠమాధుర్యంబు
భావార్థబోధక ♦ ప్రౌఢిఁ గాంచి

గీ. యఖిలజనములు మెచ్చి హా♦హా! యనంగ
మోడు లప్పడె చిగిరించి ♦ మోసు లెత్త
మించి హరిభక్తి మూర్తిభ♦వించినట్లు
గానరస మట్టె వర్షించె ♦ ఘనుఁ డొకండు. 2

ఆతఁడు మన ప్రభువుగారి యాస్థానవిద్వాంసుఁ డఁట. మంచి సమర్థుఁడు సుమా. అయినను ఆతఁ డెంతటి సమర్థుఁడైన నేమి? కొదువసౌకర్యము లన్నియుఁ జక్కఁగ లేకయుండిన నాతని యాట యేమి సాగును?

ఆ. తాళమైన లేక ♦ తంబురయును లేక
జంత్రవాద్యగాని ♦ జంటలేక
విద్దె నరయఁ గల్గు ♦ వేత్తయు లేకయె
పాడు పాడు నాఁగఁ ♦ బాడు కాదె? 3

ఇన్ని సౌకర్యము లుండినను కమ్మకయగు స్థలము లేకయుండిన వ్యర్థమే సుమా.

ఉ. ఇమ్మహి మానుషంబు సెడ♦నిమ్ము; మహాత్ములు నవ్వనిమ్ము; మో
తుమ్ముఁ దొరంగనిమ్ము; మఱి♦సభ్యులు హాస్యులుకొట్టనిమ్ము; మేల్

సామ్యగఁ బెట్టనిమ్ము; విర • సుండని యెల్లరు దూఱనిమ్ము; ఛీ
కమ్మిక లేనిచోట మృదు • గానము కష్టము కష్ట మేరికిన్. 4

మన ప్రభువుగారు మంచి రసజ్ఞులగుటచేత నిట్టి సౌకర్యము లన్నియుఁ జక్కఁగ నమర్పఁబడినవి; కావుననే యచటి గానము సర్వజన రంజకముగ నుండినది.

సుబ్బ—(గర్వముతో) నేను వినిన దంతకంటె రంజకముగ నుండినది.

పేరి—(గర్వముతో) నేను చూచినది అన్నిటికంటె బాగుగ నున్నది.

వేంక—ఇప్పుడు మీరు చూచినదానిని వారు మెచ్చుకొనుటవలనఁ గార్యమేమి! దీని కంటె ఇప్పుడొకరు చూచినదానిని ముందు ఏకాదశినాఁడు నాతోయొకరు చూడుము. అప్పుడు నిజము తెలియును. ఇప్పటికిఁ బోవుదము రండు.

రామా—ఆనాఁడు నావంటు నేతికావళ్లు, పెరుగుకావళ్లు ఎవరు చూస్తారు!

అంనలు—ఆపని నీవు చేయవలసినదే. మీ యింటి పేరునకును తగియుంటుంది.

రామా—పోనీలే నాయనా! నన్ను కాస్త లేవదీయండి; పోదాము.

(లేవదీయుచున్నారు)

వేంక—రామావధానులుగారూ! మీరు బాగా క్రాఁగిన ఉడుకునీళ్లలో నొకగంట సేపు కూర్చుండండి. త్రాగిన నెయ్యి, క్షీరాన్నము, మ్రింగిన గారెలు బూరెలు అన్నీ కరఁగి దేహము కొంచెము తేలికపడుతుంది.

రామా—అలాగే నాయనా. ఇంటికిపోయి యేదో తిప్పలు పడవలెను.

వేంక—తిప్పలు మరేమియు లేవులే. అట్టిట్టయినను ప్రతిపరిశీలనముఁ జేసితిరి గాన యముఁడు మాత్రము నీజోలికి రాఁజాలఁడు. ఒకవేళ వచ్చినను నీవాతనితో దెబ్బలాడియైనను స్వస్థానముఁ జేరఁగలవాఁడవే.

రామా—నేను ప్రతిదరిశనము చేసినమాత్రముచేతనే యముఁడు నాజోలికి రాఁజాలక పోతే యీవ్రతము చేసెడివారి సంగతి నేమిచేయును?

వేంక—వారి సమీపమునకే రాఁజాలఁడు. వారందఱు స్వర్గమునకుఁ బోవలసినవారే. ఇఁకను యమలోకము పాడుపడవలసినదే.

రామా—ఆఁ! అలాగా! ఈవ్రతమం దంత మాహాత్మ్య మున్నదిగా! (అంతలో కడుపు పట్టుకొని) అబ్బో! అబ్బో! ఆయాసముగా నున్నది బాబో. ఈబాధ కుదరదు కాఁబోలును. ఈ గండము తప్పి బ్రతికితినా నేనుకూడా యీవ్రతము తప్ప కుండా చేస్తాను. ఇఁక ను పోవుదము రండి. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము.

ప్రథమరంగము — యముని సభ.

[యముఁడు, చిత్రగుప్తుఁడు వక్రదంతుఁడు, దీర్ఘబాహువును ప్రవేశించుచున్నారు.]

యము—అరే దీర్ఘబాహు వక్రదంతాది కింకరులారా! పాపజనభయం కరులారా! అవిలంఘ్యంబగు మచ్ఛాసనంబు శిరంబున ధరించి స్వస్వవ్యాపారంబుల నప్రమత్తులరై వర్తింపుచున్న వారలే?

వక్ర—నిఖిలజీవభయంకరమూర్తీ! దేవర యాజ్ఞల శిరంబున ధరించి, స్వస్వానుష్ఠానంబును నాలాపించుచు, నించుకేనియుఁ దొలంగక మెలంగుచున్న వారము.

యము—మంచిది. అసత్యవాదులం బట్టి, నాల్కలు వ్రక్కలుగఁ జీల్చి, బాధించుచున్న వారలే?

దీర్ఘ—అసత్యవచనవిషపూరితంబులగు జిహ్వాధమంబుల చండతర కర వాలంబుల ఖండఖండంబులుగఁ జెండి, తత్ఖండంబుల నండజంబులకుఁ బందువు సేయుచున్న వారము దేవా!

యము—సెబాస్! పరధన పరనారీమణులఁ గాంచి చోరజారత్వంబుల ముట్టినవారల గోలుగోలున నేడ్పింపుచు, బాధింపుచున్న వారలే?

వక్ర—పరధనాపహారుల దుస్సహాపూతిగంధపదార్థభక్షకులం జేయుచున్నారము. పరనారీపరాయణుల జ్వాజ్వల్యమానాయస్స్తంభంబుల నాలింగనంబుఁ జేయింపుచున్నారము.

యము—బహుమంచిది. అరే! కింకరులారా! స్వార్థపరులై కూటసాక్ష్యంబుచేఁ బరప్రాణమానధనంబుల కపాయం బొనరించు మహాపాతకుల వలయు తెరంగున దండించుచున్నవారలే?

దీర్ఘ—అట్టి పాతకుల శరీరంబుల రుధిరమాంసపిశునంబులగు శునకంబుల కాహారంబుగ నిడుచుంటిమి దేవా.

యము—మంచిది. చిత్రగుప్తా! ఈదినంబున మన యాలయంబున కతిథులై వచ్చిన పాపుల నిచటికి రప్పింపుము.

చిత్ర—చిత్తము. అలాగే రప్పించెదను. కింకరులారా! నేఁటి పాపుల నొక్కొక్కరింగా నిచటకుఁ దోడ్కొని రండి.

వక్ర—చిత్తము (అని యొకనిని దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—దండధరా! ఆలింపుఁడు. ఈ జీవుండు, లోకరక్షకుండగు విరూపాక్షుండు కలఁడేని ప్రత్యక్షుం డేల కాఁడనియుఁ, గావున లేఁడనియు, నాస్తికవాదంబులఁ జేయుచు, వేదశాస్త్రంబుల కప్రామాణ్యంబుఁ గల్పించి, మానవమతుల డెందంబులఁ గొందఱం బెండఁ జేయుచు, వారల భక్తిభావంబుల డిందుపఱిచిన [illegible].

యము—ఓరి దుర్మార్గా! దూరీకృతాపవర్గా! ఎంత చేసితి రా! కింకరులారా! నిస్తులాస్తిక్యభావంబు ధ్వస్తంబు కావించిన యీ దుర్మార్గుని జిహ్వోద్ధమంబును ప్రచండకీలికీలాకలాపంబునఁ గాల్చి హింసింపుఁడు. మఱియు నసిపత్రవనంబున నిరంతరదురంతచింతం బెట్టుఁడు.

వక్ర—(వానిని మారముగా నీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

దీర్ఘ— మరియొక పాపినిఁ దెచ్చి నిలువఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—చిత్రము. ధర్మస్వరూపా! ఈతండు ధర్మవిచక్షణంబులేక ప్రతి క్షణంబు కణంబులం గూర్చి, పేర్చి, యతుల ధనాగమంబుచే గర్వించి, స్వపరలోకయోగార్థవ్యయంబును సహింపఁజాలక దాఁచి, యవసానకాలంబున ధనరాశిత్యాగంబు ప్రాణత్యాగంబునకన్న సంకటంబుగాఁగ దద్ద్రవ్యరక్షణోదకపానంబుచే నెట్టకేలకుఁ బ్రాణంబులఁ బాసిన పరమలోభి.

యము—చిత్రగుప్తా! జ్ఞానలేశంబులేని మానవాధముల చేతం బడిన యర్థంబు ధర్మకార్యాచరణముల సార్థకంబుగాక యెంతగ వ్యర్థం బగుచున్నది! ఈనీచాత్ముని గొంపోయి ధనరాశియందుఁ బూడ్చి పెట్టుచుఁ బొగ్గించుచు నీతని లోభత్వం బెల్ల నుడిగింపుఁడు.

దీర్ఘ—(వాని నావల కీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

వక్ర—(ఇంకొక పాపిని దెచ్చి నిలుపఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—ధర్మాధర్మవిచక్షణదక్షా! దక్షిణాశాధ్యక్షా! చిత్తగింపుఁడు. అసహాయంబులును నిరపాయకరంబులును అగు సాధుమృగంబులు నండజంబులును పిపాసం జెంది, జలంబానఁ గూలంబుఁ జేర, దత్ప్రాంతంబులఁ గడు నిర్దయుండై వలలుపన్ని, యురు లొడ్డి, వానియసురులం బోరిఁగొన్న గండుమగం డీతండు. వీని హృదయంబునకంటె భూధరంబె మృదుతరం బనవచ్చు. ఆ మృగాండజంబుల కీతండు భూలోక యముండై యొప్పి యున్నవాఁడు!

యము—ఆఁ! చిత్రగుప్తా! ఏమేమీ! భూలోక యముండే! మంచిది. వీనిం గుదియఁగట్టి మధ్యందినాతపంబున యాతనలం బెట్టుటయ గాక, రౌరవమహారౌరవనరకంబులం ద్రోసి, తొల్లి వీనిచే నిష్కారణంబుగ మడిసిన మృగాదులు భీకరక్రూరాకారంబులు దాల్చి వీనిం దారుమారుచేసి కాటియవెట్టున ట్లొనర్పుఁడు.

వక్ర—(ఆ పాపి నీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

దీర్ఘ—(వేఱొక పాపిని దెచ్చి నిలుపఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

చిత్ర—దుష్టజనహృదయ దారణదారుణభావణా! ధర్మపోషణా! ఈ దుష్టుండు మిత్రుని హితాహితంబు లరయువానిం బోలి వర్తించి వాని నమ్మికం బడసి, రహస్యంబులం దెలిసి, వాని శత్రులం గలిసి, వాని మానధనంబుల కపకృతి నొనరించి, యామోదించిన వంచకుండు. మృదుమధురవచనరచన లను జాలంబులఁ బన్ని పరహృదయ ఖగంబుల వశ్యంబులుగఁ జేసికొనంజాలు మోసకాఁడనని మీసంబులు దువ్వువాఁడు. వీనిచే ద్రోహంబుఁ జెందని మిత్రుం డీ ధాత్రియం దుఁడుట యరిది.

యము—సద్గుణగంధలిప్తా! చిత్రగుప్తా! బెట్టిదంబులగు నెట్టి పాపంబులకైన నట్టులేక శిక్షలం బల్కుచుంటిఁ గాని మిత్రద్రోహికి వలయు శిక్ష తడ వరసి నుడువవలయుఁ గదా. అయినను వీనిని బ్రస్తుత మందు నిఖిలవిషకీటక నిబిడీకృతం బగు బోనునందుఁ బడఁద్రోయుఁడు. పిమ్మట మరల విచారింతము.

దీర్ఘ—(వాని నావల కీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

యము—చిత్రగుప్తా! కింకరులారా! ఏ నొక్క విశేషం బెఱింగింతు నాలకింపుఁడు. వేదశాస్త్రంబులు ధర్మంబుల బహుముఖంబుల బోధించి తదాచరణపరాయణులకుఁ బుణ్యలోకప్రాప్తియు, తద్ధర్మవిముఖులై దురాచారవర్తనులగువారల కెల్లరకు నారకదుఃఖప్రాప్తియు విశదీకరించుచున్నవి. ఇట్లుండ మహాపాతకులు కామక్రోధాదులకు వశంగతులై, దుష్కృతంబు మహోత్సాహంబునం జేసి, ధర్మవర్ధకాధర్మనాశకంబైన మచ్ఛాసనంబుం దూషించుచు, నన్నుం ద్వేషించుచు నదరిపడి, తుదకు మల్లోకంబున కరుదెంచి తల్లడిల్లుచుందురు. వీరిం గరుణింప నధర్మం బగుగాక ధర్మం బగునే? పరమేశ్వరప్రీతికరం బగునే? కాన మద్భక్తులారా! యించుకేనియుఁ

గణింపక యీ వంచకుల శిక్షింపుచుందును. ఇదియే పరమేశ్వర శాసనంబు.

చిత్ర / కింక } — దేవరయాజ్ఞను శిరసావహించి యట్లే యొనర్తుము.

యము — బహుసంతోషము. ఇంక శిక్షింపఁబడవలసిన పాపులం దీసికొని రండు.

కింకరులు — ఇంక నెవ్వరును లేరు దేవా

యము — ఆఁ! ఏమీ! ఇంకెవ్వరును లేరా?

కింకరులు — చిత్తము. లేరండి మహాప్రభూ!

యము — మంత్రివరా! చిత్రగుప్తా! ఏమి యీచిత్రము!

ఉ. నాఁటికి నాఁడు మత్పురము ♦ నం గల పాపులసంఖ్యఁ జూడఁ బె
క్కేటికిఁ బాటునం బడిన ♦ యేటిజలంబుల మాడ్కి నాయెఁ; గ
ర్ణాట మరాఠ లాట మళ ♦ యాళవిశిష్ట సమస్త దేశముల్
దీటుగ దాఁటి పాపు లరు ♦ దెంచుచు నుండినవారె నిచ్చలున్.

చిత్ర — వచ్చుచునే యుండిరి. కాని విదిశాపురంబునుండియు దాని సమీపమందలి మఱి కొన్ని పట్టణములు, గ్రామములు, పల్లెలు మొదలగు వానినుండియు మాత్రము కొన్ని మాసములనుండి పాపులు వచ్చుచుండలేదు.

యము — అరే! ఏమి! వచ్చుచుంట లేదా? ఒక్కరును వచ్చుచుంట లేదా?

చిత్ర — లేదండి మహాప్రభూ!

యము — ఏమీ? వారందఱును స్వర్గమునకే పోవుచుండిరా? ఏమి యాశ్చర్యము! వారందఱును దోషమన్న దెఱుఁగక ధర్మవర్తనులయ్యే యుండిరా యేమి? లేక యందఱు నొక్కసారిగఁ బావనులైరా? సాధారణంబుగాఁ బ్రతిపురమందును,

క. కొందఱు పతితులుగను మఱి
కొందఱు పావనులుగాఁగఁ ♦ గూడుదు; రటు గా
కెందైన నంద ఱనఘులె
యుందురె? యిటువంటి చిత్ర ♦ మ్ముందునె ధరపై?

దీని కేదైనఁ గారణం బుండితీరవలయు. అది మన మెట్లెఱుంగఁగలము?

[నారాయణస్మరణ సేయుచు నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. [తె]]

యము—నారదమునీంద్రా! నమస్కారము. ఈ యుచితాసనంబునఁ గూర్చుండుఁడు.

నార—సుఖీభవ. శమనా! నీవునుఁ గూర్చుండుము.

యము—తాపసేంద్రా!

క. మీరు త్రిలోకములందును
గూరిమిఁ జరియించుచున్నారు; ♦ కువలయమున నే
తీరునను మీ రెఱుంగఁగ
నేరని కత లేదుఁ గలుగ ♦ నేరవు సదయా! 7

ఏ నిప్పు డొక్కయంశంబుఁ దమవలన వినఁగోరియున్నవాఁడ. అదేదియనిన,

గీ. దుష్టచిత్తులు, మఱి గురు ♦ ద్రోహు లమిత
పాపకర్ములు, బహు సురా ♦ పానపరులు,
కపటవర్తనులును, మిత్ర ♦ ఘాతుకులును,
నడలుచుండుదు రిటఁ బడి ♦ యనుదినంబు. 8

అట్టివార లిప్పు డేమికారణంబుననో కొంతకాలంబునుండి నచ్చుట తగ్గినది. ముఖ్యముగా విదిశాపురప్రాంతప్రదేశములనుండి వచ్చుట కానఁబడదయ్యె. దీని కేమైనఁ గారణం బుండితీరవలయు. అది యేమై యుండును?

నార—దండధరా! ఎఱిగింతు వినుము. ఈవిషయంబు నేనును మొన్ననె నూతనంబుగ నివియుంటిని. దీని నీ కెఱింగింపఁదలఁచియే యిచటి కరుదెంచితి.

ఉ. ఆ విదిశాపురంబును ధ ♦ రాధిపుఁ డొక్కఁడు భక్తగణ్యుఁడై
పావనమూర్తి నాఁ జెలఁగి ♦ పాలన సేయుచు, విష్ణుప్రీతికై
సేవ లొనర్పనెంచి, యల ♦ శ్రీహరివాసరసువ్రతంబు నెం
తే విమలాత్మతఁ సలుపు; ♦ నేమని చెప్పుదు వాని చిత్రముఁ.

పంచచామరవృత్తము - త్రిశ్రగతి.

నిరంతరంబు శయ్యనుండి ♦ నిద్రలేచు నప్పుడే
పరాత్పరా! కృపాబ్ధి! పాప ♦ భంజనా! నిరంజనా!

పరేశ! నిర్మలాత్మ! యంచు ♦ భక్తియుక్తుఁడై కడుఁ
స్మరించుచుండుఁ గాని వేఱు ♦ మాటఁ బల్కఁ డెన్నఁడుఁ. 10

ఆవ్రతప్రవేశం బెట్టులుండు ననుకొంటివి ?

పాదపవృత్తము.

ఒక్కెడఁ బ్రతియు ♦ నొక్కెడఁ బూలిం
కొక్కెడఁ బాటయు ♦ నొక్కెడ నృత్యం
బొక్కెడ స్వస్తి, మ ♦ ఱొక్కెడ గీతల్
లెక్కకు మించును ♦ లే దటు లెందుఁ. 11

యమ:—ఏమీ ! అంతటి భక్తితో వ్రతం బాచరించుచుండెనుగా !

నార:—ఇంతేనా ! మఱియు వినుము.

గీ. తా నొనర్చిన మన కేమి ♦ తెలుఁగఁబోదు;
కాని పురజను లెల్లఁ ♦ గలయఁ గూర్చి
యా వ్రతంబును భక్తిచే ♦ నాచరింపఁ
జేసి నీపురి కీర్తిఁ ♦ జేటుఁ దెచ్చె. 12

గీ. వార లెల్లరుఁ గలుషత ♦ వాసి తుదను
స్వర్గమున కేగ సాగిరి ♦ సరభసమున;
కాలు కల్గినవానికిఁ ♦ గాశి కేగు
టనఁగ మూ డంజ లనెడు సా ♦ మ్యముగ శమన ! 13

కావున నీలోకమందలి పాపుల సంఖ్య తక్కువగుచున్నది. ఆ రాజేంద్రుని పేరు రుక్మాంగదుఁడు.

యమ:—ఏమి యాశ్చర్యము ! ఈవ్రతమహాత్మ్యంబున వార లెల్లరునుఁ గలుషరహితులగు చుండిరిగా ! దీనిచేతనా యిచటి పాపుల సంఖ్య తక్కువగుట !

నార:—తక్కువగుట మాత్రమేనా ?

గీ. ఈ వ్రతమె యింక యిసుమంత ♦ యితరదేశ
వాసులందును వ్యాపించి ♦ ప్రబలెనేని

నీ బలంబులు నీవును ♦ నీ నరకము
తరలి యేమూఱ్ఱు నైనను ♦ దాఁగ వలదె! 14

అటుపిమ్మట నీ వుండి ప్రయోజనమేమి? నీ వెవ్వరిని శిక్షింతువు? క్రమ క్రమంబుగ నీ యధికారంబునకును నీ లోకంబునకును గూడ హాని తటస్థింపఁబోవుచున్నది కాన నెఱింగించితి. పిమ్మట నీయిష్టము.

యము—ఓహో నారదమునీంద్రా! నీ వాక్యంబులు వినినంతనే నాగుండె లదరుచున్నవి. దీని కేమి యుపాయము? ఈ వ్రతంబేమి! ఈ తం డాచరించుట యేమి! నాలోకంబు పాడగుటయేమి! దీనికి నేనేమి చేయుదును?

నార—యేమి చేయుదువు? పాపులు వచ్చునప్పుడు శిక్షింపుము. రానప్పుడు మెదలక కూర్చుండుము.

యము—అట్టులనెదవేల మునీంద్రా! ఎట్టులైన నీవే కరుణించి నాలోకంబుఁ గాపాడవలయును.

నార—(చిఱునవ్వుతో) నేనూరక పాడఁగలను గాని కాపాడఁగలనా?

యము—దీనికిఁ దగిన వెుఱ్ఱ నొక్కటి యోజింపఁజాలవా?

నార—భక్తుల కిమ్మట్టకై మంచి మంచి ధోవతులచాపులను జగ్గుఁగాఁ తింపఁగలను గాని వేఱెద్ది యోజింపఁజాల.

యము—ఎట్టులైన నా లోకవ్యవహారంబు ముడివడునట్లు చేయుము.

నార—ఈ వ్యవహారము చూడ విడఁబడునట్టులున్నది. కాని ముడివడునట్లు నాకుఁ దోఁచుట లేదు.

యము—నీ వాక్యంబులు విన విన నాకు మఱింత భయము కలుగుచున్నది. ఈ మహా దుఃఖసముద్రమున నే నెట్లు లీదఁగలను?

నార—ఓహో. అ దెంతపని? దీని కుపాయము నేను చెప్పఁగలను.

యము—ఏమి చెప్పెదవు?

నార—నా తంబురబుఱ్ఱవంటి మంచి బుఱ్ఱయొకటి సంపాదించుకొని గాని గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము. ఎట్టి మహాసముద్రమందైనను మునఁగకుండ నీదవచ్చును.

యము—నేను కార్యావసరమ్మునని ట్టులు ప్రార్థించుచుండ నాయెడఁ బరిహాసంబుఁ గావించెదవా?

నార — నాకు నేమియుండోఁచక పల్కిన వాక్యంబులు కాని పరిహాసవాక్యంబులా! (కొంచెమునే పూరకుండి) అయినను దండధరా! యింత వెఱ్ఱివాఁడవేమి?

ఉ. ఏటికి యీ వృథావ్యసన ♦ మే దెటుపోయినఁ బోవనిమ్ము; నీ
కేటికి లేనిగోడు? సుఖ ♦ యింపఁగ నేరవె కూరుచుండి? నీ
కూటికి గుడ్డకున్ భయముఁ ♦ గొంటివె? లోపములేదునమ్ము; నా
మాట నిజమ్ము; ధాత, తగు ♦ మాత్రము పెట్టకయున్నె యేరికిన్?

యము — సంయమివరా! నాకన్నవస్త్రములకు లోపము కలుగదని యీ పల్కుచుంటివి.
నార — మఱేమి కావలయును?

యము — చిరకాలము నాచేఁ బాలితంబగు రాజ్య మిప్పుడు వ్యర్థమగుచుండెఁగదా.
నార — రాజ్యమునకై నీవేల యింత శ్రమపడెదవు?

గీ. ఇంత శ్రమపడితలఁచు నీ ♦ కెవ్వరైనఁ
ద్రవ్వి తలకెత్తుదురె మహా ♦ ద్రవ్యమెల్ల?
ఒక్క మూలను గూర్చుండి ♦ యుచితగతిని
ప్రొద్దుపుచ్చుచు నీదారిఁ ♦ బోవరాదె? 16

యము — నారదా! నిన్నింతగ వేఁడినందు కిదియా నీవు నాకుఁ జూపు త్రోవ?
నార — ఇంతగ వగచుట కిప్పుడు నీ పుట్టేమి మునిఁగినది?
యము — అయ్యో నారదా! అట్లనెదవేమి?

ఉ. ఆరక భగ్గుభగ్గున మ ♦ హానలకీలలఁ గ్రక్కుచుండు న
న్నారకవహ్ని యారి కడు ♦ నల్పగుచుండుటఁ గాంచి, నెత్తిపై
నోరిడికొంచు, నూరక ని ♦ నున్ నిను వేఁడుచునుండ నాకిదే
తారకమయ్యె; నేమిగతి ♦ దైవమ! దైవమ! యంచు నుండితిన్.

నార — (తనలో) నా యత్నమువలన నిప్పటి కితఁడు మహాతురుండై యున్నవాఁడు. కలహకారణబీజం బొక్కటి యిపుడు చక్కఁగ వీని హృదయభూమియందు నాటవచ్చును. దీని ఫలమును నేను హాయిగఁ గొంతకాల మనుభవింపవచ్చును. (ప్రకాశముగా) దండధరా! నీవు మిక్కిలిగ వగచుచుంటివి. కావున నాకుఁదోఁచిన యొక్క యుపాయం బెఱిఁగింతు వినుము.

క. నీకీ ప్రభుత యొసంగిన
  దా కమలజుఁ డతనిఁ జేరి ♦ యాద్యంతముగా
  నీకథఁ దెల్పి మహాత్మా!
  నాకొక దరిఁజూపుమంచు ♦ నతి యొనరుపుమీ. 18

గీ. అతనిఁ బ్రార్థించి, ధ్యానించి, ♦ యాశ్రయించి
  వ్రతము నెల్లని మాన్పింప ♦ వలయు శమన!
  తగని కార్యం బటంచును ♦ దలఁతువేమొ!
  యాత్మరక్షణకన్నఁ గా ♦ ర్యంబు కలదె? 19

ఇంతకన్న నుపాయాంతరం బేమియు నాకుఁ దోఁచుటలేదు. ఇట్లుకానిచో నేనీ యమాధికారంబు నొల్లనని యీ వలువతో గట్టిగా మొఱఁబెట్టుకొనుము. ఇఁక నాకుఁ దడవగుచున్నది. శమనా! నేను బోయివచ్చెద.

యము—చిత్తము. మునికులచంద్రమా! నమస్కారము.

నార—సుఖీభవ. సుఖీభవ. నారాయణ. [9] (అనుచు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యము—వింటిరే కింకరులారా! దీని కేమిచేయుదును?

కింక—నారదమునీంద్రుని యుపాయమే బహుబాగుగ నుండినది మహాప్రభూ.

[ఇంతలోఁ జాటునుండి యొక పాపియు, కింకరుఁడును
బెనఁగులాడుచు బ్రవేశించుచున్నారు.]

పాపి—అయ్యా! అయ్యా! యమధర్మరాజా! చూడండి. ఈ కింకరుఁడు నన్ను మీ యొద్దకు రానీయక బాధించుచున్నాఁడు. ఇంతవఱకు బహుకాలమునుండి నేను మీ లోకంబున నరకబాధ లనుభవించుచున్నాను. ఇప్పుడు భూలోకంబున నామనమఁడు ఏకాదశీవ్రతం బాచరించినాఁడు. ఈవ్రతమువలన పై మూఁడుతరములవారును, దిగువ మూఁడుతరములవారునుఁ గూడఁ బావను లగుదురని వైష్ణవపురాణంబులు మొఱఁ బెట్టుచున్నవి. కావున నిఁక నాకుఁ బాతకంబు లెక్కడ నున్నవి? నామనమఁడు వ్రతమొనర్చుటచేత నేను పావనుఁడనైనాను. ఇఁక నన్ను బాధించుటకు మీకుఁగాని మీ కింకరులకుఁగాని యెంతమాత్ర మధికారము లేదు. కాఁబట్టి నన్ను స్వర్గలోకమున కుఁ బంపివేయుఁడు.

యము—సరే; వీనిని స్వర్గమునకుఁ బంపుఁడు. (అని కింకరుల కాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.)

[చాటున నుండి యొక పాపాత్మురాలును గింకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

పాపి—అయ్యా! నన్నీకింకరపాయన కొట్టొస్తున్నాఁడండి. నాకూఁతురు బిడ్డే, భూలోకంలోనే, యాకాశివ్రతమే, చేశాఁడండి. అందుకని నాపాపాలన్నీ పోయినాయి. నేను సొర్గానికి పోవాలండి. పంపించండి.

యము—ఈ స్త్రీనికూడ స్వర్గమునకుఁ బంపివేయుఁడు.

[ఇద్దఱు బంధువులతో నింకొక వైశ్యపాపియుఁ, గింకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

పాపి–రాజు గారండీ! రాజా గారండీ! మా పెద్దయ్య మనమఁడే మావూళ్లోనే మొన్న యాకాశిరతం చేశాఁడండి నేను సొర్గాని కెళ్లాలండి. ఈఁడే మా పెద్దమ్మ తమ్ముఁడండి. ఈఁడుకూడా మావోఁడేనండి. (అని వాండ్రనిద్దఱును దగ్గఱఁగా దీసికొని) మేము ముగ్గురముకూడా సొర్గాని కెళ్లాలండి.

యము–ఏమీ! మీరు ముగ్గురును స్వర్గమునకుఁ బోవలయునా! ఔరా! స్వర్గ మెంత చౌకాయె, సరే. వీరినిగూడఁ బంపివేయుఁడు. (అని యాలోచించి) అహో సభాసదులారా! చూచితిరా యీవిపరీతము. [10] ఆరుక్మాంగదుం డొనర్చు నేకాదశీవ్రతంబుచే నూతనులు నాలోకంబునకు రాకపోవుటయగాక యిచటి పురాతనులుకూడఁ బాపరహితులైతిమని స్వర్గంబునకుఁ జనుచుండిరి. దీని నింక నుపేక్షింపఁజనదు. లోకంబు పాడువడుచున్నది. కావున నారదుండు తెల్పిన ప్రకారమీక్షణమే నేను బ్రహ్మలోకంబున కరిగి యానలువతో నిందుకుఁదగిన ప్రతీకారం బొండాలోచించెద. మీరెల్లరు మీమీకార్యంబులయందు జాగరూకతతో నుండుఁడు. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము - బ్రహ్మలోకము.

[బ్రహ్మదేవుఁడు కూర్చుండి యుండఁగా యముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యము–దేవా! పరమేష్ఠీ! వాణీమనోహరా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ–సుఖీభవ. సుఖీభవ. ఏమోయి? సూర్యనందనా! ఏమి సమాచారము? నీ లోకంబున ధర్మంబుఁ దప్పక పాలించుచున్నవాఁడవే?

యము—ఏమిచెప్పుదును దేవా! ఇంక నేనేడ! నాలోకమేడ! నేను బాలించుటయేడ! భూలోకంబున విదిశాపురంబను నొక్క పురంబు కలదు కదా.

ఉ. ఆ విదిశాపురంబును ధ ♦ రాధిపుఁ డొక్కఁడు భక్తగణ్యుఁడై
పావనమూర్తి నాఁ జెలఁగి ♦ పాలనసేయుచు, విష్ణుప్రీతికై
సేవ లొనర్పనెంచి, యల ♦ శ్రీహరివాసర సువ్రతంబు నెం
తే విమలాత్మతఁ సలుపు; ♦ నేమని చెప్పుదు వాని చిత్రముల్. 20

ఆత డంతటితో నూరకుండెనా?

గీ. తా నొనర్చిన నాకేమి ♦ తలఁగఁబోదు
కాని పురజను లెల్లరఁ ♦ గలయఁగూర్చి
యా వ్రతంబును భక్తిచే ♦ నాచరింపఁ
జేసి నాపురి కక్కటా! ♦ చేటుఁ దెచ్చె. 21

ఈ వ్రతమాహాత్మ్యముచేత,

గీ. వార లెల్లరుఁ గలుషముఁ ♦ బాసి తుదను
స్వర్గమున కేగసాగిరి ♦ సరభసమున
కాలు కల్గినవానికిఁ ♦ గాశి కేగు
టనఁగ మూడంజ లనెడు సా ♦ మ్యముగ నకటా! 22

దీనిచే నాలోకంబునకు వచ్చువాఁ డొక్కండును గానరాఁడయ్యె. ఇదికాక నాలోకంబునం దిదివఱకు నరకబాధ లనుభవించువా రందఱును యిప్పుడు భూలోకమునందుఁ దమ పుత్రపౌత్రాదు లొనర్చు వ్రతమహాత్వంబునం జేసి తాముఁ బవిత్రులమైతి మని స్వర్గంబున కరుగసాగిరి. ఔరా!

గీ. ఇంక నేనేల? నారాజ్య ♦ మేల? యిట్టి
లోక మేటికి? కింకరా ♦ నీక మేల?
యగ్నిగుండంబులేల? యా ♦ యాన మేల?
వట్టి పెండ్లికి వాద్యంబు ♦ వలెనె ధాత! 23

వృథగా నిట్టి రాజు నుంచి యేమిప్రయోజనము? నీవు నాకిచ్చిన యీ

యధికారమును నీవే కైకొమ్ము. ఇదిగో నీవు నాకిచ్చిన కాలదండము; సగము త్రుప్పు పట్టియున్నది. ఇదిగో నీవు నాకిచ్చిన కాలపాశము; పురి విడిపోవుచున్నది. ఇదిగో నా లెక్కించిన యాయూఘంబులు; కైకొనుము. ఇంక నే నరిగెద.

బ్రహ్మ—శమనా! తొందర నొందకుము.

యము—తొందర యేల? [11] నాకు సెల వొసఁగి పంపుము. అంతియచాలు.

బ్రహ్మ—శమనా! ఏల నీవీలీల నేఁడు తాలిమిఁదూలి వెఱ్ఱివై మాటలాడుచుంటివి? ఆపదలు వాటిల్లునతఱి ధైర్యం బవలంబించి తప్పించుకొను తెరవు యోచింపవలయుఁ గాని యూరక తొందర నొందవచ్చునా? ఆపదలయందు విస్మయంబును సభామధ్యంబునఁ దొట్రుపాటును, స్త్రీలయెడ నతిలోలత్వంబును, సామాన్యపురుష లక్షణంబు లని యెఱుంగవే?

యము—వాణీమనోహరా! నీపల్కిన వాక్యంబులు నిక్కంబులే; కాని నీ వొక్కతూరి నాలోకంబు కరుదెంచి చూచుతడవ నింత శాంతస్వభావయుండవై మాటలాడఁ జాల వని తలంచెద.

సీ. కటకటా! పరకాంతఁ • గాంచి కన్గీటెడు
దుష్టాత్ము మిడిగ్రుడ్లు • తోఁడ లేదు
సాధుల దూషించు • చండాలురను బట్టి
కుత్తుకల్ పరపర • కోయ లేదు
పతిఁ బాసి పరుఁ జెంతఁ • బవ్వళించెడు కాంత
పెళపెళ గుండానఁ • బేల్చ లేదు
కులగురుద్రోహులఁ • గ్రూర దుష్కర్ముల
గోలు గోలున నేడ్వఁ • గొట్ట లేదు

గీ. బాపురే! ధాత! యిది యెట్టి • వ్రతమొ కాని
యఖిలదోషంబులకును బ్ర • హ్మాస్త్ర మగుచు
బాడొనర్చెను మల్లోక • భాగ్యమెల్ల
నేమి తెల్పుదు నీ హైన్య • మెట్లు లోర్తు? 24

చ. పలుకుట లోకరీతిగను ♦ భావములోన మఱొకరీతిగన్
నలుపుట లోకరీతిగ నె ♦ సంగెను దుష్టులఁ బట్టి తెచ్చి, హా
పెళపెళ యగ్నిగుండమునఁ ♦ బేల్చఁగఁ జాలకపోతి; నింక నేఁ
గలిగిన కార్యమేమి? వృథ ♦ కాదె? మహాత్మ! తలంచిచూడుమా.

ఏమి తెల్పుదు వాణీమనోహరా! నాకింకరులెల్ల నిర్వ్యాపారులై, బలకార్యంబులు వాసి సోమరితనంబునఁ జెల్లాచెదరై తిరుగుచున్నవారు. అగ్నిగుండంబులు చల్లారిపోయె. ఉక్కుస్తంభమునకుఁ ద్రుప్పుపట్టుచుండె. ఆయుధంబులెల్ల వాయి పెడుచుండె. పాపుల బాధించు శునకంబులును, వాయసంబులును ఆహారాన్నము లేక లంకణములకుఁ బోసాగె. అనుదినంబును నరకబాధ లనుభవించు పాపుల గోపదగ్ధ్వనులచేతఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచుండు నాలోకంబెల్ల నిప్పుడు దివారాత్రంబులు నిశ్శబ్దంబుగా నిద్రించుచున్నట్లే యున్నది. ఇట్టి దురవస్థం జూచినఁ బొందరగాని కాంతం బెట్లు కలుఁగనేర్చు? ఈవ్రతంబున కింతటి మాహాత్మ్యం బెట్లు కలిగెనో నాకుఁ దోఁచకున్నయది. దీని కేదైన మార్గం బుండెనేని నాకుఁ దెలియఁ జెప్పుము. లేకున్న నా యమాధికారంబును గైకొని యింతటితో సెలవిచ్చి పంపివేయుము.

బ్రహ్మ—ఓహో శమనా! నే నెఱింగింతు వినుము. ఆ రుక్మాంగదుం డొనర్చు నేకాదశీవ్రతంబు నే నెఱుఁగనిది కాదు; అది వ్రతంబులలో నెల్ల శ్రేష్ఠంబు. దాని మాహాత్మ్యం బింత యని వర్ణింప నలవి కాదు.

చ. హరికిని సాటి దేవతయు ♦ నా హరిభక్తులఁ బోలు పుణ్యులున్
హరికథబోలు సత్కథయు ♦ నా హరినామముఁబోలు మంత్రమున్
హరి చరితంబుఁబోలు కృతి ♦ యా హరివాసరతుల్యమౌ వ్రతం
బరయఁగ నీత్రిలోకముల ♦ యందును గానఁగ రాదు యంతకా!

క. హరివాసర సద్వ్రతమున
హరియించు ననంతకోటి ♦ యఘసంఘంబుల్
హరినామ మనిన దానికి
సరి వేఱొకఁ గలదె? జన్మ ♦ సార్థక మనఘా!

ఆ రాజేంద్రుండు మహాభక్తుండై యిట్టి మహావ్రతంబు నాచరించుచున్నవాఁడు. (అనుమానముతో) ఎట్లయిన నాతని వ్రతంబునకు భఁగము కల్గినఁగాని నీలోకంబు బాగుపడ నేరదు.

యమ—(త్వరగా మాటల కడ్డము వచ్చి) అవును. మహానుభావా! అంతే. వాని వ్రతంబున కెబ్బంగినైన భంగంబు వాటిల్లదేని నాలోకంబు బాగుపడుట యరిది. ఇట్టిది యేమైన నీవే చేయవలయు.

శా. పోఁకంబో హరినాభిసీమ జననం ♦ బున్ వింతగాఁ గాంచి, ని
శ్శంకన్ మేటి చరాచరాత్మకప్రపం ♦ చం బెల్లఁ గల్పించి, పై
నింకన్ వేల్పుల పెద్దవైతివి; బళా! ♦ యీ వించుకం తాత్మలో
సంకల్పించినఁ జాలదే? జరగదే? ♦ సర్వంబు చేకూడదే?

బ్రహ్మ—శమనా! వినుము. ఈవ్రతం బా శ్రీమహావిష్ణువున కతిప్రీతికరంబు. రుక్మాంగదుం డాయనకుఁ బ్రియభక్తుండు. కావున,

గీ. ఈవ్రతంబున కేనియు ♦ నలుసంతేని
యెగ్గు నెద్దేనిఁ గావింప ♦ నెంతుమేని
యల్ల శ్రీమహావిష్ణున ♦ కది యనిష్ట
మగును గావున వెన్కముం ♦ దరయవలయు. 29

ఇందుకు సమ్మతింపక మిన్నకుండు నెడ నీలోకం బంతయుఁ బాడగును. యమలోకంబు పాడువడి యముని భయంబే లేకపోవు నెడ లోకంబున ధర్మాధర్మంబులు నశించును. అనఁగా నరకభయంబు లేకపోవుటం జేసి పాపభయంబును లేకపోవును; దుష్కార్యంబులు మెండగును; విపరీతంబులు కలుగును; నాన సర్వానర్థంబులు వాటిల్లును. కావున నిట్లుభయపక్షంబులును బరికించినచో నెగఁదీసిన బ్రహ్మహత్యయు, దిగఁదీసిన గోహత్యయు నన్నట్లుగా నున్నది.

యమ—అట్లయిన నేనేమి చేయుదును? నాకేమియుఁ దోఁచకున్నదే!

బ్రహ్మ—అయినను నామనంబున కొక్క యుపాయంబు పొడకట్టుచున్నది.

యమ—(సంతోషముతో) సెల విండు మహానుభావా!

బ్రహ్మ—సావధానంబుగ వినుము.

గీ. ఎట్టి భక్తు నైనఁ ♦ బట్టి పరీక్షించి
తరిచి నిజము నరయఁ ♦ దగును గాదె?
యెట్టి పైడి నైన ♦ గట్టిగా రాతిపై
నొరసి యొరసి విలువ ♦ నరయు కరణి. 30

కావున నీ రుక్మాంగదుని భక్తివిశేషంబును బరీక్షించు సాధనంబుగ నుండునట్టు లెద్దాని యొక్క యుపాయంబు మోక్షాసక్తులకెల్ల విఘ్నకారిగను, భక్తాగ్రేసరులకెల్ల గళబంధంబుగను ఉండునటులు ప్రయోగించిచూచెద. దీనిచేత నాతండు ప్రతిభంగంబునొంది పిమ్మట వచ్చిన నీ లోకంబునకే రావచ్చును. దానఁ గ్రమంబుగ నీ కీర్తిప్రతా[illegible]ద్ధియగును.

యము—బహుసంతోషము. కామితవరదా! ఎట్లయిన నాతఁడే నా లోకంబునకు రావలయును.

బ్రహ్మ—కాని శమనా!

—* మత్తకోకిల - మిశ్రగతి *—

ఇంత లింతలు సేయు నా ప్రభుఁ ♦ డెంతయుఁ భ్రమఁ జెందకే
శాంతచిత్తముఁ దాల్చి యింద్రియ ♦ సంగుఁ డింతయుఁ గాక ని
శ్చింతనుండి కలంగఁ డేని య ♦ శేషభూవలయంబునం
దింతకంటెఁ బదింతలై సుజ ♦ నైకవంద్యుఁ డనంబడుఁ. 31

కావున శమనా! నీవింక నీలోకంబున కరుగుము. నేను దగు ప్రయత్నంబుననే యుండెద. నీవు తొందర నొందకుము.

యము—చిత్తము. చతుర్ముఖా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—మనోరథ సిద్ధిరస్తు.

(యముఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.) [12]

బ్రహ్మ—యముండు బహు కలవర మొందుచున్నవాఁడు. ఇంకఁ దడవు సేయఁ జనదు.

(అని కొంచెము విభూతిని మంత్రించి యూఁదఁగా నొక్క తరుణి యుద్భవంబై)

జనకా! నమస్కారము.

బ్రహ్మ—కళ్యాణమస్తు. కళ్యాణమస్తు. బిడ్డా! నిన్ను జగన్మోహనాకృతిఁ గలదానిఁగ సృజించితిఁగాన నీకు మోహిని యను నామం బిడుచుంటి. మోహినీ, నిన్నిట్లు త్రిలోకసుందరిగా నీ క్షణమందు సృజించిన కారణమేమో యెఱుఁగుదువా?

మోహి—సెలవిమ్మి. జనకా, నీయుత్తరవున కెదురుకలదా?

బ్రహ్మ—భూలోకంబున విదిశాపురంబును రుక్మాంగదుడను నొక్క-రాజేంద్రుండు పాలించుచున్నవాఁడు.

గీ. అతఁడు నిజభక్తి భక్తజ ♦ నాధ్యుఁ డగుచు
శ్రేష్ఠమయి తగు నేకాద ♦ శీవ్రతంబుఁ
దా నొనర్చుటకాక యం ♦ దఱనుఁ జేర్చి
యాచరింపఁగఁ జేసె మ ♦ హాత్ముఁడగుచు. 32

క. ఈ పుణ్యవ్రత మహిమను
నాపురజనులెల్ల భవస ♦ [illegible]
బాపరహితులై స్వర్గమె
కాపురముగఁ గొంచు నుండ్రి ♦ కాలాంతమునన్. 33

స్వామిద్రోహులును, మిత్రద్రోహులును, అనాచారవర్తనులును, అసత్యవాదులును, చౌర్యక్రియాన్వితులునుం గూడ నీవ్రతమహత్వంబుచేఁ గలుషరహితులై యంతంబున స్వర్గంబునకే పోవుచుండిరి. కాని నరకలోకంబున కొక్క-రుండును రాఁడయ్యె. దీనిచే యమలోకంబు పాడగుచున్నది. కావున నీవు సత్వరంబున జని యెట్లయిన నాభూలుని చెంతఁ జేరి,

ఉ. ఎందఱనైన మేను మఱ ♦ పించెడి గానరసం బొసంగుచున్
వందలు వేలు కాఁగ మృదు ♦ వాక్యఫలంబుల విం దొనర్చి, నీ
యం దనురక్తి, నెయ్యము, మ ♦ హాద్భుతమోహరసంబు, తద్వ్రతం
బందు విరక్తియున్ మఱపు ♦ నాతనికిం గలిగింపు మోహినీ! 34

మోహినీ, నీవీకార్యంబు సులభసాధ్యంబని యెంచకుము. ఆ రాజేంద్రుఁడు వ్రతనిష్ఠుండు; భక్తాగ్రేసరుండు.

ఉ: నీటులు గోటులున్ వగలు ♦ నివ్వెఱపాటులు ముద్దుమాటలున్
బాటలు నాటలున్ మృదుల ♦ భావము ప్రేముడు లెల్లఁ జూపి, ము
మ్మాటికి నీదె లోకమను ♦ మాడ్కి ధరాధిపుఁ బొంగఁజేసి, పె
క్కేటికిఁ దద్వ్రతంబు మఱి ♦ పింపుమ దెట్టులుకాని మోహినీ!

ఇదియే నీవు చేయవలసిన కార్యంబు.

మోహి—అహా! ఏమి జనకా నీవాక్యంబులు! ఇంతసేపు బోధించిన దంతయు నొక్క సామాన్యభూపాలుని వశపఱుచుకొనుటకేనా? [13]

క. ఏకాలము కాననముల
నాకలములఁ దించు భ్రాంతు ♦ లడఁచితి మంచున్
వాకొనియెడు మునిముచ్చులు
హా! కన్నెలయింట దాసు ♦ లై మన లేదే? 36

ఇంక భూపాలురా!

క. ఉండుట గృహరాజమ్ములఁ,
బండుట మృదుశయ్యలందు, ♦ భక్షించుటయా?
పండులు మధుమాంసంబులు;
నుండునె జితవిషయుఁ డిట్టి ♦ యుర్వీశులలోన్? 37

మునివరులే యట్టు లగుచుండ నిట్టి భూపాలురకై విచారింపఁ బూనుటెడ శ్లో॥ మహాగజాః పలాయంతే । మశకానాంతు కాగతిః॥ యను నట్లుండునుగదా. ఈతం డేమో వ్రతనిష్ఠుండనియు, ధీరుండనియుఁ బల్కితివి.

ఆ. అట్టి పెద్దలట్లు ♦ మిట్టవేదాంతముల్
సభల నిల్చి పెక్కు ♦ చదువవచ్చు;
వాని చెంత నొక్క ♦ మానిని చేరిన
నగ్గి ఘృతము చెంత ♦ నమరినట్లు. 38

ఈతనికై నాయాటలు, పాటలు వలపులు, సొలపులెల్లఁ జూపుమంటివి. జనకా! గోటితో నయ్యెడు కార్యమునకై గొడ్డలి పూననేల? క్రేగంటిచూపు మాత్రంబుననే

శివశక్తి గాఁగల యీ భూపాలునకై నా నేర్పరితనంబులెల్లఁ జూపనేల? శ్లో॥ వినా యంత్రేణ మంత్రేణ వంచయంతి వరం స్త్రియః॥ అను నార్యోక్తి వినవేవా? కావున సెల వొసంగి పంపుము. ఈ క్షణంబ చని నీ యనుమతంబు గొప్పున నాతని వ్రతంబెల్ల మంటఁగలిపి వచ్చెద.

బ్రహ్మ—బిడ్డా! మోహినీ!

గీ. నీకుఁ గల్గిన యీ నేర్పు ♦ నే నెఱుఁగుదుఁ;
గాని నీ నేర్పు నీ వెన్నఁ ♦ గలవొ లేవొ
యంచు నీరీతి నే ముచ్చ ♦ టించినాఁడ;
దాని నీమది వేఱుగఁ ♦ దలఁప కబల! 39

అయినను

ఆ. కార్య మల్పమంచు ♦ గర్వింపఁగా రాదు
ఘనుల కైన జయము ♦ కల్గుదాక,
రాముఁ డల్పుఁడంచు ♦ రావణుం డెంచఁడా?
కాన నేర్పుఁగల్గి ♦ కడఁగు మబల! 40

సత్వరంబున నీవీణియం గొని చని, యెట్టులయినఁ గార్యసానుకూల్యంబుఁ జేసి కొని రమ్ము. నీకు శుభం బగుఁగాక.

మోహి—చిత్తము. జనకా! పోయివచ్చెద. నమస్కారము.

బ్రహ్మ—కళ్యాణమస్తు. కళ్యాణమస్తు. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమదుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్సగోత్ర జేతప్రోలి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపౌత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భసంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

—:o:—

తృతీయాంకము.

[ప్రవేశము :— వెఱ్ఱిగాఁడు, పిచ్చిగాఁడు మొదలగు కాఁపులు.]

వెఱ్ఱి—బాబో! బతకలేము బతకలేము. ఈ మెకాలతో అంతా సచ్చిపోయేలా గుండది. పానాలు పోతావుండాయి బాబో.

పిచ్చి—నీమంద మారణంగాను. నిన్నరేత్తిరి మెకాలమంద దొచ్చిపడి మా మేఁక లంటినీ మెడకాయ లరగఁదీసి నుగ్గుసేసి పారేసినాయి. నాకూట్లో మన్నోసినాయి బాబో బతకలేము.

వెఱ్ఱి—పిచ్చిగా! యీరన్నా! పుల్లాయి! పోతా! మల్లేసు! పకీరు! యంకా అంతా బతికుండారంట్రా?

అందఱు—ఆ. ఆ. బతికుండాము. కాని యంకఁడు లేఁడు. మెకం యేసుకెళ్లిందేమో!

పిచ్చి—యెఱ్ఱిగా! గుడిచికా డుండాఁడేమో పిలవరా వత్తాఁడు.

వెఱ్ఱి—యంకా! యంకోయి. (అని పిలువఁగాఁ బలుకఁడు.)

పిచ్చి—గట్టిగా పిలవరా బతికుండాఁడేమో.

వెఱ్ఱి—ఓల యంక యంక యంక యంక యంకో హోయి!

వెంక—(ప్రవేశించుచు) వోయ్! వోయ్! అన్నా బతికుండారంట్రా? పారల మెకం నన్ను రెక్కట్టు కీడ్సుకెల్లిందిరా. యల్లావుంటే యీ సురకత్తిఁదీసుకొని సవసగురి కొక్కపోటేసేతల్కి రెక్క యిడిసేసి పారనూకిందిరా.

అందఱు—బాబో! బాబో! నీయమ్మకడుపు సల్లఁగా మల్లీ బతికొచ్చావంట్రా!

పిచ్చి—నీవు ఏడుకొండ లెంకన్న పేరెట్టుకున్నందుకు ఆ యంకన్నే బతికిచ్చాఁడురా.

అందఱు—నిజం. నిజం. యంకన్నే బతికిచ్చాడు. [14]

పిచ్చి—ఒరే! యఱ్ఱిన్నా! యీ మెకా లన్నీ వొక్కపాలిగా వొచ్చిపడ్డారేంరా?

వెఱ్ఱి—నాకూ అదే సందేయంగా వుండదిరా.

వెంక—ఒరేయి! యవరో అమ్మోరొచ్చి దిగింది నూకావంట్రా?

పిచ్చి—ఏంట్రా! మెకాలమ్మోరంట్రా?

వెఱ్ఱి—పిచ్చిగోలేంరా నీది! మెకాలమ్మోరేంట్రా?

పిచ్చి—ఓరి నీ యెఱిగూల. యరగవంట్రా మశిసకాలమ్మో రుండదా లేదా? కలారా అమ్మో రుండదా లేదా? జరాలమ్మో రుండదా లేదా? యిది మెకాలమ్మోరు గావాసురా.

వెంక—ఒరే! మడిసిలాగే వుండదిరా.

వెఱ్ఱి—నేనుకూడా నూకారా. అంకమ్మజాతరలో కప్పెగకుండెత్తుకునే గణాశారి లా గుండదిరా. తళతళా, తళతళా కన్ను శెదిరిపోతావుండదిరా.

పిచ్చి—యంకన్నా! యక్కడుండదిరా!

వెంక—ఇట్టకామేశిరియ్య గుడి లేందట్రా? అక్కడే వుండది.

పిచ్చి—ఆదారిన పోతే యంబడిఁ బడుద్దేమో. యెఱ్ఱిన్నా! కొబ్బరికాయలు తీసి కెల్లి కొడదామంట్రా?

వెంక—కాదురా. మడిశిలాగే అనపడతా వుండదిరా.

పిచ్చి—(సందేహముతో) మడిశైతే మెకాలుకూడా యీ యమ్మో రొచ్చినప్పుడే రావ టమేంయిరా?

వెంక—అదేమో. బెమ్మదేవుడి మాయలా గుండది.

పిచ్చి—యీ యమ్మోరు జాతర శాద్దామంట్రా?

వెఱ్ఱి—అమ్మోరు పేరు తెలవొద్దూ జాతర శెయిటానికి?

వెంక—నిన్న వొవరితోనో మాట్టాడుతావుంటే నేను కసింత యిన్నాను. పేరు మోయినమ్మంట. బెమ్మదేవుఁడి కూఁతురంట.

పిచ్చి—(ఆశ్చర్యముతో) ఓరీ! మాట్టాడుతావుండదంట్రా? యిదేయి అమ్మోరురా? గుల్లో ఉగ్గినం యెలితిం దనుకొన్నానురా. ఓరి! నీయెఱిగూల. అమ్మోరు

మాట్లాడుగ్దంట్రా! చళేలే. మెకాలతో మామంద మన్నయిపోయి యేడుస్తావుంటే అమ్మోరమ్మోరంటా యిదొక్క గొడవ తెచ్చిపెట్టావేయిటిరా?

వెటి—మెకాల కేం కొద్దామురా?

పిచ్చి—రాజుగారి కాడి కెల్లి, శెప్పుకొందాము రంట్రా. ఆయినొస్తే యీటంటిని నుగ్గుశేశి పారేస్తాఁడు.

వెటి—అవునురా, తలావక దోసకాయి తీసుకోండ్రా. ఆరికిచ్చి శెప్పుకొందాం.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[ఇది ప్రవేశకము.]

రంగము - రుక్మాంగదుని సభ.

ప్రవేశము :- రుక్మాంగదుఁడు, గుణనిధియను మంత్రి, సేవకుఁడు.

రుక్మా—మంత్రివరా! గుణనిధీ! మన పురమందలి ప్రజలెల్లరును ఎట్టికొఱంతయు లేక సౌఖ్యవంతులయి వర్థిల్లుచున్నవారలే?

గుణ—ప్రభూవరా! అందుకు సందియ మేమి? వేదవేదాంతవేదాంగోపవేదశాస్త్రపురాణేతిహాసకావ్యనాటకాలంకారాదులనెల్లఁ దా మనయం బతిశ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠియింపుచు వానినెల్లఁ దమ శిష్యపరంపరలకు సదా బోధింపుచుంటయుం దతికుతూహలమానసులయి యొప్పు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులును, దమ యమక్రవిక్రమంబున నబ్బలపరాక్రమశాలి యగు కుమారుసైన మాఱులేక మీఱఁగల్గు సుకుమారులగు రాకొమరులును, కృషివాణిజ్యాదులయం దోర్పునేర్పులు కలిగి ధర్మమార్గంబు దప్పక ధనార్జనము సేయుచు నమితైశ్వర్యసంపన్నులై చెన్నొందు వైశ్యకులాగ్రగణ్యులును, బ్రాహ్మణాది కులత్రయమువారికి శాస్త్రోక్తముగ పలయు సపర్యల నతివినయభయభక్తులతో నొసరింపుచు సదా వారల మెప్పు వడయుచుండు శూద్రకులావతంసులును, మఱియు నీ మొదలగువారలెల్లరును సుఖంబుగ వర్థిల్లుచున్నవారలు.

రుక్మా—మన దీనపోషకాలయంబున నశక్తుల కెల్లరకును పలయు నుపచారంబు లనుకూలంబుగ జరగుచుండెనే?

గుణ—దేవరయాజ్ఞానుసరణంబుగ నొక్కింతయుఁ గొరంతలేకయే జరగుచున్నవి. వారెల్లరు దేవర యౌదార్యంబును వేనోళ్లఁ బొగడుచు నానందించుచున్నవారు.

రుక్మాం—మన ధర్మవైద్యవిద్యాశాలలు సర్వజనోపయోగకరంబులై వెలయుచున్నవే?

గుణ—సర్వజనులకు నమితసౌఖ్యజ్ఞానదాయకంబులై చెన్నొందుచున్నవి. వీనిచే దేవర వారు శిష్టజనాశీర్వాదపాత్రు లగుచున్నారు.

రుక్మాం—మన యరణ్యమండలి పులిందులు, వనపాలురు లోనగు కాఁపు లెట్టులుండిరి?

(తెరలోపలఁ గలకలము)

మంత్రీ! ఎచ్చటనో కలకలము వినవచ్చుచున్నదే! సేవకా! ఆ కలకలం బెచ్చటనో యరసిరమ్ము.

సేవ—చిత్తము దేవా. (అని పోయి చూచివచ్చి) దేవరను దర్శించుటకై పంటకాఁపు లరుదెంచిరి దేవా!

రుక్మాం—అట్టులయిన వారలను లోపలకు రానిమ్ము.

[పంటకాఁపులు ప్రవేశించి]

కాఁపు—మా పెబ్బో! దండాలండి. దండాలండి. తమురు మా పొలాలకేఁ వొచ్చి శానా లయింది. శేలన్నీ పాడయి పోతావుండయి. అడివి మెకా లొచ్చి పడ్డాయండి. అయ్యి పెద్దపుల్లు గావు; అయ్యి ఎలుగ్గొడ్లు గావు; అయ్యి అడివిపందులు గావు; నక్కలు గావు; సిమ్మాలు గావు. ఏమి చెప్పం బాబు! అయ్యన్నీ మా పానాలకి మిత్తువుల్లాగ వొచ్చిపడ్డాయుండి. బెమ్మదేవుఁడు యీ టంటినీ వొక్కపాలిగా మాకోసమే పుట్టించాఁడు లాగుండది బాబు. ఎట్టయిన తమురు ఒక్కపాలి దయ శేసి ఆటంటినీ మగ్గశేశి పారెయ్యాలి బాబు. లాకపోతే బతకలేము.

రుక్మాం—మంత్రివరా! సింహ వ్యాఘ్ర భల్లూక వరాహ శరభ శార్దూలాది వనమృగసముదాయంబులచేఁ దమ పంటపైరులెల్ల మంటఁగలియుచున్నవని మాటిమాటికిఁ గంటఁ దడిఁబెట్టుకొనుచు నీ పంటకాఁపులు మొఱలిడుచున్నవారు. కావున నేను సత్వరంబునఁ జని, యా మృగంబులనెల్లఁ దునుమాడి, వారల యాపద వారింపవలసియున్నది. నేను మరలి వచ్చునంత కొక్కింత తడవైనం గావచ్చును. అంతదనుక,

గీ. నిఖిలభూమండలంబును • నీదు బాహు
పీఠి వహియించి ప్రజలపై • ప్రేమ నించి

పిన్న పెద్దల మన్నించి ♦ వన్నెఁగాంచి
యేలుచుండుమి యెల్లరు ♦ మే లనఁగ. 1

ఉ. ప్రెగ్గడ వీవు, బుద్ధిగతిఁ ♦ బెద్దవు, నైన వచింతు; రాజ్యమం
దగ్గలమైన కూర్మి తన ♦ రాఁగఁ జేయును; గౌరవంబునన్
లగ్గుగ సాదులన్ విబుధు ♦ లన్ దనియింపుము; కీర్తిఁ బెంపుమీ
యెగ్గతినైన వారి ముద ♦ మే సకలార్థద మం చెఱుంగుమీ. 2

ఉ. ఏ నొనరించు సువ్రతము ♦ నేగతి రాజ్యమునందు నెల్లెడన్
మానుగఁ జేయుచుండికొ జ ♦ నంబులు తద్గతిఁ దప్పకుండఁగన్
బూనిక హెచ్చరించుట వి ♦ భుత్వములోనిదె కాఁ దలంపుమీ
దానను సద్గతుల్ కలుగు; ♦ దంధనముల్ నరలోకసంపదల్. 3

మంత్రి—మహాప్రసాదము. రాజేంద్రా! దేవరచిత్తంబున కెన్నండైన మాఱుకలదా? తమ యాజ్ఞల శిరసున వహించి యట్లే చేయువాఁడ.

రుక్మాం—మంచిది. కాఁపులారా! మీరు భయము నొందక పొండు. నేను వచ్చి యీ మృగంబులనెల్లఁ దెగటార్చెద. మంత్రీ! నే నింకఁ బోయివచ్చెద.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము - అరణ్యము.

[విల్లు నమ్ములు తీసికొని రాజును, సేవకుఁడును, కాఁపులును, సముచితపరివారంబును ప్రవేశించుచున్నారు.]

రుక్మాం—సేవకా! యీచిత్రముఁ జూచితివా!

ఉ. ఎన్నఁడు మానవాళి నొక ♦ యింత యెఱుంగని యీ కురంగముల్
కన్నుల వింతగా మనలఁ ♦ గాంచిన యంతనె భీతిఁ జెందుచున్
గ్రన్నన వాయువేగమునఁ ♦ గా లిల మోపనియట్లు ఱివ్వునన్
వన్నెలు కుల్కఁగా నెటులు ♦ పాఱుచునున్నవొ చూడు మీ దెసన్

సేవ—చిత్తము. తెంగుతెంగుమని యుఱుకుచున్నవండి.

రుక్మా—సేవకా! ఈ యడవిపంది యెంత క్రొవ్వివది!

ఉ. అక్కట! యీమృగంబు కడు ♦ హాయిగఁ గాఁపుల పైరుపచ్చలం
జక్కఁగ మెక్కి క్రొవ్వి యది ♦ చాలక యల్లదొ! చూడు! చూడు! పై
మిక్కిలి నిన్ను నన్నొకట ♦ మ్రింగెడురీతిని ధిక్కరించు; నేఁ
డొక్క శరాన దీని నిట ♦ నుక్కడఁగించెదఁ జూడు వేగమే. 5

సేవ—అవునండి. క్రొవ్వ్యిందండి. చంపెయ్యాలిసిందే. రేపు కూరకైనా వస్తుంది. నాకొక్క తొడమాత్రి మిప్పించండి.

రుక్మా—ఛీ నీచా! యుక్తాయుక్తవిచారజ్ఞానముగల మానవజన్మం బెత్తి వ్యాఘ్ర జంబుకాది వనమృగంబులవలె జీవహింసచేత నేల పొట్ట నింపుకొనవలెను? ఆయు రారోగ్యకరములగు పాలు, పండ్లు, చక్కెరలను భుజించిన మహానందజనకముగ నుండదా? ఇదికాక

గీ. శిష్టసంరక్షణంబును ♦ దుష్ట నాశ
మొనరఁ గావింప నీ వేఁట ♦ యొప్పుఁగాని
పొట్ట నిండింపఁగా నిట్లు ♦ పూనె నేని
నీచ లుబ్ధుని కృత్యమై ♦ నెగడుఁగాదె? 6

కావున దుష్టమృగసంహారంబుఁ గావించుటయే మనకుఁ గర్తవ్యంబు. సేవకా! యీమృగము పాటిపోవ నుంకించుచున్నది. మీరందఱు నటుతిరిగి యడ్డము రండు. నే నీవైపునుండి తఱుముకొని వచ్చెద. (అందఱును జాటునకుఁ బరుగెత్తుచున్నారు. విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విదూ—రాజుగారిని జూడఁగానే ప్రతివారును "విదూషకుం డెక్కడ? విమాషకుం డెక్కడ?" యనుచుందురు. ఈయనగారిప్పుడు కత్తులు కటారులు ధరించి యీ తుంటరిమృగములపై కంటగించి వెంటనంటి ముక్కంటి వింటిపోటులం బలె యంట రాని మంటలెగయు దంటపోటులఁ బెక్కింటి మంటగలుపుచున్నవాఁడు. అబ్బో! ఇట నొంటిగఁ బడియుండక యీతనివెంట నాకీ తంటలేల? యీ వెంట నొక పొదరింటనుండి యీతఁడు కాంతుఁడై యంట నాకంట గాంచిన వెంటనే వచ్చెదను. (అని మఱుఁగున కరుగుచున్నాఁడు.)

[రుక్మాంగదుఁడును, సేవకుఁడును మరలఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

రుక్మా—సేవకా! ఇఁక మృగంబు లెచ్చటను గనవచ్చుటలేదు. అన్నియు మడిసినట్టులే యున్నవి.

సేవ—చిత్తము. చచ్చిపోయినవండి.

రుక్మా—అబ్బా! యిప్పటికిఁగదా నాచిత్తమునకు విశ్రాంతిఁ గంటిని!

[విదూషకుఁడు సమీపించుచున్నాఁడు.]

రుక్మా—మిత్రమా! విదూషకా! ఇంతసే పెచట నుంటివి?

విదూ—ఈ సమీపమందే యుంటిని. కాని యింతసేపటినుండి మీరును, మీ పరిజనులును యీచుట్టుప్రక్కల నంతటను మృగంబుల వేఁటాడుచుంటచేత ఆ మృగంబులకు వెఱచియు, ఆ సమయమందు మిమ్ము సమీపించుటకు వెఱచియు, మా తాతమ్మను మరలఁ జూచెదు ప్రాప్త మున్నదో లేదో యని ప్రాణములు మూటకట్టుకొని యొక పొదచాటునఁ గూర్చున్నాను. ఇప్పుడు మీచేత నా మృగములన్నియు మడియుటచేతను, మీ రిప్పుడు శాంతచిత్తులై యుండుటచేతను మెల్లఁగా బయలుదేరి వచ్చితిని.

రుక్మా—అలాగా! ఎంత పిఱికివాఁడవు!

విదూ—పిఱికివాఁడనా? మొన్న తమ దివాణములో ద్వాదశిపారణసమయమందుఁ జూచినఁ గనఁబడియుండును నాప్రతాపము. పంటిక్రిందఁబెట్టిన గారెముక్కను మరలఁ గనఁబడనిచ్చితినా? మీ ప్రతాప మిక్కడ. నాప్రతాప మక్కడ.

రుక్మా—బ్రాహ్మణుఁడవు గనుక భోజనకాలమందు నీకుఁ బ్రతాప ముండవలసినదే.

విదూ—భోజనకాలమందు మాత్రమేనా? మొన్న మీ దివాణపు కుక్క తఱుముకొని వచ్చినప్పుడు నేను ఎగఁబడి పరుగెత్తుచుండఁగాఁ జూచి యందఱును ముక్కున వ్రేలు వేసికొన లేదా? కాని దాని కేమైన దొరకితినా? అది మఱింత దగ్గరకు వచ్చినప్పుడు నేను కాలఁబడి లబ లబ లబో అఱచేటప్పటికి దాని గోలకన్న నాగోల యెక్కువయినదని యదరి యదే నిలువఁబడి పోయినది. నాకేమైనఁ బ్రజ్ఞలలోఁ దక్కువనుకొన్నారా యేమి!

రుక్మా—మిత్రమా! లెస్సగఁ గాచి పూచిన యీ వన మెంత రమణీయముగ నున్నది!

విదూ—అయ్యో రాజా! నీవు దీనికే సంతోషించుచున్నావటయ్యా! మాయింటి

పొరుగున నొక వనముఁ జూచినాను. ఎఱ్ఱగాఁ బొరాణిముద్దలవంటి పండ్లతోను, బహుభ్రుముద్దలవంటి పుష్పములతోను, జంధ్యాలు వడుకు కదుళ్ళవంటి దివ్యమైన మండ్లతోను విసనకఱ్ఱలవంటి మట్టలతోను, పేదబ్రాహ్మణగృహములవలెఁ జూచుట కెంత రమణీయముగ నున్నది? అది దొడ్డిచుట్టున నుండుటచేత దొడ్డిలోని కాక్ర పండియైన రాఁజాలదు.

రుక్మా—దాని పేరేమి?

విదూ—దాని పేరా? గక్కసవనమని మావాళ్ళు ముద్దుముద్దుగఁ బిలుతురు.

రుక్మా—కమ్మని పుష్పాసవమ్మెల్లరయమ్మున మెక్కి, చెవులు బమ్మెరవోవ తుమ్మెద లేఁ డెట్లు జుమ్మని రొద సేయుచుండెనో కాంచుము.

విదూ—నేనింతకంటె నెక్కుడుగనే విన్నాను. మావీధిని నిన్నరాత్రి యంతయు బుంయ్ బుంయ్ అని ప్రత్తిరాట్నములు మ్రోయుచుండే యా రొద దీనికంటె బదిరెట్లెక్కుడుగ నుండినది.

రుక్మా—మకరందాపేక్షచేత నీతుమ్మెదసమూహ మాపద్మవనమ్ముపై నెట్టులు క్రమ్ముచున్నదో చూడుము!

విదూ—ఓ యబ్బో! మొన్న మాయూరి వనసంతర్పణమందు సరియైన పెత్తనము లోప మగుటచేత నల్పజాతులవా రెల్లరు నగ్రజాతులవారి భోజనపంక్తులమీఁద నింతకన్న నెక్కుడుగఁ గ్రమ్ముకొనిరి.

రుక్మా—మిత్రమా! యీవంకఁ జూడుము.

ఉ. అల్లదొ పత్రవృంతములు ♦ నల్లన యూఁచి శ్రమంబుఁ దీర్చుచున్
గొల్లగ సత్ఫలంబు లివి ♦ కొమ్మనురీతి శిరంబు వంచుచున్
సల్లలితప్రసూనముల ♦ శయ్య నమర్చి మహోదరంబునన్
బెల్లుగ భృంగరావములఁ ♦ బిల్చెడు రంభను గంటె మిత్రుఁడా!

విదూ—రాజా! నీచిత్తము నేఁడు రంభాభోగము నపేక్షించుచున్నదే! సరి సరి! రంభయైతే నేమి? రంభ చెల్లెలైతే నేమి? పిలిచినమాత్రముచేత నమ్మి నీవు చెంతకుఁ బోవచ్చునటయ్యా? ఆ రంభ తానే నీయొద్దకు రారాదా?

రుక్మా—అట్లు వచ్చుట యస్వాభావికము కదా.

విదూ—అస్వాభావికమేమి? కాళ్ళు లేవా? కన్నులు లేవా?

రుక్మా—రంభ యనగా నేమనుకొనుచుంటివి? అరటిచెట్టు నుద్దేశించి నేను పల్కుచుంటిని సుమా.

విదూ—(నవ్వుచు) అయ్యో రాజా! ఆలాగటయ్యా? నీవు రంభయనుటలోనే చెక్కపేడువంటి చక్కని మోము కలిగి, గుజ్జుపుజాలువంటి మెత్తని కుచలు కలిగి, చింతాకులవలె విశాలమైన కండ్లు కలిగి, రంభవలె నెదురుగా వచ్చు నాభార్య జ్ఞప్తికివచ్చి, యింతసేపటినుండి నామనసు కుడితికుండలోఁ బడిన ఎలుకపిల్లవలెనే తత్తరపడుచున్నది. (ఆలోచించి తలయూఁచి) ఏలనో కాని సంకల్పసిద్ధుఁడవగు నీ వాక్కున నీదినమందు రంభయనియు, శయ్య యనియు నిత్యాది వాక్యములు వెలువడినవి. ఎట్లయినను మహారాజవయ్యా నీకేమి.

రుక్మా—చెలికాఁడా! నాకు బడలికగా నున్నది. కొంచెము నేపీ యశోకంబునీడను విశ్రమించి నేఁదీర్చుకొనియెద. (అని పరున్నాఁడు.)

విదూ—చిత్తము. నేనును యీ సమీపమందే కూర్చుండియుండెదను.
(అని యెడకలుగఁబోవుచున్నాఁడు.)

[మోహిని ప్రవేశించుచున్నది.]

మోహి—ఆహా! నాజనకునియొద్ద నెన్నియో పంతంబులాడి వచ్చితి. ఈ రాజేంద్రు నెట్టులు వశవర్తిఁగాఁ జేసికొనఁ గలుగుదునో. అయినను జనకుని పనుపున నరుదెంచిన మకరం డొక్కరుండుమాత్రము తనబలంబులతోడ నాకు సహాయకరుండై యుండుఁగదా.

(తెరలో)

ఓహో పరివారజనంబులారా! మన ప్రభుండగు రుక్మాంగదమహారాజాగారు వేఁటాడి యలసి యీ యశోకంబునీడను విశ్రమించియున్నారు. ఇప్పుడే మీరు పోయి మీమీ యవశ్యకృత్యంబులఁ దీర్చుకొని మరల సత్వరంబున నరుదెందుడు.

మోహి—(ఆలకించి) ఏమీ! రుక్మాంగదుఁ డిచటనే యుండెనా? (అని హర్షముతో నటు నిటు చూచి) ఇచట నెవ్వరో నిదురించియున్నారు. ఈతఁడే రుక్మాంగదుడయి యుండునా? (అని కొంచెము సమీపముగా నరిగి పరీక్షించి) నా జన

కుండు తెల్పిన రూపరేఖాదు లీతనియం దగపడుచున్నవి. ఈతఁడు కిరీటధారియై యున్నవాఁడు. ఆవలినుండి పరిజనులు "ఈ యశోకంబునీడను నిదురించుచుండెను" అని రుక్మాంగదునిం బేర్కొనుచున్నారు. కావున నీతఁడే రుక్మాంగదుండు. మృగయా వినోదంబున నలసి సొలసి యీ యశోకంబునీడ నశోకుండై గాఢనిద్రం జెంది యున్న వాఁడు. (అని యాలోచించుచు) ఇపుడు కర్తవ్యం బేమి? నే నేమిచేయుదును? ఈతని నెట్లు సమీపింతును? ఈతండు వ్రతనిష్ఠుం డనియు, ధీరుం డనియు నాజనకుండు ముందే తెల్పియుండె. ఇట్టి యీతండు నాకెట్లు వశుఁడగును? నాజనకునియొద్ద వారు వీరనక నూరక నోరికివచ్చినట్టులు కాఱులాడి వచ్చితి. ఇవ్విధంబున సాటి పువ్వుఁబోఁడులలో నేను నవ్వులపాలు కానుంటిఁ గాఁబోలు.

(తెరలో

ఏమి యీవింత! ఈమె నా సామర్థ్యము నింకను గుర్తెఱుఁగనట్లు కనఁబడుచున్నదే.

మోహి—(ఆలకించి తనలో) ఎవ్వ రా భాషించువారు? (అని యాలోచించి) ఓహో, మన్మథుఁడా!

(మరలఁ దెరలో)

చ. హరుఁడొక యర్ధదేహము ప్రి ♦ యాంగన కర్పణచేసె; మేటి మం
దరధరుఁడున్ హృదబ్జమున ♦ ధాతముఖంబునఁ దాల్చిరింతులన్;
మరుఁడనుమాత్ర నే త్రిభువ ♦ నప్రభువర్యులె యిట్లుగాఁగ, భూ
వరుఁడన నెంతవాఁడు సుమ ♦ బాణపరంపర దాఁకఁజొచ్చినన్. 3

మోహి—ఔనౌను. సుమసాయకా! నీపరాక్రమము నే నెఱుంగుదును. త్రిలోక విజయుండను బిరుదు నీకే తగును గదా. (అని తనలో) ఔరా, మదనుఁ డెంతగ నొచ్చుకొనెను! స్వప్రయోజకత్వనిరసన మెవ్వరికిని దుర్భరము కదా. అయినను నే నూరక సంశయించుటయే కాని యీ రాజేంద్రుండు వశుండుగాక యుండునా.

చ. విలు చెవికంటనీడ్చి వెడ ♦ విల్తుఁ డురమ్ము వ్రణమ్ము సేయఁగన్
మలయుచు గాఢయౌవన త ♦ మఃపటలం బొగిఁ గండ్లఁ గప్పఁగన్

గలకలనవ్వుచుఁ జెలియొ ◆ కర్తుక చెంగట సొంపునింపఁగఁ
వలవకయుండ వీని మది ◆ వజ్రమొ, లోహమొ రాయొ చూచెదఁ

ఈతని పరీక్షించుటకు నిదియే మంచి సమయమని తలంచెద. ఏలయన [15]
నిచ్చటి శుకపికంబుల కలకలారావంబులును, తుమ్మెదల ఝుంకారంబులును, మలయానిలంపు సోఁకులును, కేకిగముల కేకలును, పూఁదేనకాల్వలునుఁ జూడ నెట్టి విరాగులనైన సరాగులఁ గానింప సమర్థంబులై కన్పట్టుచున్నయవి. ఇట్టి వనమధ్యంబున నీ రాజేంద్రుని నొంటరిపాటున నుండుతఱి నీతని దృష్టిపథంబునం బడుటకన్న నెక్కుడగు సమయం బిం కెట్లు లభింపఁగలదు ? అయినను

సీ. పరుచెంతకును దాన ◆ పడఁతి పోఁగూడదు
కూడినఁ దానె మా ◆ టాడఁజనదు
ఆడిన సరసంబు ◆ లాడఁగాఁ జెల్లదు
చెల్లిన మర్మంబుఁ ◆ జెప్పఁదగదు
చెప్పిన నాసించి ◆ చెల్మి కోరఁగరాదు
కోరినఁ దానె పై ◆ కొనఁగఁజనదు
పైకొన్న నాత్మలో ◆ భ్రమఁ జెంద నొప్పదు
చెందిన వాని చేఁ ◆ జిక్కరాదు
గీ. వాని చెంతకుఁ బోనేల ◆ పలుకనేల ?
భ్రాంతిపడనేల ? మరి యేమొ ◆ బాధ లేల ?
చాన యొక్కింత క్రీఁగంట ◆ సైగ సేయఁ
బరగు వెట్టుచు నతఁడె రా ◆ వలదె వెంట ?

నేను త్వరపడి యీతని యెదుటికిం జనఁగూడదు. ఎట్లయిన నాతనినే యిచటికి రప్పింపవలయు. కావున నీసంపగివృక్షంబునీడం గూర్చుండి యొక్కపాటఁ బాడెద. దీనిచేత నీరాజేంద్రునకు మేలుకువ కలిగిన పిమ్మట నీతని మనోవ్యాపారంబు లెట్లుండునో చూచి యప్పటి కనుగుణం బగురీతిని వర్తించెద.

(అని యొకప్రక్కగాఁ గూర్చుండి పాడుచున్నది.)

—* ద్విపద. ఖమాచిరాగము - ఏకతాళము - మిశ్రజాతి *—

[16] అల్లరి మారుని ♦ యలయికలకును
బెల్లుగ వడఁకి ని ♦ వ్వాలపాటుఁ జెంది
మల్లడిఁగొనియెడు ♦ మానినీమణుల
నల్లి బిల్లిగ నేలు ♦ నతఁడె ఘనుండు.

రుక్మాం—(సగము లేచి అటు నిటు చూచి) ఎచ్చటనో వీణాగానంబు వినవచ్చుచున్నది. (అని యంతలో మరల వినఁబడకుండుటం జేసి) లేదే. కలగంటిఁ గాఁబోలు.

(అని మరలఁ బండుకొనుచున్నాఁడు.)

మోహి—(కొమ్మలచాటుననుండి చూచి, తల పంకించి, మరల)

మక్కువఁ గల చెలి ♦ మడుపు లిచ్చుచును
బ్రక్క నిలిచి ముద్దు ♦ పల్కులు పల్క
గ్రక్కునఁ బైకొని ♦ కౌఁగిట నలము
చక్కని సామియె ♦ సరసుఁ డెన్నంగ.

రుక్మాం—(ఆశ్చర్యముతో లేచి కూరుచుండి) మఱియు వినవచ్చుచున్నదే! ఇది కల కాదు. ఎవ్వరో నిజముగనే గానము సేయుచున్నట్టు లున్నది. ఈ నిర్జనాటవి మధ్యంబున నెవ్వరు గానము సేయువత్తురు? అయిన నింకఁ గొంచె మాలకించి, దీని వివరం బెఱింగెద.

మోహి—

ఆటపాటలను స ♦ య్యాటలఁ జూపి
నీటుకాఁ డంచును ♦ నెఱజాణయంచు
మాటికి యువతుల ♦ మాన్యతఁ గనిన
మేటియే చర్చింప ♦ మిగుల ధన్యుండు.

రుక్మాం—ఇదియేమో స్త్రీకంఠముగా వినవచ్చుచున్నదే! ఎవ్వరో స్త్రీలు తమ శారీరంబునకు వీణియఁం జతచేసికొని, జంత్రగాత్రంబుల సమంబుగ గానంబు సేయుచున్నట్లు తోఁచెడిని. అయిన స్త్రీ లీవిపినమధ్యంబునకు రాఁ బనియేమి? దీనికి గతం బేమైయుండును?

మోహి.—

చెంత నిలుచు ముద్దు ♦ చెలుల నవ్వేళ
వింత లొనర్చి, బల్ ♦ వేడ్కలం దేల్చి,
కంతురాజ్యము చూఱఁ ♦ గాఁ గొన్న ఘనుఁడు
వంత మేటికి భగ ♦ వంతుఁడ తలఁప.

రుక్మాం.—(మహానందముతో)

మ. బళిరా! యీమృదు గానవైఖరులు, నీ ♦ భావార్థసందర్భముల్
బళిరా! యీపదసౌష్ఠవంబు, ఘనుతుల్ ♦ మర్త్యాంగనల్ నేర్తురే?
అల పద్మాక్షుల గానముల్ వినమె? యా ♦ యానందముం జెందమే?
కలదే యీసుఖ, మీ రసంబు రుచి యీ ♦ కంఠస్వరం బచ్చటన్?

కాన దేవతాగణంబులలో నెవ్వరైన విహారార్థముగ నిటుపోవుచుఁ బాడుకొనుచుండిరేమో.

మోహి.—(లేచి, రాజునకుఁ గొంచెము కొంచె మగపడునట్లు కొమ్మలఁ జాటుచేసికొనుచు, నొక్కప్రక్కనుండి మఱియొకప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది.)

రుక్మాం.—అహో యిదియేమి! నాకన్నులయెదుట నేమో మెఱసిన ట్లున్నదే! ఇది యేమైయుండును! అయినను గొంచెము సమీపముగా నరిగి నిజం బెఱింగెద. (అని సమీపించి చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! ఇది యెవ్వరో స్త్రీయై యున్నది. ఈసుందరాంగి యెవ్వరైనను దీని రూపయౌవనసౌందర్యంబులు మాత్రము నా కనులకుఁ బండువు సేయుచున్నవి. సెబాస్! చక్కదనం బన్న నిట్టులుండవలయు!

క. ఈ పడఁతి వగ యొయ్యారము
రూపము నవయౌవనము ని ♦ రూఢ సుతేజం
బే పురుషుఁడు కని మనసిజు
రాపులఁబడకుండు నిద్ధ ♦ రావలయమునన్. 16

ఉ. పాటలగంధిమోవి పరి ♦ పాటిగఁ గెంపనఁ జెల్లు, మోము ము
మ్మాటికిఁ జంద్రుఁడే, తిలసు ♦ మంబగు నాసిక, మిన్న కౌను, పె

క్కేటికి యీ మృగాక్షి సొగ ♦ సెన్నఁగ బ్రహ్మకునైన? యూరకే
మాటల కేమి? దీని సరి ♦ మానినిఁ గానఁగనైన? ధారుణిన్. 17

ఉ. అప్సరసృష్టి యేరికో కృ ♦ తార్థునిఁ జేయఁదలంచియో, భువిన్
గొప్పతనంబుఁ జూపుకొనఁ ♦ గోరుచునో, తన సృష్టినైపుణిం
దప్పక యీ మృగాక్షి నిటు ♦ తద్దయుఁ గోరి సృజించెనాఁగ, హా!
యొప్పఁగఁ దీర్చి దిద్దినటు ♦ లున్నవి దీని తనూవిలాసముల్. 18

ఔరా యిదేమి చిత్రము! ఎవ్వరినో పరకాంత నిచటఁ గాంచి నేను వర్ణింపుచుంటినా! ఇది యెంత గర్హితము! చిత్తమా! ఏల నన్నీలీలఁ దూలఁజేయుచుంటివి?

చ. జగమున నన్యకామినుల ♦ సంగతి కూడదు కూడ దంచుఁ, బె
న్వగలకు మూలమంచుఁ, గడు ♦ బాతకమంచు, ననర్థమంచు, నె
న్నఁగ బహుదూష్యమంచు విని ♦ నాఁడను బెద్దలు తెల్ప; నక్కటా!
తగదిది; నన్ను నీపనికిఁ ♦ దార్పకు చిత్తమ! నీకు మ్రొక్కెదన్.

చ. అగడు ఘటించు లోకమున; ♦ నార్యులు మెచ్చరు; పిన్నపెద్దలున్
దగదని మందలించెదరు; ♦ తండ్రి యదల్చును; తల్లి తిట్టెడున్;
బగతురు గేలిసేయుదురు; ♦ బందుగు లోర్వరు; కాన నక్కటా!
తగదిది; నన్ను నీపనికి ♦ దార్పకు చిత్తమ! నీకు మ్రొక్కెదన్.

(అని కొంచెము సేపాలోచించుచు నిలిచి మరలఁ దనలో) అయినను గొంచెము సమీపముగా నరిగి యీతరుణి యెవ్వరో, ఇట్టు లొంటరితనంబున నరణ్యంబులం గ్రుమ్మర గతం బేమో విచారించెద. (అనుచు నడుచుచున్నాఁడు.)

విదూ—(ఈ పల్కులు చెట్లచాటుననుండి వినుచుఁ దనలో) శ్లో॥ బలవా నింద్రియగ్రామో విద్వాంస మపి కర్షతి॥ అని చెప్పఁబడిన యార్యోక్తి వ్యర్థమగునా? అయినను నాకేల? నే నరిగెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—(కొంచెము సమీపముగాఁ జని మోహినిం గాంచి) [17] తరుణీ! నీవెవ్వరిదానవు? నీ జనకుని నామం బెయ్యది? నీ వరుం డెవ్వరుండు? శరభశార్దూలాది నానావిధ దుష్టజంతుసంతానమ్ములకెల్ల నాకరమ్మయి భీకరమ్మగు నియ్యరణ్య

మధ్యమ్మున నీవేమికతమ్మున నేకతమ్మ కుఱిమ్మురుచుంటివి? అబ్జవదనా! అల చందమామ యందమ్మునైనఁ గ్రిందుపఱుప సమర్థంబగు నీ మందహాసాంచిత సుందర వదనారవిందంబు నీ వేఁడివెలుంగుల రేని వెలుంగుల కేల లోనుఁజేసితివి! నిక్కంబు వక్కాణింపుము.

మోహి — నేను బ్రహ్మమానసపుత్రిని మోహిని యను నామంబునఁ బరఁగుదాన. నాకు వరుం డెవ్వరుండు లేఁడు. మజ్జనకు ననుమతంబున నీ చేరువ దేవళమందలి యిష్ట కామేశ్వరు నారాధింపుచు నివ్వనప్రదేశంబున స్వేచ్ఛావిహారంబున నుండుదాన. పరపురుషుని కన్నెత్తియైనఁ జూచి యెఱుఁగ. * ఇట్టి మాబోంట్లతో మీకుఁ బ్రసంగంబు లేల? మాది మందహాసాంచితమైన మీకేల? యమందహాసాంచితవదనమైన మీకేల? మీర లెవ్వరో, యేమికారణంబున వచ్చితిరో విచారింపకొని మీ దారిని మీరు పోవుట యుత్తమంబగు. కాని యేకాంతంబున నుండు నింతుల చెంతలఁజేరి వింతవింతల నాడు టెంతయుఁ జనదని యెఱుఁగుఁడు.

రుక్మాం — (తనలో) ఈ కాంత పలుకరించినమాత్రముననే తిరస్కారభావము జూపుచున్నది. కావున నెట్లయిన నే నిద్ధరాధీశుండ నని యిపు డెఱిఁగించుట యుక్తంబని తోఁచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) తరుణీ! "మీర లెవ్వరో యేమికారణంబున వచ్చితిరో" యంటివి. చక్కఁగా నడిగితివి. స్త్రీలు సమయోచితప్రసంగంబులందు నేర్పరు లౌట జగత్ప్రసిద్ధమే కద విధితనయా! ఎఱింగింతు వినుము.

గీ. వనమృగంబుల బారికిఁ ♦ గనలి నాదు
పురజనంబులు బెగడొంది ♦ మొరలు వెట్ట
సరగ శ్రమములఁ దొరఁగించి ♦ సాధుజనులఁ
గావ నరుదెంచినాఁడ రు ♦ క్మాంగదుండ.

మోహి — ఓహో! నీవు రుక్మాంగద భూపాలుండవా? సరి సరి.

రుక్మాం — మఱి కొంచె మాలకింపుము.

గీ. రమణి! మ దధీనమగు నిట్టి ♦ రాజ్యభూమి
నబల లేలయొ వెంటఁ దోఁ ♦ డైన లేక

రొంటి వనములఁ గ్రుమ్మరు • చుంటఁ గాంచి,
యోర్చి, యన్యునిగతి నూర • కుండఁ గలనె? 22

ఇదికాక మందయానా! ఏమికారణంబుననో కాని నిన్నుఁజూచినదాదిగ నీయందు నాకపరిమితానురాగంబు కల్గుచున్నది. చంద్రముఖీ! నీ ముఖావలోకనంబు జేసినమాత్రంబున నా బంధుమిత్రాదుల నెల్లరఁజూచినంతటి యానందంబు కలుగుచున్నది. చిలుకలకొలికీ! పలుకుపలుకునఁ దేనె లొలుకు నీవచనామృతపానంబుచేఁ జొక్కి మనస్సంబెల్లఁ బరవశత్వంబు నొందుచున్నది. ఇంతయేల? చూడఁజూడ నాశరీరంబే నీకు దాసత్వంబునకై యర్పణంబుచేసిన సార్థకం బగునని తోఁచెడిని. కురంగనేత్రీ! నీవేల యిట్లు బెదరి బెదరి చూచుచు దూరంబున నిలిచెదవు?

గీ. అతివ! నీవిట్లు చిరకాల • మట్టె నిలిచి
ముచ్చటలు సల్ప నామేను • నొచ్చుచుండె;
తరుణి! పెరవాఁడ నేఁగాను; • ధరణివిభుఁడ;
ముదముతో నిటఁ గూరుచుం • డెదవు రమ్ము. 23

(అని చేయి పట్టుకొనఁబోవుచున్నాఁడు.)

మోహి—(కోపముతో వెనుకకుఁబోయి) ఛీ! దంభజ్ఞానధురంధరా! [18]

ఉ. కన్నులు కానరావ? పర • కాంత లటం చనుకోవ? యెట్టి సం
పన్నులకేని యిట్లగునె? • భావ్య మెఱుంగఁగ లేవ? దొడ్డ రా
జన్నను నీవ? చాలు; ఘన • మైనది రాచరికంబు! పొమ్ము; నీ
కన్నెలు నూర్వు రింట నినుఁ • గానక పాప మదెట్టు లుండిరో!

చాలుఁజాలు, రాజేంద్రా! దూరంబున నిలువుము. పరనారియటంచు వెఱపింతయు లేక బిరబిర దరిం జేరి కరంబు పట్టవచ్చెదవుగా! ఇవియేనా మీ రాచరికంపు మర్యాదలు? రాజ్యమదాంధకారం బేమైనఁ గన్నులఁ గప్పెనా యేమి! రాజఁట! రాజాధిరాజఁట! దినరాజవంశజుండఁట! ధర్మాధర్మవిచారణాదక్షుండఁట! పరసతుల నొంటరిపాటునఁ గన్నతఱి నిత్తెఱంగున వెంటనంటి ముట్టవచ్చునఁట. చాలుఁజాలు. నీ

రాజత్వంబున కెంతయు సంతసించితి. చెలీ యిటంచుఁ జేరవచ్చెదవుగా! బాగుబాగు. నీవు చిన్ననాఁటనుండి చదివిన చదువులెల్ల నిప్పు డొక్క యరగడియలోనఁ దెల్లగ వల్లించితివి. మిక్కిలి యలసితివి కాఁబోలు. సత్వరంబున నీపురంబునకుఁ బొమ్మా.

రుక్మాం—ముద్దుగుమ్మా! నీవేల నన్నిట్టులు తూలనాడెదవు?

ఉ. కల్లలు కావు; నిన్ గనులఁ ♦ గాంచినదాదిగఁ బుష్పబాణుఁడై
యల్లరిమన్మథుండు నను ♦ నారడివెట్టెడు నోర్వఁజాల; ను
త్ఫుల్లసరోరుహాక్షి! కడుఁ ♦ బుణ్యము నీకగు నాదరింపవే;
చల్లకువచ్చి ముంత నిఁక ♦ చంకను దాఁపఁగ నేల? తెల్పితిన్.

అహింసా పరమో ధర్మ యను న్యాయానుసరణంబుగ నీవొక్కింత దయఁబూని నన్నుం జేపట్టి, మారుఁ డను పెనుభూతంబుచే నేనొందుచున్న యీ బాధ నివారింపకున్న నే నెవ్వరివాఁడ నగుదు. నేను బరసతిని నుట్టితి నంటివి. నీ కెన్నండు వరుండు లేఁడని ముందే తెల్పితివి కదా. నీవెట్లు పరుని సతివి కాఁగలవు?

గీ. తరుణి! దాఁపఁగ నేల? గాం ♦ ధర్వవిధిని
యట్టె పరిణయమై ననుఁ ♦ జెట్టఁబట్టి;
తీవి భువికెల్లఁ బట్టపు ♦ దేవి కమ్మ;
మేలుఁ గైకొమ్మ; వేగ న ♦ న్నేలుకొమ్మ. 26

మదీయ పురమందలి రేనూర్వురు పరిచారికలచేత నూడిగంబులు గైకొమ్మా. నేను నీ సొమ్మనుకొమ్మా. నిజమ్మా. నమ్మా. కొమ్మా! సమయమ్మిదె సుమ్మా.

మోహి—[19] ఓహోహో రాజేంద్రా! ఎట్టిమాటఁ బల్కితివి! నీవు రుక్మాంగదుండ వనిన మాత్రంబుననే నీసర్వంబు నెఱింగితి. నే నింతదనుకఁ దగిన వరునికై వెదకుచుండినందుకు గాంధర్వవివాహంబున నిన్నా చేపట్టవలయును? నీకుఁగల నూర్వురు సతులతో నన్ను నూటొక్కటెనుఁగాఁ జేయఁబూనితివి కాఁబోలు. మంచి సంబంధంబుఁ దెచ్చితివి. ఔరా! నే నిట్టి నూర్వురుసవతుల నొక్కచో సంపాదించుకొనుటకన్న నొక్క బండ మెడఁగట్టుకొని బావిలోఁ బడిన మేలుకాదే?

—* దశరాగ సంవాద సీసమాల. *

రు- కల్యాణి! నీకింత ♦ కాఠిన్య మేటికే?
నీచెంతఁ జేర్చి మ ♦ న్నింపఁగదవె
మో-బాగాయె రాజేంద్ర! ♦ ప్రభుచెంతఁ జేరుట
యల పాముతోడి స ♦ య్యాట మట్లు
రు- మదనుఁ డమ్ముల నాటి ♦ యెదనేయ నార్తిఁ గ
లంగితిఁ గావు నా ♦ రంగనేత్రి!
మో-బళి! రాజరాజ! నీ ♦ భైరవార్తి యదెల్లఁ
బాయు నీ పుత్రితోఁ ♦ బట్టుమయ్య
రు- బుద్ధి నీవశమాటఁ ♦ బోవంగ నామది
కేదారి తోఁచదే ♦ యెమ్మెలాడి!
మో-ఆ వసంతజయంతు ♦ లా కంతుమూర్తి ర
క్షించెదరేమొ ప్రా ♦ ర్థింపుమయ్య
రు- అలివేణి! నన్ను దుః ♦ ఖాంభోధి ముంచకే
చేపట్టి యొకదరిఁ ♦ జేర్పఁగదవె
మో-దరిఁ జేర్ప గిరిఁ జేర్పఁ ♦ దగువారు సీదు ద
ర్బారునఁ గలరయ్య ♦ బారుతీరి
రు-గీ. నమ్మి నీవాఁడనని ప్రార్థ ♦ నమ్ము సల్పఁ
గన్నడ యిటేల చేసెదే ♦ కంజనేత్రి!
మో- అక్కటా! యీవె భూపతి ♦ వౌట నిచట
వీలు లేదేమొ పైని య ♦ ప్పీల టంచు. 27

ఈ ప్రసంగము లింకఁ జాలును పొమ్ము.

రుక్మా—సఖీ! ఎట్లు పోఁగలను? నిన్నెడఁబాసిన నిముసంబు యుగంబై తోఁచు! కుందరదనా! నీపొం దెడఁబాసిన యీజన్మంబేల? నీచెంగటఁజేరి సుఖింపని

యీ వైభవం బేల ?

ఉ. కామినిః రాజ్యమొల్లఁ; దుర ♦ గంబులనొల్ల; నిజంబు భామినీ
స్తోమమునొల్ల; నాదు ప్రియ ♦ సూనుని నొల్ల; సుఖంబునొల్ల; నే
నీమమునొల్ల; భోగముల ♦ నే నిఁక నెన్నఁడునొల్ల; నమ్మ మో
హామిని ! నీవు నన్నొకఁ గృ ♦ పామతిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుకుండినన్.

నా నూర్వురు సతులతోఁబాటు నిన్నొక్కతెనుఁగా జూతునని తలఁపకుము. వారినెల్ల నీవు నా దృష్టిపథంబునఁబడిన నిముసంబుననే నామనంబునం ద్యజించితి. కావున నో కుందరదనా ! నీ డెందంబున నట్టి సంశయంబు దిగనాడి గాంధర్వవివాహంబున నన్నుఁ గైకొనుము. నారాజ్యంబెల్ల నీయధీనంబు చేసెద. ఒక్క నిముసమైన నిన్నెడఁబాయక నీ యాజ్ఞానువర్తినై మెలంగువాఁడ.

మోహి—కైతవ వచనరచనానైపుణ్యాభరణా ! భూరమణా ! నీకు సమయోచిత ప్రసంగంబులయందుఁగల నేర్పరితనంబును గూడ నిచటఁ జూపఁదలంచితివా ? చాలు. నీ నేర్పరితనంబు లిచటఁ జెల్లవు నడువుము.

క. మాయలు, దాష్ట్యము, తరుణో
పాయంబులు, దంభమున్, గృ ♦ పాహీనత, య
న్యాయము, పరవంచనముం
బాయని గుణగణము కాదె ♦ మగవారలకున్. 29

ఉ. బంగరుకుండలంచు, సిత ♦ భానుఁడటంచును, మిన్నటంచు, ము
గ్ధాంగన లెల్లరం గని సు ♦ తారముగా భ్రమ వెట్టఁజూచు నీ
వెంగలి పూరుషాళి దగు ♦ వేడ్క జగద్విదితంబ కాదె ? హా !
దొంగకుఁ దల్పుదీయుచును ♦ తోనె గృహస్థుల లేపు మాయిఁకల్.

ఈ మగవారల స్వకార్యఘటనోపాయప్రసంగంబులు జగద్విఖ్యాతంబులు. ఇఁక రాజులన్ననో, అగ్నిహోత్రంబునకు వాయువు తోడైనట్లు, దీనికిఁ దోడుగ మహదైశ్వర్యాంధకారముచేతఁ గన్నుఁ గానవివారై కూడ నుందురు. అట్టి రాజులం గూర్చి యింకఁ జెప్పనేల ?

మ. కరుణా? నాస్తి; కటాక్షమా? నభము; రాగంబా? హుళిక్కే; మహా
త్తరసత్కార్యములా? యబద్ధము; మహౌదార్యంబ? శూన్యం బికన్
బరనారీధనవాంఛయా? ప్రబల; మన్యాయాదులా? కొల్ల; యీ
ధరణీపాలుర నమ్మఁగా నగునె దుస్తంత్రక్రియాలోలురన్. 31

శా. ఏ రామామణిఁ గాంచినన్ బ్రథమమందెంతేఁ గృపన్ జూపుచున్
జేరం జేర్తురు; కౌఁగిలింతురు; తుదన్ జింతాబ్ధిలో ముంతు; రా
నీ రాజేంద్రుల కూరుముల్ దెలుపఁ బెక్కేలా వృథావాక్యముల్?
నూఱేండ్లాయువు నిత్యగండమె యగున్ నోరెత్తఁ బైపెచ్చుగన్.

ఇట్టి వాక్యంబు లెవ్వ రెఱుంగరని కాఁబోలు! తనభార్యల నొల్లఁడఁట! నిము సంబైన నన్నెడఁబాయ కుండునఁట! రాజ్యంబెల్ల ధారవోయునఁట! ఇంక నేమో తలకుఁ బెట్టెడునఁట కుచ్చుల కుళ్లాయి. — ఏల యిట్టి వృథాప్రసంగంబులు? ఇవన్నియుఁ గట్టిపెట్టి రాజా నీదారిని బొమ్ము.

రుక్మాం—[20] నారీమణీ! నేనేమో కల్లలాడుచుంటిననియు, నావాక్యంబులు విశ్వాసపాత్రంబులు కావనియుం బల్కుచుంటివి. నేనట్లు కల్లలు పల్కువాఁడఁగాను. నీవు కోరు విధంబునఁ బ్రమాణపూర్తిగఁ బల్కువాఁడ నని నమ్ముము.

మోహి—రాజేంద్రా! నీవంతటి సత్యవాక్యపరిపాలనా ధురీణుఁడవా? అట్లయిన నీ విప్పుడు చేయఁదునని పల్కిన దంతయు నివ్వనాధీశుండగు నిష్టకామేశ్వరు పాద సాక్షిగ మఱియొక్కతూరి పల్కి నాచేతఁ జేయి యుంచుము. ఆమీఁద నీ యభీష్టం బీడేర్చెద.

రుక్మాం—ఓహో చందనగంధీ! నాయభీష్టం బీడేర్తువా! వికసితాంబురుహలోచనా! నాకోర్కెఁ దీర్తువా? ఆహా! యెంత యానందజనకంబగు పల్కు పల్కితివి!

ఉ. కొల్లలుగా సుధారసముఁ గ్రోలినయట్లు, సుఖాంబురాశిలో
నల్లనఁ దేలినట్లు, ముదమారఁగఁ బైని హిమాంబుపూరముల్
పెల్లుగఁ జల్లినట్లు, మురిపెంబులఁ జిల్కెడు నీ మృదూక్తి నా
యుల్లముఁ బొంగఁ జేసె; సఖిరో! యిఁక ధన్యుఁడనైతి నీకృపన్.

చ. కులమున వన్నె డిందినను, ♦ గూరిమి నెచ్చెలు లేవగించినన్,
వెలఁదుల నూర్వురన్ దొడరి ♦ వీడఁగఁ గల్గినఁ, గీర్తి బాసినన్,
గలిమిదొరంగినన్, మఱియుఁ ♦ గష్టము లెన్నియొ చుట్టుకొన్నఁ దా
వలచిన కాంత చే పడెడు ♦ భాగ్యముకన్నను భాగ్యమున్న దే? 34

చందనగంధీ! నీకీ సందియం బేల? ఈశ్వరునిసాక్షిగఁ బల్కుచుంటి వినుము.

గీ. ఒల్ల నూర్గురుసతులలో ♦ నొకరి నైన;
భావ మీనొల్లఁ బట్టపు ♦ దేవి కైన;
అతివ! నీయాజ్ఞ నే శిర ♦ సావహించి
యొనర నెన్నఁడు నినుఁ బాయ ♦ కుందువాఁడ. 35

మోహి—ఓహో రాజేంద్రా! ఇంతదనుక నేను బల్కిన వాక్యంబులచే నీమనం బెంత నొచ్చెనో కదా. నీవు నాయందుఁ గలిగియున్న యిట్టి నిజమైన యనురాగంబును గ్రహింపఁజాలక యేలనై గోలతనంబునఁ బల్కితి. అదియెల్లఁ దప్పుగఁ బట్టకుము. నన్ను నీ నిండుకౌఁగిట జేర్చి మన్నింపుము. (అని హర్షముతోఁ గౌఁగిలించుకొను చున్నది)

రుక్మాం—(మహానందముతో) ప్రాణసఖీ! యీ నట్టుపిట్టం జూచితివా? ఇటురమ్మా.
(ఇద్దఱును బోవుచున్నారు.)

సేవ—(ప్రవేశించి) మేమీ యరణ్యముం బ్రవేశించి పెక్కుదినము లైనది. వచ్చినందుకు వేటకార్యము ముగిసినది. కాని పురంబునకుఁ బోవు యోచన మా ప్రభువుగారింకను జేయకున్నారు. వారి కరణ్యమైన నేమి? పురమైన నేమి? వారి కేమి కొదువ? ఆఁకలిదప్పుల బాధ యైశ్వర్యవంతులకుఁ దెలియునా? చెంతకేగి యేమైన విన్నవించెద మన్నఁ బ్రభుచిత్తంబు లతి సున్నితంబులు. ఏమి వచింపఁబోయిన నేమి యగునో. పరివారజనంబులెల్లరు మిగుల డస్సియున్నవారు. ఏమి చేయనగును? కానిమ్ము. నామిత్రులతో నాలోచించెద. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

[మోహిని, రుక్మాంగదులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రుక్మాం—పూఁబోఁడీ! మన మీ యరణ్యమధ్యంబునం దిట్టులు కాలంబుఁ గడప నేల మదీయ పురంబుఁ జేరి వజ్ర వైడూర్య గోమేధిక పుష్యరాగ మరకత మాణిక్యాది

దివ్యమణిఖచితంబులగు సువర్ణసౌధంబులయందును, వకుళ చందన పున్నాగ నారికేళ కదంబ నింబ దాడింబ కదళికాది ఫలవృక్షసంకులంబులై డెందంబున కమందానందంబుఁ బొందుఁబఱుప సమగ్రంబులగు నుదారారామక్షేత్రంబులందును మన మిచ్చవచ్చినట్లుండవచ్చును. కాన నో మచ్చకంటీ! యచ్చటి కేగుట యుచితంబని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. దీనికి నీయభిమతం బేమి?

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! ఎఱింగింతు వినుఁడు. పురంబునకుఁ బోవుట సమ్మతమే. కాని,

గీ. అచట నీబంధుమిత్రులు ♦ నాలు సుతులు
గురు పురోహితులును మంత్రి ♦ వరులు కలరు;
అకట! నారాక నీ కిష్ట ♦ మైన యట్లు
వారి కేరీతి నయ్యెడుఁ ♦ బ్రాణనాథ! 36

గీ. ఇట్టి వీరలు దుర్బోధ ♦ నట్టులైనఁ
జేసి, నిన్ను గతరాగునిఁ ♦ జేయఁగలరు;
మనల నెడఁబాపుటయె కాక ♦ మఱియు నాకు
నింక నేమైన నెగ్గుఁ గా ♦ వింపఁగలరు. 37

కావున నచటికిఁ బోవుట యుచితంబుగ నాకుఁ దోఁచుటలేదు. అయినను,

ఉ. హెచ్చగు దోర్బలంబున న ♦ హీనమహీతలమెల్ల నేలి, యా
యచ్చరకాంతలెల్ల నహ ♦ హా యనురీతి నన్ను వరించి, నీ
యిచ్చకువచ్చినట్లు సుఖ ♦ యింపఁగ స్వేచ్ఛవహించినట్టి నీ
కిచ్చటనున్న నేమి? యొక ♦ యింత కొఱంతయుఁ గల్గనేర్చునే?

ఎట్టులయిన నిచ్చటనుంటయే మేలని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. పిమ్మట నీయిష్టము.

రుక్మాం—మనోనాయికా! ఇట్లు సంశయించుట యనావశ్యకము.

క. నాపుత్రులు నామిత్రులు
నా పట్టపుదేవి మఱియు ♦ నాపురజనముల్
నాపలుకు లేశమాత్రము
నేప్రొద్దును మీఱకుందు ♦ రిందునిభాస్యా! 39

అట్టివారలు నాకేమో బోధింతురంటివి.

గీ. కన్నులారఁగ నిన్నిటఁ ♦ గన్ని, వరించి,
పైని కింకరు సాక్షిగఁ ♦ బరిణయంబు
పొలుపుగాఁ గాంచి, నేఁ ♦ గొనిపోవుచుండ
వారు వీరును బోధింప ♦ వచ్చు టెట్లు ?

ఇదికాక ఆత్మబుద్ధి స్సుఖంచైవ యనునట్లు నాకు న్యాయమని తోఁచు తెఱంగున నడచువాఁడఁగాని వారివీరి బోధనలను వినువాఁడఁగాను. నీవిఁక నట్లు సంశయింపకుము. పురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

మోహి.—ప్రాణేశ్వరా! అట్టులే కానిండు.

రుక్మా.—నాపరివారజనంబు లావల నాకై వేచియుండిరి. మనము బోవుదము రమ్ము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమదుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్సగోత్ర బేతపూడి
వంశక్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపౌత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భసంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
తృతీయాంకము.

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

———:·———

చతుర్థాంకము.

రంగము - అంతఃపురము.

[సంధ్యావళియు, చకోరాక్షియు, పద్మగంధియుఁ గూరుచుండియుండఁగా రుక్మాంగదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సంధ్యా—నాథా! మీరు మృగయావినోదార్థంబుగఁ జని పెద్దకాలం బయ్యె. మీ రాక దీర్ఘం బయ్యెనని యేమను నాతోడిసతులును బ్రత్యహంబును బ్రతిక్షణంబును నెల్లెదురు చూచుచుంటిమి!

చ. అచటి మృగాళినెల్లఁ దెగ ♦ టార్చితిరే? యల కాఁపులెల్ల మీ
సుచరితఁ బాడుకొంచుఁ దమ ♦ శోకములెల్ల దొరంగెనంచు, మేల్
వచనము లాడుకొంచు, సుఖ ♦ వారిధి నోలలనాడుచుండిరే?
అచలితధైర్యసార! సుగు ♦ ణాకర! మాకు నెఱుఁగఁ జెప్పవే! 1

రుక్మా—(తల వంచుకొని కూర్చున్నాఁడు.)

చకో—అక్కా! సంధ్యావళీ! మనము కాచుకొని యుంటిమని చెప్పుచుంటివి. మనవలెనే నాథుండును మనలఁ గాచుకొని యుండునెడ రాజ్యవ్యవహారంబు లెట్లు నెఱవేఱునమ్మా! కాని నాథుండు కడు బడలి యున్నట్లు కాన్పించుచున్నవాఁడు. కాంచితివా?

గీ. కాయమెల్లను శ్రమచేసి ♦ కలితమయ్యె;
మోము వేకువ చందురుం ♦ బోలుచుండె;

వేఁడి నిట్టూర్పు లూరక ♦ వెడలఁ జొచ్చెఁ;
కాంత! యరమోడ్పు లౌచుండెఁ ♦ గన్నుదోవలు. 2

పద్మ—అవునమ్మ చకోరాక్షీ! నాథుండు మిగుల డస్సియుండుటయే కాక యేమో దీర్ఘాలోచనపరుండై యున్నట్లు తోఁచుచున్నదమ్మ.

గీ. పల్కరించినఁ బ్రతిమాటఁ ♦ బల్కలేక
కోలుపోయిన చందానఁ ♦ గూరుచుండి,
క్రిందుమీఁదుల నరయుచు ♦ ముందు త్రోవ
యెద్దియో యనుగతి నుండె ♦ నిందువదన! 3

రుక్మి—పద్మగంధీ! నీవు సరియైన యోచనఁ జేసితివి. నేను నిజంబుగ దీర్ఘాలోచన పరుండ నయ్యే యున్నవాఁడ. నేను మీకు తెలియింపవలసిన కార్యం బొకటి యావశ్యకం బగుటం జేసి యది మీకెట్లు తెలియింతునా యని యోచించుచున్నాఁడ.

సంధ్యా—నాథా! మీకింత యోచన యేల? మమ్ము నూర్వుర భార్యలఁగా గ్రహించి యేలుచున్నను ఒక్కప్పుడైన నొక్కరియందైనఁ బరస్పరభేదంబులేక యెల్లర సమదృష్టి నేలుచు బద్ధానురాగులరై వర్తింపుచుండు మీరు మాకు నేడొక్క విషయంబుఁ దెలుప నింత యోచన కావలెనే? సందియంబు మాని తెలియింపుఁడు.

రుక్మి—కాంతలారా! వినుఁడు.

చ. నరగునఁ గానకేగి, మృగ ♦ సంతతు లన్నిఁటి వెంటనంటి సం
హరణ మొనర్చి నంత, విధి ♦ మానసపుత్త్రిఁ, ద్రిలోకదివ్యసుం
దరమృదుగాత్రి, మోహిని య ♦ నం దగు నోర్తుఁ దదంతికస్థలిఁ
దిరుగఁగఁ గాంచి, మోహ ♦ మెద నించి, వరించి, పురంబుఁ జేర్చితిన్.

అక్కాంతామణిని మన యంతఃపురంబున నొక్క సౌధాంతరంబున నుంచితి.

చకో—ఏమేమీ! మేము నూర్వురుకాంతలము గాక యింకొక్క కాంతామణిం గాంచి, మోహించి, తెచ్చితిరా! పోనిండు. మాకు మీ యనుగ్రహం బుండినం జాలదే?

రుక్మి—

ఉ. అట్లు వరించువేళ వన ♦ జానన! మిమ్ముల నేరి నొల్లకే
పట్లను నైనఁగాని తనుఁ ♦ బాసి క్షణంబును నిల్వనంచు న

పద్మ—హా! పరమేశ్వరా! ఇఁక నేమిగతి? మే మెవ్వరిపాలఁ బడుదుము? మా కెవ్వరు దిక్కు? మమ్మింక నక్కునఁజేర్చి యాదరించువా రెవరు? హా సఖీ! యింకేమి సేయుదుమమ్మా? ప్రాణనాథుండు రేపటినుండి మన చెంతకే రాఁజాల నని చెప్పుచుండెఁ గదమ్మా.

క. తన విభు మన్నన వడయని
వనితల బ్రతుకులును వారి ♦ వైభవమెల్లన్
గన నడవిని వెన్నెల కా
సిన మాడ్కియ కాదె? బ్రదుకఁ ♦ జెల్లునె ధరపై? 11

గీ. ప్రాణసముఁ డగు పతిఁ బాయు ♦ బ్రతుకుకంటె
మేనుఁ బాసిన నొక్కింత ♦ మేలె సుమ్ము;
ప్రాణములు తాల్చి యపకీర్తిఁ ♦ బడుటకంటె
స్వర్గమున నుండి పతిభక్తి ♦ సలుపఁ దగును. 12

[22] ఉశ్, అబ్బా, సఖీ! నా కేమియుఁ దోఁచుట లేదమ్మా.

చరో—సఖీ! యిఁక నెక్కడఁ దోఁచుటమ్మా? ప్రాణనాథు నెడఁబాసిన యీ బ్రతుకేటికమ్మా? లోభివానిచేతి ధనమ్మును, గణభీరునిచేతి యాయుధమ్మును, సంగీతసాహిత్యవిద్యావిహీనుని వచనంబులును, విభుని మన్నన వడియని యతివల బ్రతుకులును వ్యర్థంబులు కావటమ్మా?

ఉ. అందముగాఁగ మమ్ముల మ ♦ హాకరుణామయదృష్టి నేలి, యా
నందరసాబ్ధిఁ దేల్చు ప్రియ ♦ నాయకు చెంగట నాడు మొట్ట నే
డందని ప్రమానిపండుకొఱ ♦ కఱ్ఱలు చాచుటలాయె; నింక నే
మందు; నిఁ కేది మందు; జగ ♦ మందున నేగతి మందు నక్కటా!

ఇట్టి వృథాజీవనంబునకన్న రజ్జువిషాగ్నిజలంబుల దేహంబు వాసిన మేలని తోఁచుచున్నదమ్మా. శ్లో॥ మానః స్త్రీణాం విభూషణం॥ అన్నట్లు స్త్రీలకు మానమే ప్రధానము కదమ్మా. అట్టి మానంబుఁ బోగొట్టుకొని యిఁక నవమానకరంబగు బ్రతుకు బ్రతుకఁజాలనమ్మా. ఈ పైఁటచెఱఁగున నురివోసికొని ప్రాణంబులు దొరఁగెదనమ్మా.

పద్మ—నేనుసు అట్లే చేయుదునమ్మా. (అని యిద్దఱును ఉరిపోసికొనబోవఁగా సంధ్యావళి లేచి వారలఁ బట్టుకొని)

సంధ్యా—కాంతలారా! తాళుఁడు; తాళుఁడు. మీ రిట్లు ప్రాణంబులఁ బాయ సంకించుట మేరకాదు. ప్రాణనాథుం డెట్టివాఁడైనను, ఎట్టి యకృత్యంబు లొనరించినను వానినెల్ల సహించి నాథుని యాజ్ఞాబద్ధురాలై వర్తించుట యుత్తమ స్త్రీధర్మంబు.

సీ. పతి యాగ్రహించిన ♦ బదులు పల్కఁగరాదు
కోపించె నని మదిఁ ♦ గుందరాదు
కఠినోక్తు లాడినఁ ♦ గంటగిఁపఁగరాదు
దూషించె నని మదిఁ ♦ దూలరాదు
అలసట వెట్టిన ♦ నడ్డు చెప్పఁగరాదు
కలఁగించె నని మదిఁ ♦ దలఁపరాదు
పరిహాసించినఁగాని ♦ ప్రతి సేయఁగా రాదు
వేఱు పెట్టె నటంచు ♦ విసునరాదు
గీ. ఆటపాటల నైనను ♦ నలుక నైన
సరససల్లాపముల నైన ♦ శ్రమల నైనఁ
బతియె దైవ మటంచు స ♦ న్నుతి యొనర్త్రు
కాని యెదురాడ రుత్తమ ♦ కాంత లెపుడు. 14

ఉ. కుంటియు గ్రుడ్డియున్, జడుఁడు, ♦ క్రూరుఁడు, దుష్టుడు, పాపకర్ముఁడున్
దుంటరి, వేసకాఁడు, గడు ♦ ధూర్తుఁడు, నన్యసతీప్రియుండు, వే
తంటలమారివాఁ డయిన ♦ దగ్గరఁ జేరి, పదంబు లొత్తి, వా
ల్గంటిరో! దైవమంచుఁ గల ♦ కాలము నాథునిఁ గొల్వగాఁ దగున్.

క. పతి యలిఁగిన సతి యలుఁగక
నతివినయస్ఫూర్తి నతని ♦ యాజ్ఞ శిరసునన్

సతతము వహించి మనుటయె
సతులకు ధర్మంబునాఁగఁ ♦ జను సఖులారా! 16

బుద్ధిపూర్వకంబుగాఁ బ్రాణంబు వాయఁదువాన్నను విభుని యనుజ్ఞ లేక మీ రెట్లు చేయఁగలరు? ఇదిగాక రాజేంద్రుండు వనంబునకుఁ బోవకమున్న మీ రెట్లు పల్కినను బాగగును. ఇప్పుడు నాథుం డాకన్యకామణిం గాంచి, మోహించి, బాస లిచ్చి, కొనివచ్చి, యంతఃపురంబున నిల్పిన పిమ్మట మీ రెట్టి కఠినవాక్యంబు లాడినను, కఠినకృత్యంబు లొనరించినను విభుం డేమిచేయఁగలఁడు? మఱియుఁ గాంతలారా!

గీ. కనులు కల్వలు, మేను బం ♦ గారటంచుఁ
జాన కౌఁగిలి యబ్బుటే ♦ స్వర్గమంచు,
వలచి, భ్రమియించి, మించి, యీ ♦ ప్రభుఁడు సుఖము
లందఁబోయెడుఁ; గంద మా ♦ యందమెల్ల. 17

కుడువఁబోయెడి కూరకు రుచి యడుగ నేటికమ్మ? మీరు తొందరనొందకుడు. ఆ సయ్యాటలును, ఆ సరాగంబులును, ఆ చిత్రంబును మనము కొద్దికాలంబులోనే చూడఁగలము.

చతో — అక్కా! నీ పల్కుల కెదురాడను గాని యెంతగఁ బ్రయత్నించినను నామనం బూరటఁ జెందకున్నది. ఏమిచేయుదును. హా! మోహినీ! దుష్టహృదయా! ఎంత చేసితివి!

ఉ. ఏదెసనుండి వచ్చితి? వి ♦ దేటికి మాకిటు దాపరించి మా
మోదమునెల్ల నంద్రమున ♦ ముంచితివే పతిఁబాపి; నీకు మ
ర్యాదయె? కోమలీ! తగుదు ♦ నంచును గుల్కెదో సిగ్గులేక; హా
మా దురదృష్టదేవతవొ ♦ మా తలవ్రాఁతవొ యేమిచెప్పుదున్!

గీ. నీ విలాసంబు, హాసంబు, ♦ నీదు వగలు,
నీటు గోటులు చూపుచు ♦ నేర్పుమీఱ
సతిపతులపొందు నెడఁబాపు ♦ చాన! నిన్ను
ధర సృజించుట పరమేష్ఠి ♦ తప్పు కాదె? 19

గీ. సతుల నూర్వర నిటు దుఃఖ ♦ సాగరమున
నొక్కపెట్టున ముంచి నీ ♦ వొక్కరితవు
పొందఁబోయెడి సౌఖ్యంబు ♦ పోల్చి చూడ
నూటయొక్కటి యౌఁ జుమ్ము ♦ మాట నమ్ము. 20

మ. జగతిన్ గాంతలు లేరె? పూరుషుల స్వే♦చ్ఛావృత్తిఁ బ్రేమింపరే?
తగురీతిన్ వలపింపరే? వలవరే? ♦ తత్సౌఖ్యముం జెందరే?
తగునే మోహిని! యిట్టు లాలుమగలన్ ♦ దంత్రంబునన్ బాపఁగన్?
మగువా! మాకొఱకే జనించితె? కటా! ♦ మా ప్రేమముం బాపితే?

పద్మ—చెలీ! ఇందు మోహినిం దూషింపనేల?

మ. ప్రణతుల్ చేసి భజించెనో, యితని రా ♦ రమ్మంచుఁ బ్రార్థించెనో
వనితా! మోహిని దేమితప్పు చెపుమా? ♦ ప్రాణేశుడకాంత గాం
చినయంతన్ వివశాత్ముఁడై తగునె యి♦స్సీ! యిట్లు వాకిచ్చుటల్
మన బంగారము మంచిదైన నిఁక నే♦లా దూఱఁ గంసాలినిన్. 22

హా సఖీ! చకోరాక్షీ! ఈ దుఃఖసాగరం బెట్లు లీఁద నేర్తునమ్మా? [23]

గీ. తారసిల్లిన పెరకాంతఁ ♦ దగిలి విభుఁడు
మనల విడనాడి తనదు యౌ ♦ వనమునెల్ల
దాని పాలొనరించుటఁ ♦ దలఁచునపుడు
గుండె జల్లని ప్రాణముల్ ♦ గ్రుంగకున్నె? 23

సంధ్యా—చెలీ! నీవిట్టు లట్టిట్టనరాక మట్టుమీఱిన శోకంబున రట్టువడుచుంటివి సుమా.

ఉ. ఆపఁగరాని ఖేదమున ♦ నయ్యొ! కృశింపఁగ నేటికమ్మ? యీ
యాపద లెల్లకాల మక ♦ టా! విను, జీవుల వెంటనంటుచున్
గాపుర ముండఁబోనె? ప్రియ ♦ కాంతరొ! వింటివె? కష్టకాలమం
దోపిక బూనునట్టి జను ♦ లుర్వి సుధీమణు లెంచి చూడఁగన్. 24

పద్మ—నీవాక్యంబులు నిక్కంబులే కాని యక్కా! యొక్కటి వినుము. రాజాధ

రాజటంచు, రసికాగ్రణియటంచుఁ జిరకాల మీతనిం జేరి యపరిమితసుఖంబు లనుభవించి యిప్పు డిట్టి నీచత్వంబునకుఁ బాల్పడ మనం బెట్లు లోర్చు ? ఈ రాజేంద్రుఁడు,

గీ. అచటఁ గాంచిన తరుణికై ♦ యాసఁజెంది,
చేయరానట్టి బాసలు ♦ చేసి, తుదకు
మనల నలయించి, బహుళ వే ♦ దనల నించి,
యట్టె వచించి, నట్టేటఁ ♦ బుట్టి ముంచె ! 25

సంధ్యా—సఖీ ! ఇవేటిమాటలు; యీ రాజేంద్రుఁడు మన కొనర్చిన యపకార మేమి ?

ఉ. కాలముఁబట్టి కర్మమును, ♦ కర్మముఁబట్టి మనంబునుంట నీ
లీల శుభాశుభంబు లవ ♦ లీలగఁ గల్గుచునుండు; కర్తలై
మేలును గీడొనర్చుటకు ♦ మేదిని నెవ్వరు శక్తులమ్మ ? భూ
పాలుఁడు కర్తయౌనె మన ♦ పాలిఁటి కర్మ మొనర్చుచేతకుఁ ?

చకో—అక్కా, సంధ్యావళీ !

గీ. ఎల్లకాలంబు బతిఁబాసి ♦ యేకతమున
బ్రదుకఁ గల్గుట యేరీతి ♦ భాసురాంగి !
ప్రాణమైనను గోల్పోయి ♦ మానధనము
నిలుపుకొనుటయె మేలంచు ♦ నేఁ దలంతు. 27

సంధ్యా—చెలీ ! చకోరాక్షీ ! నాపలు కొక్కింత యాలకింపుము. ఏరికైన నిట్టి తీవ్ర వైరాగ్యంబు చెల్లునా ? కాలం బెప్పు డొక్కతీరుననే యుండునా ? ఓడలు బండ్లగును; బండ్లోడ లగును.

మ. ఒకకాలంబున నాథుఁడే మనల క ♦ త్యుల్లాసముం గూర్చె, వే
ఱొకకాలంబున నాథుఁడే మనల న ♦ య్యో ! పీడఁగాఁ జూచె, నిం
కొకకాలంబున నాథుఁ డెట్లనఁగ నౌ ♦ నో, యెట్లు మన్నించునో
యకటా ! యేగతి నిశ్చయింపఁదగున ♦ మ్మా ? భాగ్య మెట్లుండునో.

[24] కావున, కాంతలారా ! మీకీ వేగిరపా టేల ? కానున్నది కానిండు; నాథుని యభీష్టమునే జరగనిండు.

పద్మ—అక్కా! అట్లే కానిమ్ము.
చకో—విభుని యిష్టమునే జరుగనిమ్ము.
రుక్మా—కాంతలారా! ఇంతదనుక మీపల్కులెల్ల నాలకించితి. మీరలు పరిపరివిధంబుల భాషింపఁదొడంగితిరి. కాని,

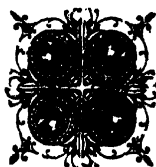
ఉ. కాలమొ, కర్మమో, గతియొ కాక మఱెద్దియొ నే నెఱుంగ; వే
యేల? మృగాక్షులార! నను నేమని దూఱిన, నేమియన్న, ని
క్కాలమునందు మోహినిని గాంచి, వరించి, ప్రమాణవాక్యముల్
చాలఁగఁ బల్కినాఁడ; నిది సత్యము, తప్పదు, పోయివచ్చెదన్.

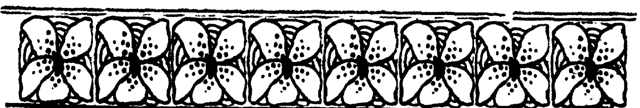
ఉ. అచ్చట మోహనాంగి తడ వయ్యె నటంచు మహాగ్రహంబునన్
హెచ్చుగ నేమి పల్కునో, మఱే గతిఁ జూచునో, యస్వతంత్రుఁడన్
వచ్చిన కార్యమయ్యెఁ, బెఱవానినిగా ననుఁ జూడుఁ డింక; నేఁ
జెచ్చెర నేగి యా సుదతి చిత్త మెఱింగి మెలంగఁ జూచెదన్. 30

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమదుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్ససగోత్ర బేతపూడి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపౌత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భసంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
చతుర్థాంకము.

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

———:o:———

పంచమాంకము.

రంగము - మోహిని యంతఃపురము.

[మోహిని ప్రవేశించుచున్నది.]

మోహి—ఈ రాజేంద్రుఁడు నన్నిచటకిఁ గొనివచ్చిన దాదిగ నాయందు బద్ధానురాగుఁడైయే యున్నవాఁడు. కాని యీతని సూర్వ్యగభార్యలయొద్ద నేమి జరుగుచుండెనో యిప్పు డెఱుఁగవలసి యున్నది. ఎవరి నడుగుదును ? చెలీ ! పుష్పమాలా! (అని పిలువఁగాఁ జేతిలో నొక పుష్పమాలను, బుట్టమును దీసికొని పుష్పమాల యను చెలి ప్రవేశించుచు)

పుష్ప—ఇదో వచ్చుచుంటిని; వచ్చుచుంటిని.

మోహి—చెలీ ! ఎంతసేపే ? ఇంతలో వత్తునని పోయి యెంతసేపు చేసితివే ?

పుష్ప—మఱి యెక్కడకును బోవలేదు. నీకొఱకే పుష్పములఁ గూర్చుకొని వచ్చుచుంటిని. ఇదిగో మాల; కైకొమ్ము. (అని యిచ్చుచున్నది.)

మోహి—నీవొక పుష్పమాలవు, నాకుఁ జెలివైయుండి వేఱొక పుష్పమాలనుగూడ గూర్చుకొని వచ్చితివా ?

పుష్ప—అవును; తెచ్చితిని. అట్లు తేఁగూడదా ?

మోహి—తేవచ్చును. కాని యిది నీకు పైపోటీ యగుచున్నదే.

పుష్ప—లోకములో నిట్లు పైపోటీలుగా వచ్చువా రెందఱు లేరు ?

మోహి—చెలీ ! ఇది నామమాత్రముచేతనే కాక సౌకుమార్యముచేఁ గూడ నిన్నుఁ బోలుచున్నది.

పుష్ప—కనుకనే నీయొద్దఁ జేరినది.

మోహి—నిన్ను మించు తలఁపునని యనునట్టు లిది కొంచెము కొంచెముగా నొక వింతయైన వికాసమును జూపుచున్నది.

పుష్ప—అవును. అట్లుండుట సైజమే కదా.

మోహి—ఎందుచేత ?

పుష్ప—దానికి నీతోడి స్నేహము నూతనము గనుక.

మోహి—ఔరా ! చెలీ ! నీపలుకు లేమో చిత్రములే.

పుష్ప—ఆ చిత్ర మేమో నీకే తెలియవలెను.

మోహి—(ఆశ్చర్యముతో) అదేమే, చెలీ ! యట్లనెదవు ?

పుష్ప—అనుభవజ్ఞానము నీ కెక్కుడుగఁ గలదని.

మోహి—(తనలో) ఇది యేమాట పల్కినను నన్ను సూచింపుమనే పల్కుచున్నది. ఈ ప్రసంగ మెక్కింత మార్చెద. (ప్రకాశముగా) చెలీ ! నీచేతిలోని దేమే యది?

పుష్ప—ఓహో, ఇదియా ? ముందే నీ కిచ్చుట మఱచితిని. ఇది మన ప్రభువువా రగు రుక్మాంగద మహారాజుగారి పటము. తీసికొమ్మ. నీకొఱకే తెచ్చితిని.

(అని యిచ్చుచున్నది.)

మోహి—ఇదెందుకు తెచ్చితివే ?

పుష్ప—నీవు చూచిన యానందింతువని.

మోహి—(తనలో) ఈపటమునుఁ దెచ్చి యిచ్చుటఁ జూడఁగా నీచెలి యీవిషయమై కొంత పొడువు ప్రసంగమునుఁ గావింప నెంచిన ట్లగపడుచున్నది. కావున నీ ప్రసంగముఁగూడ మార్చివేసెద. (అని యా పటమును దూరముగా నుంచి ప్రకాశముగా) చెలీ ! ఈ దినము నీకొఱ కెంతసేపు కాచుకొని యుంటినే ! ఈ పుష్పమాలను దెచ్చుట కింతసేపు కావలయునఁటే ?

పుష్ప—ఆఁ. మఱచితిని. నేను వచ్చునప్పుడు దారిలో నెవరో మాట్లాడుకొనుచుండఁగ వినుచుఁ గొంచెముసేపు నిలువఁబడితిని. అందుచేఁ గొంచె మాలస్య మైయుండును.

మోహి—ఆ మాట్లాడుచుండినవా రెవరే ?

పుష్ప—దారిని బోయెడువా రెవరైన మనకేలా ?

మోహి—ఊరకయే యడుగుచుంటిని. వారు రహస్యపు మనుష్యులా ?

పుష్ప—అయ్యో! రహస్యపు మనుష్యులు కారు. మన యంతఃపుర పరిచారికలే ?

మోహి—వారేమి చెప్పుకొనుచుండిరే ?

పుష్ప—(మాటి మూడుచుకొని) ఏమో చెప్పుకొనుచుండిరి. నాకుఁ దెలియలేదు.

మోహి—నీకుఁ దెలియకయే యింతసేపు వినివచ్చితివటే ?

పుష్ప—ఏమో; విన్నాను.

మోహి—చెలీ! యింత మర్మమఁటే ?

పుష్ప—నేనేమియుఁ బైపోటిఁగ రాలేదుకదా. నాకు మర్మ మెందుకు ?

మోహి—చెలీ! ఆ ప్రసంగము లంత రహస్యములఁటే ?

పుష్ప—తొలుత రహస్యములే యయినను బిదప బహిరంగములే యయినవి.

మోహి—అవి మన ప్రభువుగారి విషయములా ?

పుష్ప—కనుకనే యింత సందేహించితిని.

మోహి—ఈమాత్రపుమాటను నీవు చెప్పకపోవునెడ మన స్నేహ మేమి స్నేహమే ?

పుష్ప—పోనీ చెప్పెదను విను. మన రాజుగారు తన నూర్వురుభార్యల నొల్లనని త్యజించిరఁట.

మోహి—ఆఁ. — ఏమీ! — త్యజించిరా! — ఎందుకొఱకు ?

పుష్ప—నీకొఱకే.

మోహి—ఈయన త్యజించినమాత్రమున వార లూరకుండిరా ?

పుష్ప—లేదు. వారిచేత నైనట్లు నయభయములచేఁ బ్రార్థించి చూచిరి. ఐన నేమి ? గూటఁజిక్కినపక్షి గుంపులోనికి వచ్చునా ?

మోహి—చెలీ! వారల నీనాఁడు త్యజించెనఁటే ?

పుష్ప—కాదు. నీవిక్కడఁ కాదము పెట్టిన దినమందే.

మోహి—ఆనాఁటిసంగతి కీనాఁడు విచారణ యేల ?

పుష్ప—రే పేకాదశియగుటచేత నీరాజేంద్రుఁడు వ్రతసమయంబునకుఁ బట్టపుదేవినైనఁ జెంతఁ జేరనిచ్చునో లేదో యని యొల్లరును గుబ గుబ గుబ లాడుచున్నారు.

మోహి—(తనలో) రేపే వ్రతము పొంగునేడఁగదా పట్టపుదేవి చెంత కేగుట. ఈచెలి నింకఁ బంపివేసి తగిన యోజన నేయవలయును. (ప్రకాశముగా) చెలీ! బయట నెవరో వచ్చుచున్న ట్లున్నది చూడుము.

పుష్ప—(అటు నిటు చూచి) ఎవ్వరును లేరు. ఊరకయే యిట్లుచెప్పి నన్ను మోసగింపఁ జూచితివా?

మోహి—కాదే. మరలి చూడుము.

పుష్ప—(చూచి) మన ప్రభువువారు వచ్చుచున్నారు. కాని చాలదూరమున నున్నారు. ఆ సడి నీ కెక్కడకు వినవచ్చెనా? ఔరా! నీకు దూరదృష్టి దూరశ్రవణాదులుకూడఁ గలవేమో!

మోహి—ప్రభువుగారు వచ్చుచుండిరా? (కొంచె మాలోచించి) సఖీ! నీవు నా కొక మందారమాల నిత్తునంటివే! ఏది?

పుష్ప—అవును. ఇచ్చెదను లెమ్ము.

మోహి—ఇపుడుపోయి కూర్చుకొనివత్తువా?

పుష్ప—ఇప్పుడే కావలయునా? అలాగే తెచ్చెదను. పోయివచ్చెద. (అని తనలో) రాజుగారు వచ్చుచుండఁగా నిచట నేనేల? (అనుచుఁ బోవుచుండఁగా)

మోహి—మరల వేగమే రావలయునుఁ జుమీ.

పుష్ప—అలాగే వచ్చెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

మోహి—(స్వగతము) ఈ చెలి నొక మిష పెట్టి పంపివైచితిఁగదా. రాజేంద్రుఁడు నాకొఱకై తన నూర్వురుభార్యలఁ ద్యజించెదనని యీ చెలివలన నెఱింగితి. ఈ చెలి వలన నా రాజేంద్రుని పట మొకటికూడ నాకుఁ జిక్కినది. అతఁ డిప్పు డిచటికే వచ్చుచున్నవాఁడు. రేపే యేకాదశి. కావున రేపటి వ్రతముఁ జెఱచుటకై నే నిప్పు డేదైన నొక్క తంత్రముఁ గావింపవలసి యున్నది. (అని మింటికై చూచుచు నాలోచించి) ఆఁ. మంచి యోజన తోఁచినది. రాజేంద్రుఁ డిచటికి వచ్చునప్పటికి నేను శయ్యపైఁ జేరి యాతని రాక నెఱుంగనట్లును, నాతని రాక యాలస్య మగుటం జేసి నేను విరహపరవశురాలనైనట్లును నటింపుచు నాతనికి నాయం దపరిమిత మోహ మూరించెద. ఇదియే ప్రథమ కర్తవ్యము. (అని శయ్యపై కేగుచున్నది.)

[రుక్మాంగదుఁడు ప్రవేశించి, ప్రక్కను నిలిచి తనలో]

రుక్మాం—ఈ నా ప్రాణసఖి యంతఃపురంబున నొంటిగ నుండుతఱి నేమి చేయు

చుందునో. (వినుట నభినయించి) తనలో నేమేమో మాటలాడుకొనుచున్నది. అది యేమో యాలకించెద. (అని వినుచున్నాఁడు.)

మోహి—

గీ. అక్కటా! నాథ! నీ విట్లు ♦ లాలసించు
కారణం బేమొ నామదిఁ ♦ గానరాదు;
నీదు సతిసుతహితులెల్ల ♦ నీకు నేమి
బోధఁ జేసిరో, యేమొకొ ♦ బోవుదాన? 1

రుక్మా—నేను నాభార్యాపుత్రుల బోధనలకు లోఁబడుదుననియే యీ కాంతామణి యింకనుఁ దలఁచుచున్నది. కానిమ్ము. ఇచటనే యుండి యింక నేమి జరుగునో చూచెద.

మోహి—అక్కటా! నాథా! ఇంకను రావైతివేమి? నాయందు నీ వింతటి నిర్దయ నెట్లు నహింపఁగల్గితివి? ఇఁక నే నేమిచేయుదును? పోనిమ్ము. నీ యీపటమును జూచుకొనియైనఁ గొంత తృప్తిఁజెందెద. (అని పటమును జేతఁదీసికొని యాశ్చర్య మభినయించుచు) ఆహా! ఏమి యీ సోయగంబు! భానుసమతేజుండైన యీ రాజేంద్రుండు తన దివ్యతేజంబున నీ జగంబెల్ల వెల్గొంపఁజేయఁ జాలియున్నవాఁడు. ఈతఁడు సౌందర్యంబున శరీరధారియై భూస్థలి కరుదెంచిన కంతుఁడో లేక జయంతుఁడో యనఁదగి యుండెఁగదా! వహా్వా! సౌందర్యమన్న నిట్టు లుండవలయు!

చ. కిలకిలనవ్వు నెమ్మొగము, ♦ కెంపులఁ జిల్కెడు కావిమోవి, క్రొ
న్నెల నిరసించు నెన్నుదురు, ♦ నిక్కుమ వీనులకంటు నేత్రముల్,
వలపులఁ గుల్కుఁ జెక్కిలి, వహ ♦ వా! జిగిదేరెడు మేనిసౌరునుం,
గలిగిన యీ నృపాలు బిగి ♦ కౌఁగిటికన్నను స్వర్గ మెక్కుడే? 2

సీ. నళినారి యీ మోము ♦ నకు సాటి యనవచ్చు
క్షీణత్వ మాతఁడు ♦ చెందకున్న
దర్పణంబులు గండ ♦ తలముల సరియగు
కలుకుకోఁతలఁబడి ♦ తలుఁగకున్న

పద్మంబు లీమ్మృదు ♦ పదసామ్యమును బొందు
వాడిపోయెడి గోడు ♦ వడయకున్న
కనక మీా తనువున ♦ కెనయనం జెల్లును
కఱఁగి నీరైపోవు ♦ టెఱుఁగకున్న
గీ. నందఱకు నన్నిదోషంబు ♦ లంటియుండెఁ
గాని జితమన్మథాకార ♦ కలితుఁ డితఁడు
అక్కటా! నాదు కన్నుల ♦ కద్దుకొంచుఁ
బూజ సల్పుదు నిమ్మహా ♦ పురుషు నెపుడు. 3

ఇట్టివానితోడఁ గలసి మెలసి వర్తింపుమఁ జిరసౌఖ్య మనుభవింపఁజాలకుండిన యీా జన్మం బేల?

సుకాం—చిరసౌఖ్య మనుమాట నామనంబున నొక్క వింత యానందమును గల్పించు చున్నది.

మోహి—ఔరా! అంతటి భాగ్యము నాకబ్బెడునా? వింత సుద్దులచేత నీతనిం దేల్చి యొద్దజేరి ముద్దుమొగంబు నంది ముద్దుఁ గొను భాగ్యము నాకింక లభించునా? చెంగటఁ జేరి మడుపు లిచ్చుచు నొక్క మడుపు నోటి కందీయఁబోయి నానోట బైచికొని నాథా! యోడితి రోడితిరని గేలిఁజేసి మెప్పించుట నాకుఁ గలుగునా?

సుకాం—అక్కటా! ఇప్పు డీముఖసౌందర్యముఁ జూచుటకు నాకు రెండు కన్నులు చాలకున్నవి. ఏమి చేయుదును? (అని కన్నులు నలుచుకొని మరలఁ జూచు చున్నాఁడు)

మోహి—(ప్రక్క నిలిచి నాథా! యొక్క రహస్యం బెఱింగింతునని చెవిఁ జేరం జని మక్కువఁ జెక్కిలి ముద్దుకొన నొక్క "యక్కటా నాథా! యలసితివి కాఁబోలు, క్షమింపు" మని యాదరించు నెపంబునఁ గౌఁగిలించు భాగ్యంబు నాకబ్బెడునా!

సుకాం—(సంతోషముతో) హా! హా! ఇప్పుడుకదా నాజన్మ సఫలతఁ గాంచినది.

మోహి—హా! అంతటి భాగ్యం బెంతటి భాగ్యశాలురకో కదా! [25]

చ. కరముఁ బట్టి, యొక్కచవి గాఁ దరితీపులఁ గుల్కు పల్కులన్
మురిపెము లొల్కు నవ్వులను, మోహపు టల్కల, ముద్దుగుల్కులన్
గరము మదిం గరంచి, బిగికౌఁగిటనుంచి, ముదంబు నించు బల్
సరసగుణాఢ్యు పాదజలజమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 4

హా ప్రియా! హా మనోహరా! నిన్నింక నాకన్నుల నెన్నఁడైనఁ గాంతునా?

రుక్మా—అక్కటా! ఏమందు.

ఉ. బాపురె! యీమృగాక్షి మృదుభావము నాపయి నాటఁజేసి, తా
నాపఁగరాని మోహవిరహాంబుధి మున్గుచు మాటిమాటికిన్
హా ప్రియ! హా మనోహర! మహాకరుణానిధి! యంచు నార్చు, నే
నీ ప్రియకాంత మోహబుణ మెట్టులు తీర్పఁగ నేర్తునో కటా! 5

మోహి—అట్టి భాగ్యశాలుర కొక్క సతిఁ గావించినను మే లగును.

చ. ఎద నెదహత్తి, కోర్కె లిగురెత్తఁగఁ గౌఁగిటనొత్తి, జిల్గుప
య్యెదఁ గడకొత్తి, కేళితమి హెచ్చిన కాముకవృత్తి, నచ్చెలిన్
బదఁపడి మోహవార్ధి భుజబంధననైపుణిఁ దేల్చి, యేలు బల్
సదయుని దివ్యపాదజలజమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 6

రుక్మా—అక్కటా! ఇదేమి వింత!

గీ. తరుణి విరహార్తిఁ దీర్పంగఁ దలఁచుచుండ
నాదు చిత్తంబె విరహార్తి నవయుచుండె;
కొండనాల్కకు మందీయఁ గోరుచుండ
నుండు నాల్కయె మొదలంట నూడినట్లు. 7

(అని మోహముఁగాంచి) అదిగో! మరల నేమో చెప్పఁబోవుచున్నది.

మోహి—హా! హా! వారలదే సౌఖ్యము.

చ. చెలిఁ దలిరాకుపాన్పుపయిఁ జేర్చి, బరాబరిఁ జెంతఁ జేరి యో
యలికులవేణి! యో జలరుహానన! యో యధరోష్ఠి! యో

వలపులబొమ్మ! యంచు మృదు • భాషల నెచ్చెలి గారవించు ని
శ్చలసుచరిత్రు పాదజల • జమ్ముల కేను నమస్కరించెదన్. 8

రుక్మాం—అయ్యో! హృదయమా! నీవు కలవరమందె దేల!

పంచచామరము.

బళా! యిదేమి డెందమా! శు • భప్రతీక నీదెగా?
హాళాహళిం గృశించి యిట్టు • లార్తిఁజెందె దేటికే?
తలంచు నీదు పెట్టెలోన • దాఁచినట్టి సొమ్ముకై
కలంతఁ జెంద వెట్టివంద్రు • కాదె? సుంత తాళుమీ. 9

మోహి—అక్కటా! నాప్రాణవిభుఁ డింకను రాకయుండె. ఏమిచేయుదు? హా! మరుండు సుమశరుండై నన్నలయింపఁ జూచుచున్నవాఁడు. ఔరా, మదనా! ఇది నీకదనా? నీబారికి నే నోర్చెదనా? పుష్పబాణుండ వగు నీవు పుష్పకోమలుల నగుమ మ్మేఁచఁదగునా? శుకమా! నీవు క్రోధరసం బెల్ల ముక్కునం బెట్టుకొని యిట్టు లేటికి చెవులు చీదరవోవ వదరెదవు? కొమ్మలఁజేరి ఫలభంగంబుఁ గావించు బుద్ధి నీకీనాఁడు పుట్టెనా? జన్మతోనే కలిగినది. ఇంక నీవదరుడు చాలింపుము. పికమా! గొంతుఁ జించుకొనుచు నేల యట్లగిరి పడెదవు? నీవు పిన్ననాఁటినుండి పలుగాకుల మాటమిం బెరుఁగుట యెవ్వ రెఱుంగ రనుకొనకుము. భృంగమా! కొమ్మల తావు లపహరించి మదించి మరలఁ గొమ్మలపై దాడి వెడలుచుంటివా? చాలుఁజాలు.

అక్కటా! యీతాపం బెంతయని భరింతును? నాప్రాణవిభుండు, నా మనోనాయకుండు, నాతొలినోము ఫలము, నా మనోభీష్టప్రదాత యింక నాకనుల కగపడు భాగ్యము నాకు లేదు కాఁబోలు. హా శంకరా!

(అని మూర్ఛ నభినయించుచున్నది.)

రుక్మాం—(త్వరపడుచుఁ దనలో) ఈ యువతి నాపై మోహాతిశయమున విరహోత్కంఠితయై మూర్ఛనొందుచున్నది. ఏ నింక నాలసింపఁజనదు.

(అని సమీపించుచున్నాఁడు.)

మోహి—(తన సంతాపంబును దాఁప నెంచినట్టులు యత్నింపుచు, నించుక సంతోషం బభినయించుచుఁ గూర్చున్నది.)

రుక్మా—తరుణీ! వనాంతరంబున స్వేచ్ఛావిహారంబునకుండు నీ కిచట నెట్టు లుండెనో. ఇచటి రత్నఖచితసౌధంబులును, శుకశారికాలాపంబులఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చు మదీయారామశ్రేష్ఠంబులును, నీకేమైన సంతోషదాయకంబులుగ నున్నవా? నీ విచట సుఖంబుగ నుంటివికద?

మోహి—ప్రాణేశ్వరా! నీ విటులు శంకింపనేల?

క. పరమకృపామయుఁ డగు భూ
వరనాథుఁడు చెట్టఁబట్టి ♦ వాంఛలు తీర్పన్
సరసను వసించి యుండఁగ
నురుతరసౌఖ్యంబు వేఱె ♦ యుండునె చెపుమా? 10

అఖండభూమండలాధీశ్వరులగు దేవరవారి యనవరతసాన్నిధ్యమే నిఖిలకామితార్థదాయకంబై యుండ నే నింక వేఱుగఁ జెప్పనేల?

రుక్మా—ఔరా! ఎట్టిమాటఁ బల్కితివి!

క. తరుణిరో! నీసాన్నిధ్యమె
మఱిమఱి వాంఛించు నిట్టి ♦ మాబోంట్లకు నీ
దరి నివసించెడి భాగ్యం
బురుతర సామ్రాజ్యపదవి ♦ నొందుట కాదే? 11

మోహి—సరసాగ్రేసరులగు దేవరవారికి నేను విన్నవింపవలసిన దేమికల్గు? ఐనను,

సీ. అఖిలాండకోటి బ్ర ♦ హ్మాండనాయకుని ది
వ్యాంశ కేఘనుఁడు పు ♦ ణ్యాలయంబు
సకలదివ్యాంగనా ♦ చక్రంబునకు నేమ
హాత్ముని గృహసీమ ♦ యాటపట్టు
సంగీతసాహిత్య ♦ సరసకవిత్వాబో
ధల కేసుజను సేవ ♦ తల్లిదండ్రి

ధర్మసంస్థాపన • తత్పరత్వమునకు
నే మహాజనుఁడు శ్రీ • రామమూర్తి

గీ. యే సుజను చెల్మి యింద్రిలో • కైకభోగ
మే సరసు కల్మి శ్రితచక్ర • వానభూమి
యట్టి మహనీయుఁడైన ధ • రాధినాథు
చెలిమి కల్గుట తొలి పుణ్య • ఫలము కాదె? 12

ఇదంతయు దేవర యెఱుంగనిది కాదు. మనోహరా! ఈ విడెంబుఁ గైకొనుదరా?

రుక్మా—మహాభాగ్యముకదా? కీరవాణీ! నీవి మధుపులిచ్చుతఱి మనోహరం బగు నొక్క పాటఁ బాడవలయును.

మోహి—ఏ పాటఁ బాడుదును ప్రాణేశ్వరా?

రుక్మా—అరణ్యమధ్యమ్మున నేను వేటాడి యలసి నిదురించియున్నతఱి నా చేరువ సంపఁగిపొత్తుంబునీడను గూర్చుండి ధన్యునిం గూర్చి నీవు పాడిన పాటను నా మనంబు మరల మరల వినఁగోరుచున్నది. దాని నొక్కతూరి పాడుము.

మోహి—చిత్తము. అలాగే పాడెదను. (అని యిట్లు పాడుచున్నది.)

ద్విపద. ఖమాచిరాగము-ఏకతాళము-మిశ్రజాతి.

[16] అల్లరిమారుని • యలయికలకును &c., &c., 11, 12, 13, 14.

రుక్మా—ఆహా! కీరవాణీ! ఏమి దీని మాధుర్యము: ఈపాటయే నాయదృష్టదేవతఁగా దలంచెద. ఏలయన, ఇట్లు నీచెంతఁజేరి నీ శారీరసుఖంబు కొల్లలుగ ననుభవించు భాగ్యమును గలిగించి, నన్ను ధన్యుని జేసినది యీ పాటయే. ప్రాణసఖీ! ఇప్పుడు నిశీథసమయం బగుచున్నది. ఏను విశ్రమించెద.

మోహి—చిత్తము. ప్రాణేశ్వరా! ఇప్పుడు నాకును నిదుర కన్నులఁ గ్రమ్ముచున్నది.
(అని యిద్దఱును శయనగృహంబున కరుగుచున్నారు.)

(తెరలోపల జాంఘికుడు.)

ఓహోయి, ధమ స్తమయినోరు యినండి. యినండి. తెల్లవారు జాము అయ్యింది నాలుగు గెంట లయ్యింది. తెల్లారితే యాకాశి. అంతా నిద్దర లెగవాలి సింది.

యూకాశీగతం శేయ్యాల. అంతా లెగసి, మొగాలు కడుక్కొని, తానాలు శేయ్యాల్శిం దోశాయి.

రుక్మాం—(చాటింపు విని శయనగృహమునుండి వెలికివచ్చి తనలో) అక్కటా! ఏమి యీ చిత్రంబు! రేపటిదినంబే యేకాదశియఁట.

క. ఏకాదశి యేకాదశి
యేకాదశియంచుఁ బలవ • రించెదు నేనే
యీ కాలంబున నకటా!
యేకాదశి యనెడు మాట • యే మఱచితిఁగా! 13

ఇట్లగుట కామినీలోలుండ నగుటచేతనే కదా. కావుననే కామినీసంగమంబులు పుణ్యస్వర్గవిఘ్నకారణంబులని పెద్దలు చెప్పుదురు.

మోహి—(నిదుర లేచివచ్చి యాపరిక్రను రాజాన కగపడకుండునట్లు నిలిచి విని తనలో) ఔరా! కామినీసంగమంబులు పుణ్యస్వర్గవిఘ్నకారణంబులా! (అని రాజు నుద్దేశించి తనలో)

ఉ. కామిని లేకయే యిటు జ • గంబులు కల్గెన? భోగ మబ్బెనే?
నేమము నిష్ఫలుల్ సలుపు • నీవు జనించితె? పుత్రపౌత్రులం
చీ మహి నెల్లవారలు ర • హించ గనుచుండిరె? నేఁటి కీగతిన్
గామిను లక్కటా! దురిత • కారిణులైరె? సెబాసు భూవరా! 14

రుక్మాం—అయ్యో! ఇప్పటికే కాలహరణమైనది. వ్రతసమయం బాసన్న మగుచున్నది. నే నింక సత్వరంబున జనవలయు. (అని నాలు గడుగులు నడచి) మోహినికిఁ జెప్పకయే పోవుదునా? చెప్పినఁ బోనీయ దేమో! అయిన నిపుడు నిద్రించుచుండెఁగదా. మేల్కొన్నవెనుక నేను చెంగట లేకుంటఁ జూచి యెంత కోపగించునో! ఎన్నఁ డెడఁబాయ నని మున్నె బాసఁజేసియుంటి. ఇట్టి సఖి నెట్టు లెడఁబాసి పోవుదు? (అని కోపముతో) ఛీ! ఏమి యీసందియము! యౌవనమదాంధుఁడనై పువ్వుఁబోఁడుల కౌఁగిండ్లం దగిలి తుచ్ఛంబులగు భోగంబు లనుభవించుచు, సర్వాభీష్టప్రదంబును, సమస్తకలుష నాశకంబును, శ్రీవిష్ణుప్రీతికరంబును నగు హరివాసరవ్రతం బాచరింపఁ జనుటకు సంశయించుచున్నవాఁడ. ఇది యెంతటి

వెఱ్ఱితనము. (మెల్లఁగాఁ గొంచెము నడచి) పోవలెనన్నఁ గాళ్లు రాకున్నవి. మోహిని కోపగించు నేమో. వనంబుననుండి కొనివచ్చినదాదిగ నాయం దత్యంతానురాగంబున మెలఁగుచున్నది. ఒకప్పుడైన నామనంబును నొప్పించి యెఱుంగదు. అట్టి ప్రియురాలికిఁ జెప్పక యే నెట్లు పోఁగనేర్తు ?

మోహి—(హర్షముతోఁ దలయూఁచి తనలో) ఈపాటి మోహము నీహృదయమం దుండిన, నాయుద్యమంబునకుఁ గొరంత కలుగనేరదు.

రుక్మాం—నిద్దుర లేపి చెప్పి పోదునా? చెప్పినఁ బోవనీయ దేమో. పోనీయకున్న వ్రత భంగం బగును గదా. (రౌద్రముతో) ఆఁ! ఏమీ! వ్రతభంగమా? ఔరా! వ్రత భంగం బన్న నా మేను వడఁకుచున్నదే. ఇట్టి

ఉ. వేవురు కాంత లేని, పది ♦ వేల సుఖంబులు నేని, శిష్టసం
భావితమై, యజాదిసుర ♦ మానితమై, వరమౌనియోగిసం
సేవితమై, మహాసుజన ♦ చింతితమై, శతకోటిభక్తలో
కావనమైన యీ వ్రతశ ♦ తాంశమునైనను బోలనేర్చునే? 15

కావున నిప్పుడు సర్వవిధంబుల వ్రతం బాచరింపఁ జనుటయే కర్తవ్యంబని తోఁచుచున్నది. ఇప్పటికే కాల మతిక్రమించుచున్నది. హా! ఈశ్వరా! దీనబంధూ!

మ. దురహంకారుఁడ, దుష్టచిత్తుఁడను; మ♦త్తుండన్, నికృష్టుండ, నే
దరుణీలోలమనస్కుఁడౌచును భవ♦ద్భక్తిం బ్రవర్తింప నే
మరితిన్ నీపద మాశ్రయింతు వరదా! ♦ మన్నింపవే తప్పులన్
గరుణాసాగర! దీనబాంధవ! జగ♦త్కల్యాణ! సర్వేశ్వరా! 16

(అని మోకాళ్లపై నిలిచి మింటికై దృష్టి నిగిడించి నమస్కరించుచుండఁగా)

మోహి—(తనలో) ఇప్పు డింక నూరకుండఁ జనదు. (తటాలున వచ్చి చేయిపట్టుకొని) [26] ఇదేమి ప్రాణనాథా! నీ విచట నేమిచేయుచుంటివి? నన్నొంటిగ నింట విడిచి నీ విచట నొంటరితనంబున మింటికై చూచుచు నేమో గొణఁగుచుంటివి. అది యేమి? అలసి నిదురించుతఱి నేమైనఁ బీడకలఁ గంటివా?

రుక్మా—తరుణీ! కాదు. నేఁ డేకాదశీవ్రతం బాచరింపవలసి యున్నది. దాని నింత దనుక మఱచితిఁగదా యని క్షమార్పణాపూర్వకంబుగ నా హరిని స్మరింపుచున్నవాఁడ.

మోహి—చాలుఁజాలు రాజేంద్రా! మన కేమి; వ్రతము లేమి! అంతఃపురమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్మా—తరుణీ! ఇట్లు పల్కఁజనదు. ఈ హరివాసరవ్రతం బవశ్య కర్తవ్యంబు. ఈ దినంబున కామినీ సంగమంబులు కేవల దూష్యంబులు. నీవును నన్నుం జేరి వ్రతం బాచరింపుము. ఇది సర్వోత్కృష్టమైన వ్రతంబు. సమస్త కలుష నాశకంబు. శ్రీవిష్ణు ప్రీతికరంబు. దీనిచే నీకును శ్రేయం బగు.

మోహి—(పకపక నవ్వి) రాజేంద్రా! నేఁ డేమో క్రొత్తవానివలెఁ బ్రసంగించుచుంటివే!

చ. వ్రతమఁట, పూనివంద్యమఁట, ♦ పాపహరంబఁట, దాని నిట్టి భూ
పతియఁట, యాచరించునఁట ♦ బాపురె! సజ్జనులార! వింటిరే?
అతులసుఖాబ్ధిఁ దేలుచు మ ♦ హావిభవంబున నోలలాడు భూ
పతులకు నిట్టి దుర్భ్రమలు ♦ పాడియె? లోకులు విన్న నవ్వరే!

ఇట్టి వ్రతంబును నేనుగూడ నాచరింపవలయునా!

ఉ. ఆరయ కుంటి, గ్రుడ్డి, విక♦ లాంగులు, వృద్ధులు, కుష్ఠరోగులున్
దారు జగాన నేరికి వృ ♦ థాయగుటం దమ ప్రొద్దు వోకయున్
సారెకుఁ గృష్ణ! కృష్ణ! హరి! ♦ శౌరి! ముకుంద! యటంచుఁ జప్పటల్
వారక దట్టుచున్ మది సె ♦ బ్బా సనుకొండ్రు తమంతఁ దృప్తులై.

అట్టివారికిఁ గొంచెము యుక్తిపరులును సమర్థులునుఁ గూడ నగుచెడ,

ఆ. తమ్ముఁ జేరువారిఁ ♦ దమబోంట్లఁగాఁ జేయ
బుద్ధిఁ గలపి యిటులె ♦ బోధఁ జేసి
నరగ వ్రతములంచు ♦ సంతర్పణములంచు
వారి నెల్ల గతులఁ ♦ బూరఁగొంద్రు.

ప్రాణనాథా! నీ వెన్నటనో యిట్టివారి మోసములలోఁ దగిలినట్లు కనవచ్చుచున్నది. లేకున్న నిన్నటిదనుక నంతఃపురంబున కామోపభోగంబు లనుభవింపుచు నన్నుం గూడి సరససల్లాపంబులచేతఁ గాలంబు పుచ్చుటయేడ! నేఁటిదినంబునఁ గృష్ణ కృష్ణాయనుచు, గోవింద గోవిందాయనుచు వెఱ్ఱివానిపగిది నానందించుట యేడ! ఇట్టిది చూచిన నెవ్వరికైన నాశ్చర్యంబుగ నుండదా? పరులు వినిన నవ్వరా? నాథా! ఇట్టి వెఱ్ఱితలంపులు విడిచిపెట్టుము. సంశయింపక యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్మాం—తరుణీ! యీ వ్రతంబు లాచరించు మనుట యంతయు వ్యర్థుల బోధ యనిగాఁ బల్కుచుంటివి?

చ. భువి సకలార్థబోధన ల•పూర్వగతిం దగఁ జేసినట్టి యా
ప్రవిమలమూర్తు లా మను ప•రాశరముఖ్యులె తెల్పలేదె యి
ట్లవసరబోధ లెల్ల? నస•మర్థులె వార లఖండ ధర్మశా
స్త్రవిరచనాధురీణులును•సజ్జనమాన్యులు గారె? కోమలీ! 20

నీకీ వ్రతమాహాత్మ్యం బెఱుంగక బేలవై యిట్లు తూలనాడితివి. ఇదిగాక

గీ. ధరణి సద్బ్రాహ్మణున కిచ్చు • ద్రవ్యగరిమ
యాత్మునకుఁ బ్రీతిఁ జేయు సా • యంపుమహిమ
నెన్న నజునకు నౌనె? నీ • వేల వెఱ్ఱి
మాట లాడెద వబల! క్ర • మంబుఁ దప్పి. 21

ఈ హరివాసరవ్రతంబునుఁ బోలు వ్రతం బింకఁ గలదా? ఈ దినం బంతయు నుపవసించి విష్ణుకథాలాపంబులచేతనే కాలంబుఁ గడపవలయుఁ గాని యంతఃపురం బన్న మాటఁ దలఁపనైన రాదు. అంగనామణులఁ గన్నెత్తి చూడనైనఁ జనదు. కావునఁ గోమలాంగీ! నీ వింకఁ జనుము.

మోహి—(ఈసడించుచు) నీ విచటనుండ నే నెచటి కరిగెద? నీవును వెడలిరమ్ము. ఉభయులము పోవుదము.

రుక్మాం—తరుణీ! నేటిదినం బంతయు మాత్రము నన్ను విడువుము. పలుకరింపకుము. లేకున్న వ్రతంబున కాటంకంబగు.

రుక్మాం — తరుణీ! కాదు. నేఁ డేకాదశీవ్రతం బాచరింపవలసి యున్నది. దాని నింత దనుక మఱచితిఁగదా యని క్షమాగ్రహణపూర్వకంబుగ నా హరిని స్మరింపుచున్నాఁడ.

మోహి — చాలుఁజాలు రాజేంద్రా! మన కేమి; వ్రతము లేమి! అంతఃపురమునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్మాం — తరుణీ! ఇట్లు పల్కఁజనదు. ఈ హరివాసరవ్రతం బవశ్య కర్తవ్యంబు. ఈ దివసంబున కామినీ సంగమంబులు కేవల దూష్యంబులు. నీవును నన్నుం జేరి వ్రతం బాచరింపుము. ఇది సర్వోత్కృష్టమైన వ్రతంబు. సమస్త కలుష నాశకంబు. శ్రీవిష్ణు ప్రీతికరంబు. దీనిచే నీకును శ్రేయం బగు.

మోహి — (పకపక నవ్వి) రాజేంద్రా! నేఁడేమా క్రొత్తవానివలెఁ బ్రసంగించుచుంటివే!

చ. వ్రతమఁట, మౌనివంద్యమఁట, ♦ పాపహరంబఁట, దాని నిట్టి భూ
పతియఁట, యాచరించునఁట ♦ బాపురె! సజ్జనులార! వింటిరే?
అతులసుఖాబ్ధిఁ దేలుచు మ ♦ హావిభవంబున నోలలాడు భూ
పతులకు నిట్టి దుర్వ్రతములు ♦ పాడియె? లోకులు విన్న నవ్వరే!

ఇట్టి వ్రతంబును నేనుగూడ నాచరింపవలయునా!

ఉ. ఆరయ కుంటి, గ్రుడ్డి, విక ♦ లాంగులు, వృద్ధులు, కుష్ఠరోగులున్
దారు జగాన నేరికి వృ ♦ థాయగుటం దమ ప్రొద్దు పోకకున్
సారెకుఁ గృష్ణ! కృష్ణ! హరి! ♦ శౌరి! ముకుంద! యటంచుఁ జప్పటల్
వారక దట్టుచున్ మది నె ♦ బా సనుకొండ్రు తమంతఁ దృప్తులై.

అట్టివా రింకఁ గొంచెము యుక్తిపరులును సమర్థులునుఁ గూడ నగుచెడు,

ఆ. తమ్ముఁ జేరువారిఁ ♦ దమబోంట్లఁగాఁ జేయ
బుద్ధిఁ గలిపి యిటులె ♦ బోధఁ జేసి
నరక వ్రతములంచు ♦ సంతర్పణములంచు
వారి నెల్ల గతులఁ ♦ జూరఁగొంద్రు.

ప్రాణనాథా! నీవెన్నఁటనో యిట్టివారి మోసములలోఁ దగిలినట్లు కనవచ్చుచున్నది. లేకున్న నిన్నటిదనుక నంతఃపురంబున కామోపభోగంబు లనుభవించుచు నన్నుం గూడి సరససల్లాపంబులచేతఁ గాలంబు పుచ్చుటయేడ! నేఁటిదినంబునఁ గృష్ణ కృష్ణాయంచు, గోవింద గోవిందాయంచు నఱచుచు వెఱ్ఱివానిపగిది నాకందించుట యేడ! ఇట్టిది చూచి యెవ్వరికైన నాశ్చర్యంబుగ నుండదా? పరులు వినిన నవ్వరా? నాథా! ఇట్టి వెఱ్ఱితలంపులు విడిచిపెట్టుము. సంశయింపక యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్మా—తరుణీ! యీ వ్రతంబు లాచరించుమనుట యంతయు వ్యర్థుల బోధయనిగా పల్కుచుంటివి?

చ. భువి సకలార్థబోధన ల•పూర్వగతిం దగఁ జేసినట్టి యా
ప్రవిమలమూర్తు లామను ప•రాశరముఖ్యులె తెల్పలేదె యి
ట్లవసరబోధ లెల్ల? నస•మగ్రులె వార లఖండ ధర్మశా
స్త్రవిరచనాధురీణులును•సజ్జనమాన్యులు గారె? కోమలీ! 20

నీవీ వ్రతమాహాత్మ్యం బెఱుంగక చేలవై యిట్లు తూలనాడితివి. ఇదిగాక

గీ. ధరణి సద్బ్రాహ్మణున కిచ్చు • ద్రవ్యగరిమ
యాత్మనకుఁ బ్రీతిఁ జేయు సా • యంపుమహిమ
నెన్న నజునకు నౌనె? నీ • వేల వెఱ్ఱి
మాట లాడెద వబల! క్ర • మంబుఁ దప్పి. 21

ఈ హరివాసరవ్రతంబునుఁ బోలు వ్రతం బింకఁ గలదా? ఈ దినం బంతయు నుపవసించి విష్ణుకథాలాపంబులచేతనే కాలంబుఁ గడపవలయుఁ గాని యంతఃపురం బన్నమాటఁ దలఁపనైన రాదు. అంగనామణులఁ గన్నెత్తి చూడనైనఁ జనదు. కావునఁ గోమలాంగీ! నీ వింకఁ జనుము.

మోహి—(ఈసడించుచు) నీ విచటనుండ నే నెచటికరిగెద? నీవును నడవరమ్ము. ఉభయులము పోవుదము.

రుక్మా—తరుణీ! నేటిదినం బంతయు మాత్రము నన్ను విడువుము. పలుకరింపకుము. లేకున్న వ్రతంబున కాటంకంబగు.

మోహి.— రాజేంద్రా! ఏమి నీవాక్యంబులు! ఏమో వ్రతంబట! అట్టి వ్రతంబున కాటంకంబట! వయసుచెల్లిన వెనుక పండ్లూడి, కన్నులు కానరాక, చెవులు వినరాక, దేహేంద్రియములెల్ల శుష్కించి, యొరులు ముట్టుటకును జూచుటకును గూడఁ గొఱగాకయుండునట్టి వార్ధకదశయం దిట్టివ్రతంబులు వేయి నోఁచినను నోఁచఁదగును. కాని యట్టి వృద్ధత్వంబున నీవు కావలయునను కోరినను యిట్టి కామినీసౌఖ్యంబు లనుభవింప సమర్థుండవై యుండఁగలవా?

క. ఆఁకలి దప్పులఁ గనలుచుఁ
బ్రాకటమగు యౌవనంబుఁ ♦ బా డొనరింపన్
నీకిట్టులు మదిఁ దోఁచెను?
లోఁకకు కళ్ళెంబు వెట్టు ♦ దురె యెవరైనన్? 22

సీ. నా ప్రాణనాయక! ♦ నా మనోహర! యంచుఁ
జెక్కు నొక్కెడు సఖు ♦ లొక్క చోట
రాజ్యతంత్రము లోన ♦ రఁగఁ జెప్పి విసికించు
నురు పురోహితమంత్రు ♦ లొక్క చోట
తాతతండ్రులనుండి ♦ దాతలు మీరంచు
మ్రొక్కి వేఁడెడు శ్రితు ♦ లొక్క చోట
వనమృగంబుల బారిఁ ♦ బడలేము గక్షించు
మో ప్రభూ! యను పౌరు ♦ లొక్క చోట
గీ. నెల్ల విధముల నిన్నల ♦ యించుచుండ
జపతపంబులు వ్రతములు ♦ జరుగు టెట్లు?
కాసినొందకు వ్యర్థోప ♦ వాసములను
జనదు జన దిట్టిరీతి యౌ ♦ వనమునందు. 23

యౌవనము ఝరీవేగతుల్యం బనుమాట నెఱుంగవా? ఇట్టి యౌవనం బంతయు నీ యుపవాసంబులకును, నేమంబులకును, నిష్ఠలకును ధారవోసి పిమ్మట వార్ధకంబున నీవు చేయునది యేమున్నది? కాలు కదల్పలేని కాలంబున కామినీసౌఖ్యంబు లనుభవింపఁబోయెదవా?

క. తల నరసి యొడలు వడఁకుచుఁ
బలుకులు తడఁబడఁగ వయసు ♦ బాసిన వెనుకన్
లలనలు, చెలియలు నేటికి ?
చలిపోయిన వెనుక మంచి ♦ సాలుల కరణిన్. 42

అప్పుడు నీయందలి యసమర్థతం జూచుకొని వృథా వగవఁజొచ్చిన నేమి ప్రయోజనంబగు ? గతజలసేతుబంధనంబుగ నుండుగద ! ఇంక నట్టి వార్ధకదశ నీవ్రతంబుల కనుకూలంబుగ నుండును. సర్వవిధంబుల నదియే తగిన సమయము. ఎట్లు అనిన,

ఉ. వ్యర్థమటంచు నప్డు ప్రియ ♦ భామలు పల్కరుఁ జేర రారు; నీ
యర్థము, రాజ్యముల్ సుతున ♦ కర్పణసేయఁగ నౌను; జన్మముల్
సార్థకమంచు నెంచి యని ♦ శంబును నొక్కెడఁ గూరుచుండి, యా
వార్ధకమందు నెన్ని యుప ♦ వాసములైనను జేయఁగాఁ దగున్. 25

ఇంక నెన్ని వ్రతంబులనైన నాచరింపవచ్చును ఎంతసేపైన గోవింద గోవిందా యని యఱచుచుఁ గూరుచుండవచ్చును. కాని యిప్పుడు వ్రతంబు లేల నాథా ? ఇట్టి విచిత్రతలంపులెల్లఁ గట్టిపెట్టి యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదమురమ్ము. కలిసివచ్చు భోగంబును గాలఁ దన్నకుము.

రుక్మా—తరుణీ ! నీపల్కులును సత్యంబులే కాని యేనొక్క ధర్మమాహాత్మ్యం బెఱిం గింతు వినుము.

ఉ. కన్నియ ! యౌవనం బిహ సు♦ఖంబులఁ జెందనె కాదు; చూడు మిం
దెన్నఁగ ధర్మరక్షణము, ♦ నీశ్వర సేవయు, సాధుమైత్రి, యా
పన్నజనావనంబు, గురు♦భక్తియు, సద్వ్రతముల్, జపంబు లి
ట్లెన్నియొ చేయఁగా వలయు♦నిన్నిఁటి వీడి సుఖింపఁ బాడియే ?

ఇదికాక,

చ. ఇల జనియించు టేలయొకొ, ♦ యెచ్చటికేగుటొ, యేమి దిక్కొ, యా
వల గతి యేమొ, కానక యె♦భామలకౌఁగిళులందుఁ జిక్కి హా

కల దీక యౌవనం బనుచుఁ ♦ గామసుఖంబులె కోరఁ జెల్లునే?
కలిగెను నోరటం చిలను ♦ కట్టడి తప్పి భుజించు టొప్పునే?

ఈ వ్రతంబులు వార్ధకంబునఁ జేయఁదగుననియు, యౌవనము సుఖానుభవయోగ్యం బనియుం జెప్పితివి. కాని జీవనము బుద్బుదప్రాయం బనుమాట మఱచితివి కాఁబోలు.

ఆ. మాయ బొమ్మ సుమ్ము ♦ మానిని! దేహమ్ము
క్షణములోన నట్టె ♦ సమసిపోవు;
దీని సత్యమంచుఁ ♦ దెల్పి చాలక నమ్మి
మురియు చుండ్రు వెఱ్ఱి ♦ మూర్ఖు లతివ! 28

ప్రపంచ మున్నంతకాలము బ్రతుకుదుమంచుఁ దలంచితి వేమో. ఎప్పుడో కాలుఁడు ప్రమింగఁ గాచి యున్నవాఁడు శ్లో॥ నిత్యం సన్నిహితో మృత్యుః కర్తవ్యో ధర్మసంగ్రహః॥ అన్నట్లు మృత్యు వెల్లప్పుడు మన వెంటనంటియే తిరుగుచున్నది. దేహేంద్రియాదులు బలవత్తరములై యుండునప్పుడే నరుండు హరిసేవాపరుండై వర్తింపవలయు. కావున భాసురాంగీ! ఈ ప్రసంగంబులు చాలించుము. ఇష్టముండిన నీవును వ్రతం బాచరించుము. నీకు శ్రేయం బగును. లేకున్న నేఁటికిఁ జనుము. రేపటినుండి మన యిచ్చవచ్చిన ట్లుండవచ్చును.

మోహి—[27] సెబాస్, రాజేంద్రా! మంచి జ్ఞానోపదేశంబుఁ గావించితివి. మిగుల సంతసించితి. నన్నదృష్యంబునఁ గాంచి, మోహించి, వరించి, కొనితెచ్చినదెల్ల నిట్టి వ్రతంబు లాచరించు మనుటకేనా? ఇంక నీకుఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది?

గీ. ఉండినట్టులె వనమున ♦ నుండలేక
కుడిచి కూర్చుండి నిన్ జేరి ♦ గొప్ప తగులు
తెల్పి చాలక నీతోడఁ ♦ దెచ్చుకొంటి
కొఱవితోడుతఁ దల గోఁకు ♦ కొన్నరీతి. 29

మత్తకోకిల. పూరికల్యాణి రాగము-త్రిపుట తాళము-త్రిశ్రజాతి.

పంకజాక్షునిఁ బార్వతీప్రియు ♦ భక్తి నెప్పుడుఁ గొల్చు నిన్
శంక లేకయె చూసి బాస లొ ♦ సంగి నేఁ డిటు చేసితో

నింక నిన్ననేల నీవిటు ♦ లెంతకైనను జాలవే?
చంకబిడ్డల జారఁదీసెదు ♦ జాణ వౌదువు భూవరా! 30

ఎన్నఁడు నిన్నెడఁబాసి యుండననుచుఁ బాసఁ జేసి కొనివచ్చి, యే నిప్పుడు మదనపీడితనై వేఁడుకొనఁగా నేకాదశియంచును బున్నమయంచును దినంబులు గడపఁజొచ్చితివి. హా! ఏమి నీసత్యవాక్యపరిపాలనాధురీణత్వంబు!

ఉ. సత్యవిహీనుఁడైన విర♦సంబుగఁ జూతురు సాటివార లే
భృత్యుఁడుగాని మాట చెవిఁ♦బెట్టఁడు, పెద్దలు చేరరారు, దాం
పత్యమునందుఁగూడ నెడఁ♦బాపులు గల్గును; గాన భూవరా!
సత్యము లేకయున్న నరు♦జన్మ మదేటికి యీజగంబునన్. 31

రుక్మాం—కోమలాంగీ! ఇప్పుడసత్య మెవ్వారు పల్కిరి!
మోహి—ఎవ్వరు పల్కిరా! అవు నవును. (అని తలయూఁచి) హా! ఎంతటి ద్రోహచిత్తుఁడవు!
రుక్మాం—నేను గావించిన ద్రోహ మేమి?
మోహి—ఒక్కటియైనఁగదా లెక్కించి చెప్పనగును! శతాపరాధికి దోషనియమ మెట్లు? నీవు నిరపరాధి ననుకొనుచుంటివి కాఁబోలు. ఇటు వినుము.

చ. అట ననుఁ జేరలేదె?
రుక్మాం—నిజమే చేరితిని.
మో- విర ♦ హార్తుఁడనంచును బల్కలేదె?
రుక్మాం—పల్కినమాటయు నిజమే.
మో- ఏఁచుట యిదిపాఁడికాదనుచుఁ♦జొక్కుచు సోలుచు వేఁడలేదె?
రుక్మాం—అదియు సత్యమే.
మో- ఎప్పటికిని నన్నుఁ బాయనని ♦ బాస లనేక మొనర్పలేదె?
రుక్మాం—యథార్థమే.
మో- ఈయటమటలేల నేఁడు? నిజ♦మాడిన నిష్ఠురమౌను భూవరా!

రుక్మాం—ఇప్పుడుమాత్ర మేమి కల్గినది? నేఁ డొక్కదినమేకద నిన్నెడఁబాయవలసి వచ్చినది.

మోహి—(ఆగ్రహముతో) హా! మృగాంగనాచిత్తచోరా! స్వకార్యనిర్వహణవిచారా!

శా. ఏ వేళన్ బరపూరుషున్ దలఁపకే యెంతో ముదం బంది స్వే
చ్ఛావృత్తిన్ విహరించు నన్ గదిసి, యాసల్ గొల్పి, కన్యాత్వమున్
బోవన్ ద్రోచి సుమాస్త్రు డాఁక కిటులన్ ద్రోయంగ నౌనే నృపా!
వేవే వ్రతము నెక్కు మెక్కుమని యీవే నిచ్చెనన్ దీసెదే?

ఇట్టివాఁడ వొక్కచోఁ గూరుచుండి నిష్కాముఁడవై తపం బాచరింపకొనఁ జాలక నన్నేల కొనితెచ్చితివి? ఇట్లిదివఱ కెందఱను మోసపుచ్చితివి? ఇంక నెందఱ మోసపుచ్చఁ దలఁచితివి? నీమాఱ్వురుసతుల నిట్లే తెచ్చితివి కాఁబోలు! ఇట్లు నిమిషంబునకు నూఱ బద్ధము లాడు నీవంటి మోసగాండ్రకే నా కావలయు నీవ్రతంబు లన్నియు? ఇట్టి వ్రతనిష్ఠలు కలవాఁడవు, ముందే నాతో నేల చెప్పవైతివి?

రుక్మాం—ఓ మత్తగజగామినీ! ఏల నన్నిట్లు తూలనాడెదవు?

ధృవకోకిల. త్రిపుటతాళము-త్రిశ్రజాతి.

పడఁతి! నిన్గనినంత మత్ప్రియ ♦ పత్నులెల్లర నార్వురన్
విడిచివైచితి నిన్నుఁ జేరితి ♦ వేవిధంబులఁ బొంగితిన్
అడుగు దాఁటక నీదు భృత్యుఁడ ♦ నౌచునుంటి సఖీ! యెటో
కడపు నేఁటికి; రేపు నీ మదిఁ ♦ గల్గురీతిఁగ నుండెదన్. 54

ఈ వ్రతకారణంబుననే కద నిన్నొక్కింత యొడఁబాయవలసివచ్చె. వనంబున నిన్ను వరించునపుడె నేకాదశీవ్రతదినములయందుమాత్రము నీచెంతకు రాఁజాల నని తెలుప మఱచితి. అందుకుమాత్రము క్షమింపుము. ఇంక నీమనంబున సంశయింపకుము, నే నెప్పటికి నీవాఁడననియే యెఱుంగుము.

మోహి—రాజా! నాముందర నా నీవగలు చూపవచ్చెదవు? (నిందాగర్భముగా) అరణ్యంబునందు నన్ను వరించునపుడే నేకాదశులమాటఁ దెలుప మఱచితివి. వట్టి యమాయకుఁడవు.

ఉ. పాపము! చిన్నిపాపఁడవు ♦ పాల్గొననైనను: జేతరా దదే
పాపము కాని నాఁడు హరి ♦ వానరవాక్యము వీడినావు; నేఁ
డీపని జ్ఞప్తి కందినది; ♦ యేపని రేపిఁక జ్ఞప్తి కందునో
భూపతినంచు నిట్లు పలు ♦ పోకలుపోవ జగంబు మెచ్చునే? 35

చెప్పెడివి శ్రీరంగనీతులు; దూరెడివి దొమ్మరిగుడిసె లన్నట్లుగానే యున్నది.

రుక్మాం—[28] (ఒక్కింతకోపముతో) తరుణీ! ఏల యిట్లు వృథాప్రసంగంబులఁ గావించెదవు? మాటిమాటికి వ్రతంబు విడువుమంచుఁ బల్కెదవు. యజ్ఞయాగాది క్రతువులందైనను, వివాహోపనయనాది శుభకార్యంబులందైనను, జాతమృతసూతకంబులందైనను, రోగపీడితులైనను, పిన్నలు పెద్దలు స్త్రీలు పురుషులు సకలజనులు నాచరింపవలసిన వ్రతమై యున్నది. ఇట్టి వ్రతంబును మాననేర్తునా!

చ. క్షితి సకలంబు నిత్తు, గత ♦ శీలునకైనను కేలుమోడ్తు, నే
వెతలకునైన నోర్తు, మఱి ♦ వేయి సుఖంబులఁ నుజ్జగింతు, మ
త్సుతుని శిరంబునైన నిటఁ ♦ దుత్రుతునుగాని బలారె! యిట్టి స
ద్వ్రతములు మానఁజాల నిది ♦ తథ్యము తథ్యము తథ్య మంగనా!

నీవృథాప్రసంగంబులు కట్టిపెట్టుము. నీవేకాదు, దేవేంద్రాదిదేవతలెల్లరును వచ్చి యడ్డగించినను మానననని యెఱుంగుము.

మోహి—(తనలో) రాజేంద్రుఁ డిట్లు శపథము చేయుచున్నవాఁడు. ఇఁక నీతండు వ్రతంబు మానుటెట్లు? ఐన నీతని నింతటితో విడువఁజనదు. (అని ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! నీవు సత్యవ్రతుండవు. నిజభక్తితో వ్రతంబాచరింపుచున్నవాఁడవు. ఈవ్రతంబునకై "మత్సుతుని శిరంబునైన నిట దుత్రుంతు" నంచుఁ బల్కితివి: సరే. అట్లే కావింపుము. నీకులేని విచారము నాకేల? లేకున్న వ్రతంబు విడిచి లేచిరమ్ము.

రుక్మాం—(విస్మయమును దుఃఖమును బొందుచుఁ దనలో) హా దైవమా! దీనబంధూ! ఆశ్రితకల్పభూరుహా! దేవా! నీమహిమం బగణ్యంబుకదా. అరణ్యంబున దుష్టమృగంబు లపారంబుగ జన్మించుట. సాధుసంరక్షణార్థంబుగ వానిని సంహారింపజని నికాంత ప్రత్యక్షమగుట. అంత నేను మోహపరవశుండనై వరింపుమని బాసలు చేయించుట. సర్వజనస్తవనీయమగు నీవ్రతం బీమె కనిష్టం బగుట.

నేను వ్రతాపేక్షాసూచకంబుగ సుతునైన ఖండింతు ననిన మాత్రంబున నట్టే ఖండింపు మని యీమె బాధింపుట. ఇది యంతయు నీవిలాసంబు కాకున్న నిట్టి విచిత్రం బుండునా? భక్తవత్సలుండవగు నీవే యిట్టి కఠినపరీక్షలఁ జిక్కించి యలయింపఁ జూచిన మా కింక దిక్కెవ్వరు? నిన్ను సేవించి సులభంబుగఁ గడతేర నెవరు సాహసింతురు?

ఉ. మేలగు సామివంచు, మిడి ♦ మేలపు కొల్వది కాదటంచు, నా
కేల భయం బిఁకన్నిఁటికి ♦ నేలినవారిదె భారమంచుఁ, గా
ఖాలు గుణించినట్టి పని ♦ కాలము నుండియు నేఁటిదాఁక నిర్
జాలుఁగ నమ్మియుంటి భవ ♦ నాశ! శ్రితావన! దీనరక్షకా! 37

ఆపద్బాంధవా! నేఁడు నన్నీవిధంబునఁ బరీక్షింపఁదలఁచితివా? [29]

(తల వంచుకొని నిలుచున్నాఁడు.)

మోహి—రాజేంద్రా! వ్యసనముగా నుండెనా యేమి?

రుక్మాం—(స్వగతము)

శా. ఔరా! యెంతటి ద్రోహచిత్తలు సతుల్ ♦ హా! యెంత క్రూరాత్మ, లౌ
రౌరా! యేమనఁ జెల్లుఁ గామినుల య ♦ త్యాశ్చర్యచారిత్రముల్
వేత్రేఁ జెల్పఁగనేల యింక నకటా! ♦ వేయింటికైనన్ భువిన్
స్త్రీరూపంబునుఁగల్గు బొమ్మన యునన్ ♦ ఛీ! నమ్మఁగాఁ జెల్లునే?

చ. మగువల నమ్మరాదు; పలు ♦ మారును జెంతకుఁ జేర్చి ప్రేమలం
దగులఁగరాదు; నెయ్యము నొ ♦ నర్పఁగరాదు; వరించి వారి పె
న్వగలకుఁ జిక్కరాదు; చిరు ♦ నవ్వులకున్ భ్రమఁ జెందరాదు; దా
చఁగ నిఁక నేల! చాలు వెయి ♦ జన్మలకైనను స్త్రీల నెయ్యముల్.

సీ. పరకాంతపై యాసఁ ♦ బడుట దీపపుకాంతి
శలభంబు వడిచుట్టు ♦ నలయురీతి
కులకాంత విడనాడి ♦ వెలకాంతఁ గూడుట
యోడ వీడి జలధి ♦ నుఱుకురీతి

పడఁతిబోధలలోనఁ ♦ బడి నటించుటమెల్ల
గారడివాని మ ♦ ర్కటమురీతి
భామ కౌఁగిలిఁగోరి ♦ బాసఁ జేయుటఁజూడ
కుంపటి మెడఁ గట్టు ♦ కొన్నరీతి

గీ. వనిత వలచుట యగ్గిలోఁ ♦ బడినరీతి
కొమ్మ నెయ్యము గుఱ్ఱపు ♦ కొమ్మురీతి
ఎట్టిశత్రునకైన హా! ♦ యిట్టి వనిత
వలలఁ దగులుట హరి హరీ! ♦ వద్దు వద్దు. 40

(అని చెంపలు వేసికొనుచున్నాఁడు.)

మోహి—రాజేంద్రా! ఏల విచారించెదవు? పుత్రుని ఖండింతునంటివే! పోనిమ్ము. అంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

రుక్మా—ఏల తొందరనొందెదవు? ఒక్కింత తాళుము. ఎవరురా అక్కడ?

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించి]

దౌవా—దేవా! జయమగుగాక. సేవకుఁడు దేవరయాజ్ఞకై వేచియున్నవాఁడు.

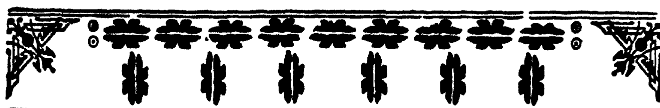
రుక్మా—(వ్యసనముతోఁ బెదవులు తడుపుకొనుచు) మదీయ పుత్రుండగు ధర్మాంగదుని బిలిచికొని రమ్ము.

దౌవా—చిత్తము దేవా. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—తరుణీ! ఈ వ్రతవిషయం బిట్టు లుండనిమ్ము. మన ప్రసంగవశంబున నా నిత్యకర్మానుష్ఠానసమయంబు వ్యత్యయం బయ్యె. గౌణకాలంబును నతిక్రమింపు చున్నది. కావునఁ బుత్రుఁడు వచ్చునంతలో నేను శీఘ్రంబ చని తదనుష్ఠాన విధి నెఱవేర్చుకొని వచ్చెద.

మోహి—ఆ! ఏమీ! నిత్యకర్మానుష్ఠాన విధి నెఱవేర్చుకొనెదవా? అట్లయిన నేనును నీతోడనే వచ్చెద. నీ వరుగుచుండ నిచట నే నేల?

రుక్మా—అట్లే రమ్ము. సందియ మేమి? (మోహిని యాతని చెఱఁగుఁబట్టుకొని వెంట నడచుచున్నది.)
(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ

రుక్మాంగద నాటకము.

షష్ఠాంకము.

రంగము _ పురవీధి.

[ప్రవేశము - మాధవుఁడను విద్యార్థి.]

మాధ—నా ప్రియమిత్రుఁడు గోపాలుఁ డింకను గానరాఁడయ్యె. కారణం బేమై యుండును? (అటు నిటు చూచి) ఈవైపునుండి యెవ్వరో వచ్చుచున్నారు! గోపాలునివలెనే యున్నాఁడే!

[గోపాలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

గోపా—మాధవా! ఇచట నుంటివేమి? హరివాసరవ్రతార్థంబుగఁ బూజాద్రవ్యసంపాదనకై పోవుదమంటివే!

మాధ—అవును గోపాలా! పోవుదము. నీవు జాగుచేయుటచే నీకొఱకై వెదకుచు వచ్చితిని.

గోపా—అవు నవును. కొంచెము జాగైనది. నాకు మన యుపాధ్యాయులుగారు వ్రాసి యిచ్చిన ఆటవిడుపుపద్యము చదివి పెట్టుకొని వచ్చితిని.

మాధ—ఇప్పుడే చదువ వలయు నా? నాపద్యమును నేను రాత్రియే చదివితిని. నాకు మిక్కిలి మంచి పద్యమును వ్రాసి యిచ్చిరి సుమా.

గోపా—అంతకంటె మంచి పద్యమును నాకు వ్రాసి యిచ్చిరి.

మాధ—నీకు దేనిని గురించి వ్రాసి యిచ్చిరి?

గోపా—పేదవిద్యార్థినిగూర్చి.

మాధ—అట్టి విద్యార్థి విద్యాగ్రహణకాంక్షచే నన్యదేశంబుల కేగ సుద్యమించుతఱి వాతనికిఁ గల్గు వాటంకములం గూర్చి నాకు వ్రాసి యిచ్చిరి.

గోపా—అట్టులైన నీ రెండుపద్యములకు నన్యోన్యసంబంధము కలదే! ఏదీ నీపద్యమును చదువుము.

మాధ—నీ పద్యమునే ముందు చదువుము.

గోపా—అలాగే చదివెదను.

సీ. ఇల్లు వాకిలిఁ బాసి ♦ యిష్టబంధుల రోసి
పొరుగూరు విద్యకై ♦ పోయి పోయి
శ్రద్ధతోఁ బాఠముల్ ♦ చదువలేదని కొట్టు
చదువులయ్యలకుఁ గేలు ♦ చాఁచి చాఁచి
కూడుగుడ్డలు లేక ♦ కొంప కొంపకుఁబోయి
యయ్యలమ్మల బిచ్చ ♦ మడిగి యడిగి
రేపువచ్చుఁ బరీక్ష ♦ మాపు వచ్చు నటంచు
నూరక యుబ్బిళు ♦ లూరియూరి

గీ. పాఠములనెల్లఁ బాటలు ♦ పాడి పాడి
కడను జయవార్త వినఁగను ♦ గాచి కాచి
సఫలతనుజెంది యావార్త ♦ చాటి చాటి
పూజ్యతను బొందు బాలుని ♦ బుద్ధి బుద్ధి. 1

మాధవా! నాపద్దెమును వింటివి కదా. నీపద్దెమును జదువుము.

మాధ—గోపాలా! ఇట్టి విద్యార్థి నూతనవిద్యాగ్రహణేచ్ఛచేఁ దనకుఁ బ్రేమాస్పదులగు బంధుమిత్రాదుల నెడఁబాయుచున్నాఁడు. ఇది యెంత దుష్కరము!

సీ. నా ముద్దుబిడ్డఁడా! ♦ నా మేల్మిబంగార!
యనుచు ముద్దిడు తల్లి ♦ నట్టె విడిచి

యాడుకొందము రారా ♦ యన్నన్న! యని పిల్చు
బుడుతలకెల్ల దో ♦ బూచి పెట్టి
యెడఁబాయఁజాలక ♦ తడఁబడు హితకోటి
కిదుగో వచ్చెదనంచు ♦ నెట్లొ చెప్పి
మహితవిద్య గడించు ♦ మాయని దీవించు
పాత గురున కొ్క ♦ ప్రణతిఁ జేసి

గీ. చదువు సాధించు కోరిక ♦ సందడింపఁ
బురము వెలువడు ధృతిఁ దూలి ♦ బుద్ధిశాలి
యకట! విద్యల కిటు లెన్ని ♦ యడ్డు తగులుఁ
గాన వీరికిఁ దోడ్పడు ♦ ఘనులె ఘనులు. 2

గోపా—మన పురమందలి పేదవిద్యార్థుల కెట్టి లోపంబులును గలుగక యుండునట్లు మన ప్రభువువారు సమస్తసౌకర్యముల నమర్చియుండిరి కదా.

[శంకరుఁడను మఱియొక విద్యార్థి ప్రవేశించి]

శంక—హా! రాకొమరున కెట్టి యిక్కట్టు రానున్నదో కదా. (అని యిటు చూచి) మాధవా! గోపాలా! మీ రిచట నేమి చేయుచుంటిరి!

మాధ—శంకరా! నేఁ డేకాదశి యని నీవు నెఱుఁగుదువు కదా. తద్వ్రతార్థము పూజా ద్రవ్యసంపాదనకై పోవుచుంటిమి.

శంక—పూజాద్రవ్యములా? అక్కటా! పూజావిషయమే సందేహాస్పదమగుచున్నది. రాకొమరున కేమగునో. (అని భయము నభినయించుచున్నాఁడు.)

గోపా—మిత్రమా! అట్లనెదవేమి?

శంక—మిత్రులారా! సుకుమారుండగు రాకొమరుండు నేఁడు సెలవుదిన మగుటచే నాబోఁటి తోటివిద్యార్థులఁ గూడి యొక్క దివ్యభవనంబున ప్రహ్లాదుని చరితం బానందంబుగ నాలకించుచుండ నొక్క రాజభటుం డరుదెంచి సత్వరంబున నక్కుమారుని రాజసమ్ముఖంబునకుం గొంపోయె. దీనికిఁ గతం బేమై యుండునో.

మాధ—అఁ, యేమైయుండును. ప్రభువులు నూతనప్రియులు కదా. ఏదేని నూతన వస్తుసందర్శనార్థమై పిలిపించి యుందురు.

శంక—కాదు కాదు. రాజేంద్రుఁడును, మోహినిదేవియు నేఁటి ప్రతముంగూర్చి వాదులాడుచుండిరనియు విని, పరితపించుచుంటిని.

గోపా—అయిన నేమి? ఆయన తండ్రికాఁడా! ఆమె తల్లికాదా? తలిదండ్రుల చెంతకుఁ బుత్రిఁ డేగుటయందుఁ బరితాపకారణం బేమి కలదు?

శంక—కలదు. కలదు. రాజేంద్రునకును మోహినిదేవికిని ఒండొరులయెడఁ గల మెందు తమకంబెల్ల విరసంబై యిపుడు ప్రణయ కలహంబుగాఁ బరిణమించెననియు వింటిని.

మాధ—దానికేమిలెమ్ము. ఆలుమగల సందు జగడము అద్దముమీఁదఁ బెసరగింజ నిలుచునంత సేపు అని పారిజాతాపహరణగ్రంథమందు మున్నుఁ జదివియుండలేదా? అంత మాత్రముచే రాకొమరునకుఁ గల్గు భయ మేమి?

శంక—ఏమా? ఇట్టి ప్రణయ కలహసమయంబునఁ బుత్రిఁ డేటికి? తగవుఁ దీర్పనా?

గోపా—తగవుఁ దీర్చుటకుఁ గాకపోయినను, ఎట్టి సమయమందైన పుత్రసందర్శనంబు సంతోషదాయకంబే కదా.

శంక—ఇదెట్టిమాట? ఎట్టి సుఖంబైన దేశకాలానుగుణ్యంబై యుండు. ఇదిగాక ముకుళితముఖుండైన యా రాజభటుని ముఖవైఖరిం జూచినప్పటినుండియు నేను వేఱుగ శంకించుచున్నవాఁడ.

మాధ—ఏమని?

శంక—ఈ బాలుం డా కలహఫలం బనుభవింపవలసినవాఁ డగునేమో యని.

గోపా—అఁ! అఁ! అలాగా? అట్లైన మన కీ ముసుఁగులో గ్రుద్దులాట యేల? అట్లు పోయి మఱికొంచెము విచారింతము రండు.

మాధ—అవు నవును. పోవుదము రండు. (అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము - మోహినీదేవి యంతఃపురాంగణప్రదేశము.

[ప్రవేశము - మోహిని రుక్మాంగదులు.]

మోహి—రాజేంద్రా! పుత్రుని బిలిపింతునంటివే. ఏఁడీ? అబద్ధమేనా?

రుక్మాం—అబద్ధ మేటికగును? పుత్రుం డీపాటికి వచ్చుచునే యుండును.

[ప్రవేశము - దౌవారికుఁడు, ధర్మాంగదుఁడు.

దౌవా—దేవా! జయమగుఁగాక. అబ్బాయిగారు దయచేసినారండి. తోడిబాలుర తోడఁగూడి ప్రహ్లాదుని చరితంబును వినుచుండఁగాఁ బిలిచికొని వచ్చితిని. ఎందుకుఁ బిలిచితిరో కదా యని పరుగెత్తుకొని వచ్చినారండి. (అని తనలో) వీరుభయులుఁను వివాదపడుట యింతదనుక నేను వినుచునే యుంటిని. ఆవులు పోరాడి లేఁగల కాళ్లు విఱుఁగఁద్రొక్కినట్లు వీరి ముద్దుబాలు నేమి చేయుదురో కదా. (అని యనుకొనుచు వెళ్లుచున్నాఁడు.)

ధర్మాం—(సమీపించి) జనకా! నమస్కారము.

రుక్మాం—(చూచి న్యాసవములోఁ బలుకక తలవంచుకొని నిలుచుచున్నాఁడు)

ధర్మాం—(ఆశ్చర్యములో) జనకా! నేఁ డేల ఖిన్నవదనుండవై యున్నవాఁడవు?

గీ. నన్నుఁ జూచినతోనె యా ♦ నందమంది
బిడ్డ! వచ్చితివా? యని ♦ ప్రేమమీఱ
నట్టె కరములనెత్తి ము ♦ ద్దాడు నీవు
వెతల మున్గినరీతి నుం ♦ డితి విదేల? 3

నేను నమస్కరించినను ఆశీర్వదింపనొల్లక చింతాక్రాంతమానసుండవై కన్పట్టుచున్నవాఁడవు. ఎట్టి యిక్కట్టులు కల్గినను గుట్టు చెడక దిట్టతనంబును బూని యుండు నీకిట్టి విచారం బెట్టు కల్గె? జనకా! సత్వరంబున నెఱింగింపుము. నీవిట్టు లుండుటచేత నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి.

రుక్మాం—పుత్రకా! ఈ తరుణి బ్రహ్మమానసపుత్రి! పేరు మోహిని యందురు. నే నరణ్యంబునకు వేటకుం జనినతఱి నీయువతిం గాంచి, మోహించి, ఎన్నఁడుఁ దనను నెడఁబాయక తన యాజ్ఞానువర్తినై యుందునని బాసఁజేయుమన నట్లొనర్చి

గాంధర్వవిధిం బరిణయమై కొనివచ్చితి. నేఁటిదినం బేకాదశియగుటం జేసి నేను వ్రతా చరణంబునకుఁ జనుమండ నీతరుణి యడుదెంచి వ్రతంబు విడువుమనియు నంతఃపురంబునకు రమ్మనియుఁ బరిపరివిధంబుల బాధింప నేమియుఁ దోఁచక నేను,

గీ. మీఱితి నీ విటు లాడంగ • మేర కాదు
పడఁతి! నా రాజ్యమైన స • ర్వము మొసఁగ్తుఁ
గన్న సుతునైన ఖండింతుఁ • గాని వ్రతముఁ
బాయఁజాల నటంచును • బల్కినాఁడ. 4

అంతట నిక్కాంత "అట్లే సుతుని ఖండింపుము, లేకున్న వ్రతంబు విడిచిరమ్ము, యీ రెంటిలో నేదైనం గావిమ్ము" అంచు మూర్ఖత్వమునఁ బలుకఁజొచ్చినది. కావున నిందుకు నా కేమియుం దోఁచక—

ధర్మాం—జనకా! తెలిసినది; తెలిసినది. దీని కింక సందియం బేల? ఈ కాంతామణి యభిమతంబు చొప్పున నన్ను ఖండించి నీ వ్రత మీడేర్చుకొమ్ము. వ్రతంబుకన్న బ్రాణం బెక్కుడగునా? శ్లో॥ జాతస్య మరణం ధ్రువం అనునట్లు కాలుఁ డెప్పుడో యే వేళనో యే నిమిషంబుననో యే విధంబుననో మ్రింగఁ గాచి యున్నవాఁడు.

ఉ. ఎట్టి నరుండుఁగాని, పృథి • వీశ్వరనందనుఁడైనఁగాని, యిం
కెట్టి ఘనుండుఁగాని, జగ • దేకమహాబలశాలిగాని, తాఁ
బుట్టుట కల్గుతోనె మృతిఁ • బొందుటయుక్ సతమాయెఁగాని, యే
పట్టుననైన దాని నెడఁ • బాయఁగఁ జాలునె మానవేశ్వరా! 5

చిరకాలము జీవించి, కడకు వార్ధకదశయందు బలశౌర్యంబు లుడిగి, దేహం బెల్లఁ గృశించి, శీతశ్లేష్మవాతపైత్యాది వ్యాధులచేతఁ బీడితుండై యొక్క కుక్కి మంచంబునం బడి, మలమూత్రాదులలోఁ గొట్టుకొనుచు సోదర దార పుత్రాది బంధుజనులెల్లరచే రోయఁబడి, యొక్కసారి యా పరాత్పరుని దివ్యమంగళస్వరూపంబుఁ దన మనస్సున నిల్పి ధ్యానింపవలె నన్నఁ జిత్తచాపల్యంబుఁ గలిగి, తుదకు నశించి అప్పుడు యీ శరీరంబును వృథాగా మట్టిపాలుఁ గావించుటకన్న నిట్టి సమయంబున శ్రీవిష్ణు ప్రీతికరం బగు నీ హరివాసరవ్రత నిర్వహణార్థము బలిగా నొసంగిన మేలు కాదా? కావున జనకా! నీవు సంశ

యుండక నాశరీరంబును బలియిచ్చి నీవ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. నీవిందున కావంతయైన వంతనొందఁ దగదు. శీఘ్రం బట్లు కానిమ్ము.

రుక్మా—పుత్రా! ఏమిరా నీవాక్యంబులు! మరణం బన్న నొక్కింతయు వెఱవక పెక్కు నీతులు బోధించుచు నా కెదుర ధైర్యంబుఁ జెప్పుచున్నవాఁడవు. బిడ్డా! శ్లో॥ అనిత్యాని శరీరాణి యనియు, శ్లో॥ జాతస్య మరణం ధ్రువమ్మనియు, శ్లో॥ ఋణానుబంధ రూపేణ పశుపత్నీ సుతాలయాః అనియు లెక్కకు మిక్కిలి యగు పెక్కు నీతులు లోకులకు బోధింపవచ్చును గాని శ్లో॥ స్వస్వానుష్ఠాన వేళాయాం మునయోఽపి న పండితాః అనునట్లు తా మాచరింపవలసి వచ్చినప్పుడు మునీంద్రులు లోనగువారుకూడ వ్యగ్రులయి పోయిరని పెద్దలు మిక్కిలిగాఁ జాటి చెప్పుచున్నవారు. ఇట్టులుండ నీ విన్నినీతు లెట్లు నేర్చితివి? నేర్చిన నేమాయె? చావున కెదురేగఁ జూచుచుంటివి. నీ మనం బెట్టు లున్నను నేను,

క. ఒక్కఁడ వంచును బుత్రక!
యక్కునఁ జేర్చుకొని పెంచి ♦ యానందము పెం
పెక్కఁగఁ బొంగితి; నేఁ డిటు
లక్కట! నినుఁ ద్రుంప కరము ♦ లాడునె చెపుమా? 6

మోహి—అవును రాజేంద్రా! పుత్రుని కరములార నేల ఖండించెదవు? వ్రతంబు విడుపుము. సుతుని బ్రోదుకనిమ్ము. మన యంతఃపురంబునకుఁ బోవుదము రమ్ము.

ధర్మా—జననీ! తాళుము; తాళుము. నీ యభీష్టం బిప్పుడే నెఱవేఱఁగలదు. జనకా! నా మరణంబునకై నీకింత వంతయేల? ఈ తనువులు శాశ్వతబ్రహ్మకల్పంబులని నమ్మియుంటివే? తొంటి పెద్దలు,

క నవరంధ్రంబుల తిత్తియు
భువిఁ గ్రిమి కీటక పురీష ♦ మూత్రంబులలోఁ
దవులుచు క్షణభంగురమై
యవిమలమైనదియు ననుచు ♦ నాడరె తనువున్? 7

ఇంద్రియశాని దీనియం దొక్కింతయైనఁ గాంక్షవహించి యుండిరే? సమయము

తటస్థించునప్పుడెల్ల బుద్ధిపూర్వకముగ దీనిఁ ద్యజించుటకై సిద్ధపడి యుండ లేదే! శిబిచక్రవర్తి తన శరీరమునుండి పావురంబునకు సరితూగునంతటి మాంసంబును గోసి యిచ్చె. కర్ణుండు తన శరీరమునకుఁ జర్మముగా నేర్పడియున్న యినుపకవచంబును దాన మొసంగె. త్రిలోకకంటకుఁడగు వృత్రాసురసంహరణార్థంబుగ వజ్రాయుధంబు నిర్మించుటకై దేవేంద్రుఁడు ప్రచ్ఛన్నవేషంబునం బ్రార్థింప దధీచిమహాముని తన వెన్నెముక నొసంగి యుండె. వీర లింతటి సాహసంబు నేల వహించిరి?

రుక్మాం—నీవాక్యంబు లన్నియు నిక్కంబులే. కాని యొక్క సుఖజీవిం బట్టుకొని యకారణంబుగ ఖండింపఁబూనుట యెంతయుఁ బరితాపకరంబు కదా. ఇట్టి కార్యం బే నెట్టులు చేయనోపుదును.

ధర్మా—అయిన జనకా! వారలెల్లరును సుఖముగాఁ బ్రతుకఁజాలరే యిట్లొసంగిరి? వారి కీర్తి యీ లోకంబున శాశ్వతంబై ప్రకాశించుచుండుట లేదా? నీమనంబున యోచించి చూడుము.

చ. మలినము, రోగపూరితము, ♦ మాటి కనిత్య మకోచకంబు, చ
ర్మల క్రిమిమూత్రశుక్లరుధి ♦ రగ్రథితమ్మగు మేనిఁ బాయుటల్
సలలితమై త్రిలోకముల ♦ శాశ్వతసౌఖ్య మొసంగఁజాలు ని
ర్మలమగు కీర్తిఁ గాంచు టది ♦ మానవనాథ! ఘనంబు కాదొకో?

ఇదియునుగాక,

గీ. శ్రీకరం బిది యేకాద ♦ శీవ్రతంబు
పేర్మి శ్రీరమావిభునకుఁ ♦ బ్రియతరంబు
ధర సుధర్మములకు నెల్ల ♦ దాపురంబు
భక్తవినుతంబు భవపాశ ♦ భంజనంబు. 9

క. వినుమా యీ సుదినంబున
ననువుగ నీ చేయు సద్వ్ర ♦ తార్థంబుగ నా
తనువు నొసంగిన స్వర్గం
బనఁగా నే నా[illegible] ♦ యర్థము కాదే? 10

ప్రారబ్ధవశంబున సంభవించిన యీ శరీరంబు నింతకంటె సార్థకం బగునట్లు చేయఁగలను! కావున జనకా! నీ వింక సందియంబు విడిచి, పుత్రుం డను భ్రాంతి దిగనాడి, నన్నీ ఖడ్గంబున ఖండించి నీ వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. ఈపాటి కార్యంబునకై వ్రతంబు విడువనేల?

రుక్మా—మంచిది పుత్రా! అట్లే యొనర్తును. (అని ఖడ్గము చేతఁబూని యూతని ఖండింపఁబోవుచున్నాఁడు.)

(దౌవారికుఁడు తెరలోపల బిగ్గరగా)

దౌవా— అమ్మగారూ! మన ధర్మాంగదమహారాజుగారిని అయ్యగారు కత్తితో నఱుకఁబోవుచున్నారండి!

సంధ్యా—ఎందుకొఱకురా!

రుక్మా—(ఆలకించి) ఎవరో పట్టపుదేవితోఁ దెల్పుచున్నారు. (అని యింక నాలకించుచున్నాఁడు.)

(మరల తెరలోపల)

దౌవా—మోహిని అమ్మగారున్ను అయ్యగారున్ను జగడమాడుకొనుచున్నారండి. ఆమె వ్రతము విడువుమనుచున్నది. ఈయన విడువ ననుచున్నారు. కుమారుని నామె చంపుమనుచున్నది. ఈయన చంపఁబోవుచున్నారండి. తమరు దయచేసి బిడ్డను బ్రతికించుకొనండి.

సంధ్యా—హా దైవమా! ఎంతటి విపత్తు వాటిల్లఁజేసితివి! (అని యేడ్చుచుఁ బ్రవేశించి విభుని పాదములపైఁ బడి) నాథా! నాథా! శివశివా! పరమేశ్వరా! అక్కటా, నాథా! ముక్కుపచ్చలారని ముద్దుబిడ్డను బట్టి కరవాలంబున ఖండింపబూనితివి. జనకుం డెట్టి కఠినుఁడైనను కన్నబిడ్డను కరములార ఖండింప నుంకించునే. అక్కటక్కటా! విధి కట్టిడి నేమనవచ్చు? ఇంక నే నేమిచేయుదు? శివశివా! పరమేశ్వరా!

ఉ. కానల కేఁగనేల? పర•కాంతను గాంచి భ్రమింపనేల? యా
చానకుఁ జిక్కనేల? విర•సంపు ప్రతిజ్ఞలు వల్కనేల? నా
ప్రాణపదంపుఁ బుత్రుని శి•రంబును ద్రుంపనె వోలు; నక్కటా!
యే నిఁక నెందుఁజొత్తు? భువి•నెట్టులు జీవముదాల్తు నీశ్వరా! 11

హా పుత్రకా! నీ కిట్టి దురవస్థ సంభవించునని కలనైనఁ దలంపనైతిఁ గదరా. తండ్రీ! నీవు చిరకాలజీవివై వర్ధిల్లి యీ రాజ్యంబునకెల్లఁ బ్రభుఁడవై మాకు ముందు గతులు కల్పింపఁగల కర్తవగుదువంచు నెంచి యుంటిఁగాని నేఁ డిట్టి యీ తరుణీమణి కారణంబున నకాలమృత్యువునోటఁ జిక్కి మా కన్నులఁ గప్పి పోదువని తెలియఁగనైతిగదరా! నీ విప్పు డీ జనకుని వ్రేటున ఖండితుండవై నీ మేనెల్ల రక్తధారల మునుంగ నేను గన్నులఁగాంచి యెట్లు మనియుండ నేర్తు? పుత్రకా! శివశివా! పరమేశ్వరా!

ఉ. అక్కట దైవమా! వర ద•యానిధి! యార్తశరణ్య! రక్షకా!
యిక్కమనీయగాత్రుని న•హీనచరిత్రునిఁ బుత్రుఁ జేయఁ బెం
రక్కసిఁబోలు పాతకి య•నందగు నాదగుగర్భసీమ నీ
కెక్కడఁ జిక్కె? నింకఁ దెరు•వెయ్యది? యే నెటుపోదు నీశ్వరా!

(అని దుఃఖమును గొంచె మడఁచుకొని) నాథా! నీ విప్పు డేమియు నెఱుంగని యీ పసిబాలుని ఖండింప నేల? వీనిపై నెట్లయినఁ గరుణించి విడిచి వీనికి బదులు నన్ను ఖండించి నీ వ్రతం బీడేర్చుకొమ్ము.

(అనఁగానే కుమారుఁడు తల్లిని కరంబులఁ బట్టి లేవనెత్తి)

ధర్మా—తల్లీ! తల్లీ! నీ కేటికమ్మ యీ ఖేదంబు? ఏ నెటులేఁగింతు నొక్కింత తాలిమి వహింపుము.

సంధ్యా—నాయనా! ఇది యంతయుఁ జూడ నాకు దుఃఖంబుగాక సంతోషం బెట్లు కలుగనేర్చు? (అని మోహిని వంకఁ దిరిగి) అక్కా! మోహినీ!

చ. హృదయ మ దెంత దిట్టయిన, •నీశుఁడు నెంతగఁ గారవించినన్
ముదితరో! చెంతఁజేరిచి ప్ర•మోదము నించిన, లోకనింద కా
స్పదమగులీల నిట్టి విర•సంబగు కోరికఁ గోరఁజెల్లునే?
పొదుఁగునఁ బాలుగోరుచును•బొంగుచుఁ గోయుదురమ్మ కోమలీ!

నాబిడ్డయైన నొకటి నీబిడ్డయైన వేఱొకటి యగునా? బిడ్డలు కలవార లందఱు బిడ్డలఁ దమ బిడ్డలవలెనే చూచుకొందురు కాదఁటమ్మ? అక్కా! ఇఁక

నైన నీ పసిబిడ్డను మన్నించి కాపాడుమమ్మా! నీకుఁ బుణ్యంబగునమ్మా!

మోహి — చాలుఁజాలు! అక్కా యక్కా యంచుఁ దగుదునని [illegible] చెప్పుకొనుచుఁ జెప్ప వచ్చితివిగదా! ఈ నీతులు నీవే నేర్చితివి కాఁబోలు! బిడ్డలు లేనిదానవంచు నన్నేమో దెప్పవచ్చెదవు! నీ వాక్యంబు లన్నియు బిడ్డలు కలవారు పల్కెడివే కద?

గీ. ఒరుల బిడ్డలఁ గానల నొంటిపాటు
నందుఁ గాంచి, వరించి, కార్యంబుఁ గడపి,
నాఁటి మాట లవెల్లను నీటఁ గల్పి,
యోటుఁ బుచ్చఁగ నీమది యోర్చె నొక్కొ? 14

పొదుఁగుఁ గోసికొని యఁట! పాలు ద్రావుదు రఁట! ఇట్టి వేయి దుష్కృతంబు లైన నొనర్ప నీ నాథుండే సమర్థుఁడు కాని నేను గాను. వ్రతంబు విడువుమని యెంత చెప్పినను వినక నాథుఁడే పుత్రు నిట్టులు చంప నుంకించి యున్నవాఁడు. యౌవనధన రాజ్యమదాంధులగువార లిట్టి క్రూరకృత్యంబుల నెన్నిటినైనఁ జేయ సమర్థులయియే యుందురు.

సంధ్యా — అక్కా! ప్రాణేశు నేల దూఱెదవమ్మా?

ఉ. అక్కరొ! యాగ్రహింపకు; దయామతి నా పలు కాలకించు; నే
మ్రొక్కెదనమ్మ; బిడ్డ యసురుల్ గొనకమ్మ; విభుండు ప్రేమలం
జిక్కెనటంచు నారసి మనీషుల సమ్మతిఁ జేయు సద్వ్రతం
బొక్కదినంపుభోగమునకూడ్పఁగ జాతురఁటమ్మ నెచ్చెలీ! 15

ఎట్టి వ్రతంబైనఁ దన యిష్టము చొప్పున మాటిమాటికి మానుటయు మరల మరల నొనర్చుటయు నుండునా? కావున రాజేంద్రుని వ్రతంబు మాన్పింప మనకు సాధ్యం బగునా? మానకున్న నేమాయె? పుత్రుని జంపింపవలయునా? పుత్రుని జంపిన నేమౌను? నీకోర్కె తీరునా? వృథాగాఁ బుత్రు నేల చంపించెదవమ్మా? నేఁటికి మాత్ర మూరకుండి పిమ్మట నీ యిచ్చవచ్చినట్లు విభుం గూడి *కేళీవిలాసంబులం దేలుచు నానందాబ్ధి నోలలాడుమమ్మా.

మోహి — అబ్బో! అలసిపోయితిని. నీ దీర్ఘోపన్యాసంబు లింకఁ గట్టిపెట్టుము.

క. ఆతండు వ్రతము విడఁడఁట;
యీతల్లికి సుతుని చావ • నిష్టం బఁట; నే
నేతల్లిఁ గొల్తు? సీయము
చేతులు జాడించుకొనుచుఁ • జెప్పెదు నకటా! 16

వ్రతము విడువరాదఁట; సుతునిఁ జంపవలదఁట; మాబోటి సతులతో దొంగ బాసలుచేసి, కొనివచ్చి, వారి కన్నె తికం బెల్లఁ గొల్లలాడి తుదకు వ్యర్థులం జేయఁ జూతురఁట. తగుదునంచుఁ దలఁద్రిప్పుకొనుచుఁ జెప్పవచ్చెదవు. మొగమునకు సిగ్గ యినం దోఁపఁదే?

సంధ్యా—(ముక్కున వ్రేలు పెట్టుకొని) ఔరా! ఔరా! ఎంత యాశ్చర్యము.

మోహి—విభుఁ డరణ్యంబున బాసలు చేయునప్పుడు నీవైన నడ్డుపడకపోయితివా! "వ్రతంబు విడువమనఁదగునా" యని యిప్పుడు నాకు ధర్మోపదేశంబులు చేయ వరుదెంచితివి.

శా. దుర్మార్గంబని లేక, యన్య యువతిన్ • దుర్బోధచేఁ గామ్యదు
ష్కర్మంబందునఁజొన్పి, తుట్టతుద కా • శాభంగముం జేయుటల్
ధర్మంబంచును దోఁచెనే మొ? యిఁక నే•లాతర్కముల్; పృథ్వి నీ
ధర్మాధర్మవిచారణాచణత యే • తన్మాత్రులం దుండునే! 17

ఔరా! ఇట్టి యసత్యవ్రతుండగు రాజుచేతను, అధర్మబోధినియగు నీ రాణిచేతను బాలితంబగు నీరాజ్యమందలి ప్రజ లెట్టి సౌఖ్య మనుభవించుచుండిరో కదా. ఇంతయేల? నీకు సుతునిపై నంతటి ప్రేమయే యున్నయెడ, సుతుఁడు జీవింపవలయుననియే నీ యాపేక్షితం బగునేని "వ్రతంబు విడిచి నా యిష్టముచొప్పున వర్తింపు" మని విభు నకు బోధింపుము.

సంవాద ద్విపద.

సం- అక్కటా నాథ! యీ • యన్యాయ మేమి?
యిక్కమలాక్షి నీ • కేల ప్రాప్తించె
రు- నా ప్రాకృత ఫలంబొ • నాపుణ్యబలమొ
యీ పడంతుక యొాచు • నిట్లు లభించె

ధ- జనక ! యీగతి నీకు ♦ సంతాప మేల ?
తనయుఁడ నేనీదు ♦ దరిని వసింప

మో- నీ యింతియును నీవు ♦ నేఁడేల వగవ
ప్రీయిగా శయ్యాగృ ♦ హము జేర రమ్ము

సం- తగుఁ దగు వ్రతము వ్య ♦ ర్థముచేయు మనెదె ?
మగువరో ! యిటులాడ ♦ మరియాద యౌనె ?

రు- ఇది యేటి ధర్మమో ♦ యిది యేటి కృతియొ
మొదటినుండి వ్రతము ♦ ముంపఁ జూచెదును

ధ- సూర్యచంద్రాదులు ♦ సుడిఁగొన్నఁగాని
ధైర్యంబు చెడకు వ్ర ♦ తంబును విడకు

మో- వ్రతమునకై సుతుఁ ♦ బరిమార్తు నంటి
ప్రతిమాటలేల యీ ♦ ప్రతినయే జరుపు

సం- కటకటా ! యిదియేమి ♦ కఠినాత్మురాల ?
కుటిలాంతాపేటి ! దు ♦ ర్గుణజాలవాటి !
క్రూరత సుతు గొంతు ♦ కోయు మటంచు
నిరీతిఁబల్కు నో ♦ రెట్లాడె నీకు ?

మో- నీ ప్రాణనాథుఁడు ♦ నీ బంధుజనులు
నీ ప్రియపుత్రుండు ♦ నీ కుండవలయు,
"చిన్ని నాపొట్టకు ♦ శ్రీరామరక్ష
నన్ను తాంగిరో నీవు ♦ సాగిపొ"మ్మనెదె. 18

సంధ్యా—(కొంత విస్మయమును జూపి) ఆహా ! ఈతరుణి కేవల మనుష్యమాత్రురాలై కానిపించుట లేదు ! ఇట్టి ప్రసంగంబులు మన రాజగృహంబులయం దెన్నఁడైన విని యుంటిమా !

సు. చాన పల్కు నద్దియెల్ల ♦ సద్వ్రతంబు మాన్పనే
కాని యొండు కానరాదు ♦ కాంచ నేమి చిత్రమో

మానవాధినాథ ! దేవ ♦ మానిచోదనంబునఁ
బూనెనేమొకాని యిట్టి ♦ బుద్ధు లెందుఁ గల్గునే ? 19

ఇట్టి కఠినహృదయుం డెచ్చటనైనఁ గంటిమా ?

మోహి—నీకంటెఁ గఠిను లెవ్వరును లేరు. అధికప్రసంగంబులు చాలించుము.

క. ఇట్టు లధర్మపథంబుల
నెట్టయినం దెల్పుమంచు ♦ నెవ్వరు నిన్నుం
బొట్టునఁ గాటుక వెట్టుచు
దట్టా ! రమ్మంచుఁ బిలిచి ♦ తెచ్చిరి చెపుమా ? 20

సంధ్యా—(విచారముతో గుండెకొట్టుకొనుచు) పరమేశ్వరా ! ఇంకేమిచేయుదును ?

శార్ఙ్గ—[29] తల్లీ ! ఏటికమ్మ నీకీ ఖేదంబు ? నీమనంబున వ్రతంబునకన్న నాప్రాణం బెక్కుడుగఁ దోఁచుచుండెనా ? ఏ నొక్క రహస్యం బెఱింగింతు వినుము.

సీ. ప్రారబ్ధ మనునది ♦ పరికింప స్వకృతమె
కాని లోసన్న్యులు చేయఁ ♦ గలదికాదు
దాని నవలఁద్రోయఁ ♦ దల్లడిల్లుటె కాని
పచ్చికుండా ? కాదు ♦ పగులఁగొట్ట
బహుజన్మసంచిత ♦ ఫలమయి వెన్నంటి
తగులు సాలెపురువు ♦ తంతుభంగి
హరిహరబ్రహ్మాదు ♦ లైన దానినిఁ బాయ
నేర్చిరే ? మన మిఁక ♦ నేర్చుటకును
గీ. తెలియవే ? పంచముఖుఁ డట్టె ♦ నలువ యయ్యె;
కనవె ? శంకరుఁడే నీల ♦ కంఠుఁ డయ్యె;
వెన్నుఁడే కాఁడె ? యలనాఁడు ♦ తన్నువడియె;
ఔర ! ప్రారబ్ధమహిమ యే ♦ మనఁగవచ్చు. 21

ఇదిగాక, తల్లీ ! [illegible] వినుము. జీవుఁడు బహుజన్మసంచిత ప్రారబ

కర్మవశంబున శరీరధారినై, మాతృగర్భంబు సొచ్చి, యచ్చట నవమాసంబులు పెరిఁగి, తత్కాలంబున నచ్చటి క్రిమికీటకమూత్రపురీషంబులలోఁ దగులుకొని పెక్కుడు మలం బడి గర్భనరకం బెల్ల ననుభవించి పిమ్మట జననం బగును! తదాదిగ బాల్య యౌవన కౌమారాద్యవస్థలం దగిలి బాల్యం బెల్ల నాటపాటలయందును, యౌవనం బెల్ల నహంకారబద్ధుండై పువ్వుఁబోఁడుల కౌఁగిళ్లయందును, వార్ధకం బెల్ల దార సుతాదుల ప్రేమలం దగిలి వారి యుదరపోషణార్థమై ధనార్జనము చేయుట యందును గడపుచు నిట్లు జననమరణ తాపత్రయ ప్రవాహరూపంబైన సంసారంబు నందుఁ దగులుకొని కడు నిడుమలం బడి నశించుచు, మరల మరలఁ బుట్టుచుఁ గిట్టుచు నిట్లు జన్మపరంపరలం బడి కొట్టుకొనుచుండు. ఈ ప్రకారంబుగ నేను బ్రహ్మసృష్టి మొదలు నేఁటివఱకు కెన్ని జన్మంబు లెత్తితినో, ఎందఱకుఁ బుత్రుండ నైతినో, ఎందఱకు భ్రాత్రుండ నైతినో, మఱి యెందఱకు జనకుండ నైతినో యెఱుంగఁ గలమే?

సంధ్యా—సత్యమే. బిడ్డా! నీ వాక్యంబు లన్నియు నిక్కంబులే.

ధర్మా—ఇప్పటి కీరీతి ఋణానుబంధకారణంబునఁ బుత్రరూపంబున నీ గర్భంబున జన్మించి నీ చెంగట మెలంగుచున్న వాఁడ. ఋణంబు తీరినతోడనే యీ శరీరంబు నిచ్చట దిగనాడి మఱి యెచ్చటికో పోవనున్న వాఁడ. కాని మనకుఁగల యీ మాతాపుత్రసంబంధం బెంతమాత్రమును శాశ్వతం బని యెంచకుము. మఱియును.

శా. మాతా! నాటకమందుఁ బాత్రలబలెన్ ♦ మాయాప్రపంచంబునన్
మాతాపుత్రహితాదివేషులగు నీ ♦ నానాస్వరూపాలతో
నీ తాత్కాలికబంధముల్ సతమటం ♦ చెంతే భ్రమం జెందుచున్
జేతో మోదముఁ గాంచి బాయుటకునై ♦ ఛీ! గుందఁగాఁ జెల్లునే?

ఉ. పొందుగ నాది నాది యని ♦ పుట్టినదాదిగఁ బాలు మీఁగడల్
విందులు భూషణంబులును ♦ వేడ్క నొసంగుచుఁ బెంచు దేహమే
యొందునొ వాసిపోవు; నిఁక ♦ నేటికి దుర్భ్రమ? యిట్టి దేహసం
బంధుల సోదరాసుతకళత్ర ♦ ముం బడి యెంతగఁ బాలఁ బెంచినన్?

కాఁబట్టి జననీ! ఇంకనైన నీవు నావాక్యంబులంతగా సారంబు గ్రహించి నేను నీపుత్రుండ నను భ్రాంతి వదలి, ప్రేమానుబంధంబుల నెల్లఁ దెగఁగోసి, యీమె యిష్టము చొప్పున నన్ను ఖండించి వ్రతంబు నెఱవేర్చుకొనునట్లు నాయనగారిని నీవును బురికొల్పుము. దీనిచే నేను బవిత్రుండనై, శ్రీవిష్ణు పదకమల సమీపవర్తి నగుట కత్యంతార్హుండ నగుదు.

సంధ్యా—ఆహా బిడ్డా! ఏమిరా నీ యమృతతుల్యవాక్యంబులు! ఇట్టివాక్యంబులు నేనిది వఱకెవ్వరివలనను అనుభవసిద్ధిగ వినియుండనైతి.

ఉత్సాహ వృత్తము.

పరమవేద నెనసి యినుము ♦ స్వర్ణమైన రీతిగా
దురితభంజకంబు మఱియు ♦ దుఃఖనాశమైన నీ
పరమనిర్మలాత్మబోధ ♦ వలన నాదు డెందముల్
సరగ పారిశుద్ధ్యమొంది ♦ శాంతి నొందెఁ బుత్రకా! 24

బిడ్డా! నాహృదయం బను నడవియం దుత్పన్నములై బహుకాలంబునుండి పెరిఁగి పెద్దవియై యజ్ఞానం బను కాఱుచీఁకటిని గ్రమ్ముచున్న శోకమోహంబులను రెండు ఘన వృక్షంబులను నీవాక్యకుఠారములచేతఁ దుత్తునియలుచేసి మూలచ్ఛేదం బొనర్చితివి కదరా పుత్రకా! ఇఁక నిన్నుం జంపవలదని యే నొక్కింతయైన నీ రాజేంద్రు నడ్డగింపఁజాల. ప్రాణనాథా!

గీ. పుట్టి బుద్ధిమెఱింగి యె ♦ ప్పుడును వినని
నీతు లెన్నియొ బోధించి ♦ నిర్మలాత్మ
నొసఁగె నీతఁడు సాధుజ ♦ నోత్తముండు
పుత్రమాత్రుండు కాఁడు; ప ♦ విత్రుఁ డధిప! 25

కావున నీ వింక సంశయింపక వీనిని ఖండించి నీ వ్రతం బీడేర్చుకొమ్ము.

సంవాద మత్తేభము.

ధ- జనకా! కాల మతిక్రమింపదె?
సం- ... ... విభూ! ♦ జాగేల యిక్కాంతనో?

రు- వనితా! సత్యమె
మో- ... సత్యమే జరగనీ
రు- ... ... పద్మాక్షి శాంతించు
మో- నీ! వినయాలాపములేల పుత్రుఁ దునుమన్ ?
రు- ... ... బింబోష్ఠిరో! త్రుంచెదన్
ధ- జనకా! వేగమె
సం- ... నాథ! గ్రక్కున
రు- ... ... ఇదే శాతాసిఁ జేఁ బూనితిన్. 25

పుత్రికా! నీవిచట నిలువుము. (అని ఖండింపఁబోవఁగా)

మోహి—(తనలో) ఆహా! వీరు ముగ్గురును జావునకు వెఱవకయే యున్నారు. ఈతని జంపినమాత్రంబున వీరికి వ్రతభంగం బెట్లగును? ఇపుడు నే నేమిచేయుదును? అయినను మఱియొక తంత్రముఁ బన్నిచూచెద. (అని త్వరగ రాజున కడ్డముపోయి) రాజేంద్రా! ఒక్కింత తాళుము.

రుక్మా—నాకుఁ బ్రమాదమగుచున్నది. నేనింకఁ దాళఁజాల. (అని త్వరపడుచున్నాఁడు.)

మోహి—(మఱల నడ్డముపోయి చేయిపట్టుకొనుచు) [80] ఏమి యీ వెఱ్ఱితనము!

క. ఇది సత్య మిది యసత్య
మ్మిది శిష్టజనానుకూల మిది యగ్రాహ్య
మ్మిది ధర్మ మిది యధర్మ
మ్మిది గర్హితమంచు నెఱుఁగ వేమందు నృపా! 26

రుక్మా—

క. ధర్మాధర్మము లెఱుఁగక
దుర్మతినై యే నొనర్చు దుడుకుఁదనం బే
కర్మమునఁ గాంచి తకటా!
మర్మ ముడిగి తెల్పు, వేఱు మాట లిఁకేలా? 27

మోహి—

గీ. వ్రతమటంచును మఱి యేమొ గతులటంచు
సుతునిఁ జంపఁగ నౌన యో శూరవర్య!

నూఁత బిడ్డను బడవైచి ♦ లోఁతు జూను
రీతినున్నవి నీ వెఱ్ఱి ♦ చేఁతలెల్ల. 28

రుక్మా—
క. దుడుకున నొడలి నెఱుఁగక,
కడువడి వ్రత మనక, మతి సు ♦ కర్మ మనక యే,
కుడుచుచు ముడుచుచుఁ గట్టుచుఁ
గడుపే కైలాసమంచుఁ ♦ గడపు మనిమెదే?

మోహి—స్వర్గాదిభోగములు నీవు కల్గుననుమంత నే నేల సేవవలెను?

ఉ. నీవనుమాటయే నిజము ♦ నిక్కము కల్గును స్వర్గభోగముల్;
పోవఁగనిమ్ము దాని నిఁకఁ ♦ బొల్పుగఁ దెల్పు మి దొక్కమాట; నీ
వీ వరపుత్రనాశమున ♦ నీశ్వరపూజ నొనర్పఁ బాడియే?
గోవులఁ జంపి చెప్పులను ♦ గొల్లగ దానమొసంగు రీతిఁగన్. 30

రుక్మా—అబలవగు నీ విట్టి రహస్యంబులెల్ల నెట్టు లెఱుంగఁ గలవు?

ఆ. దేహి యైన సుతుఁడు ♦ తేగువాఁడె? శుద్ధాత్మ;
మలిన దేహ మెడ్డు ♦ మట్టిపాలె;
సద్వ్రతార్థ మితఁడు ♦ చయ్యన మే నిచ్చి
పడయు గతుల యజ్ఞ ♦ పశువు మాడ్కి. 31

నాకు సుతుండై జన్మించినందుల కీ జీవునకు మద్వ్రతకారణంబున సద్గతుల గల్పింపుమంటి. కాని గోవులఁ జంపుట యనెడి దుష్కార్యం బొనర్చి, తద్దోషపరిహారార్థముగ దాని చర్మములోఁ గుట్టిన చెప్పులను దాన మిచ్చినట్టులు నే నొనర్చిన దుష్కార్యమే లేకయుండఁ దద్దోషపరిహారార్థము వ్రతం బొనర్చితి ననుట ధర్మమా?

మోహి—హోహహాహా! ఇది యేమి! వెఱ్ఱివేదాంతంబు లేకరువుఁ బెట్టుమంటివి! ఇప్పటి నాగరికులెల్లరు నిట్టివేదాంతంబులనే మిట్టవేదాంతంబు లందురు. కావున నే నేఁటిదినంబున నీ వెప్పటినో మాసపక్షపరాయణులకు పౌరాణికుల మాయలలోఁ దగిలితి వని ముందే మొఱవెట్టితిని. ఔరా! స్వర్గభోగాపేక్షలు

లోకంబున కెంత యుపకారం బొనరించుచున్నవి! దేహి తెగఁదఁట! దేహమే తెగునఁట! ఆ దేహికి ప్రతికారణంబున సద్గతులు కల్గునఁట! అట్టి గతుల నీతఁడు కల్పించుచుండెనఁట! ఏటి కిట్టి యసందర్భప్రలాపంబులు?

రుక్మా—ముద్దరాలా! వేదంబు లప్రమాణంబు లనుచు, శాస్త్రంబు లప్రస్తుతోపయోగంబు లనుచు, పురాణంబులు కల్పనాకథ లనుచు, గురుకులవాసమన్న దెఱుంగక, చిరకాలాశ్రితమై యాచారంబునందు విశ్వాసము లేక, పెద్దలగు వారల పల్కులందు గౌరవమైన లేక, నోరికివచ్చినట్లు ప్రసంగించు నిరాధారములైన యాకాశపంచాంగ సిద్ధాంతములే ప్రమాణముగాఁ గల నీబోంట్లయొద్ద ఆత్మవిషయిక ప్రసంగంబు లసందర్భప్రలాపంబులుగాక మఱి యేమగును?

మోహి—ఒకవేళ గతులు గల్గు ననుకొన్నను,

క. ఎంతైన దండ మమరుతఁ
జెందినగతి కల్గుఁగాని ♦ సిగ్గఱి యకటా!
తందాన తాన యనుచును
జిందులఁ ద్రొక్కుటను ఫలముఁ ♦ జెందుదురె నృపా! 32

రుక్మా—ఏమేమీ? చిందులు ద్రొక్కుటయా? ఇట్లనుటచేత నీ యభిప్రాయ మేమి?

మోహి—రాజేంద్రా! అప్రత్యక్షంబును, ననుమానంబును నగు నాకలోకానుభవముం గూర్చి యీ మిథ్యావాదంబు లేల కావించెదవు? పోనిమ్ము. నీ విట్లొనర్చుటచేఁ గలుగఁబోవు ప్రత్యక్షానర్థంబులఁ గూర్చియైన యోజింపరాదా?

రుక్మా—ప్రత్యక్షానర్థంబు లేమి కలవు?

సంవాద సీసమాలిక.

మో- పుత్రశోకంబును ♦ మిత్రదూషణమును
నపకీర్తి వచ్చి ని ♦ న్నలము కొనవె?
రు- ఈశ్వరార్పణబుద్ధి ♦ నే నొనర్చినదాని
కపకీర్తి దుఃఖంబు ♦ లలము టెట్లు?

మో- పరలోక మనియెదు ♦ వైకుంఠ మనియెదు
చొచ్చి నీ వెపుడైనఁ ♦ జూచియుంటె ?
రు- చూడఁగోరిన ఘనుల్ ♦ సొంపు దీపింపఁగా
జ్ఞానదృక్కులచేతఁ ♦ గాంచలేదె ?
మో- భావిసౌఖ్యము నమ్మి ♦ ప్రత్యక్షమున బాధఁ
బడఁగోరు టెందైన ♦ భావ్యమౌనె
రు- ప్రత్యక్షమనునది ♦ భ్రమకాదె ? యంతలో
హరియించు నంచు నీ ♦ వరయవొక్కొ
మో- కాసుచేయని హరి ♦ వాసరవ్రతకాంక్ష
బాలుని ఖండింపఁ ♦ బాడియౌనె ?
రు- హరివాసరమహత్త్వ ♦ మరయంగ మనబోంటి
స్వల్పబుద్ధులకెల్ల ♦ సాధ్యమౌనె ?
మో- గీ. భ్రూణ శిశుహత్య లివి నీకు ♦ ముక్తిదములె ?
రు- ముక్తి యన నెద్ది ? రాగ వి ♦ ముక్తి కాదె ?
మో- ఎట్టి ఘనుఁడవు ! హా స్వర్గ ♦ మెదుర వచ్చు !
రు- స్వామికృపకన్న మఱివేఱె ♦ స్వర్గ మేడ ? 33

మోహి—(హాస్యముగా) అవు నవును రాజా. స్వామి నీకుఁ బ్రత్యక్షము కాఁబోవు చున్నవాఁడు. ఇటు వినుము.

సీ. తనని యోజనశాలి ♦ ననుకొను మానవుఁ
డొరుల మాటలఁ జెవి ♦ యొగ్గి వినఁడు
వినెనుపో దానిని ♦ వికటంబుఁగా నెన్ను
నెన్నెఁబో వారల ♦ హీనపఱుచు
పఱిచెఁబో మరలఁ జె ♦ ప్పఁగఁబూను బుద్ధిని
జెప్పెఁబో వారలఁ ♦ జెనఁటు లనును

పలుమారు నీరీతిఁ ♦ బటువశార్ఖల్యవిస్ఫూర్తి
క్రిందు మీఁదరయక ♦ కెరలివడుచు

గీ. పనులు చెడిపోఁగ, నపకీర్తి ♦ పైకి రాఁగ,
ధైర్యమును లోఁగ, వ్యసను చి ♦ త్తంబు వేఁగ,
చింత లోఁగి మూఁగ, వేడ్కలు ♦ చీలి సాఁగ
దైవమును దూఱు కుజనుండు ♦ తవిలి తవిలి. 34

ఇట్టివారిని లోకములో నెందఱఁ జూచుటలేదు రాజేంద్రా!

రుక్మాం—నీవొవర్చెడి సుబోధ నేను వినకుండినందులకా యిట్టు లాడుచుంటివి?

మోహి—సుబోధలని వన్నాక్షేపింప నేల? నీ వభిమానించెడి యా శాస్త్రాభిప్రాయములనైనఁ జక్కఁగా మన్నించితివా?

రుక్మాం—మన్నింపక యేమొనర్చితి?

మోహి—ఏమొనర్చితివో నీ వెఱుఁగవా?

రుక్మాం—అట్లనెదవేమి! నేను శాస్త్రవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించుచుంటినా?

మోహి—నీప్రవర్తన శస్త్రసమ్మతమగుటచే శాస్త్రసమ్మతమని యనుకొనుచుంటివేమో.

చ. తనయుఁ డితండు, రాజ్యపద ♦ దక్షుఁడు, కీర్తివిశాలుఁ డాపయిన్
జనక సుశాసనానుగ వి ♦ చారుఁడు, ధీరుఁడు, ముందుముందు మీ
కనువగు పుణ్యలోకఫల ♦ వాప్తినొసంగెడు దాత, యిట్టి మేల్
గొనములరాశి గూల్చి, యటఁ ♦ గూలెదె పున్నరకాగ్నికీలలన్.

రుక్మాం—అబలా! నీవచనంబులు చూడ పిట్ట కొద్ది కూఁత ఘన మన్నట్లుగా నున్నవి. ఏమంటివి? పున్నరకాగ్నికీలలా? ఏ నెఱింగింతు వినుము.

ఉ. మానసకాంత యల్ల పర ♦ మాత్మవిభుం గొని క్రీడసల్ప, వి
జ్ఞానసుతుండు పుట్టి, భవ ♦ నాశమొనర్చుచుగాని, యేటి య
జ్ఞానము? దేహపుత్రుఁడు ఋ ♦ ణస్ఫుటవేషుఁడు మోక్షమిచ్చునే?
పూనిక వేషధారియగు ♦ భూపతి దేశము లేలఁ జాలునే? 36

మోహి.—నీవంటివానికి హితోపదేశంబు చేయఁబూనిన లోపంబు నాదికాని నీది కాదు.

క. నీతి విడిచి సుతుఁ జంపుట
పాతక మని తెల్పు నాదు ♦ పల్కులు భూపా!
యీ తీరున నీ మనసను
రాతికి గిలిగింతవోలి ♦ రంజిలె నకటా! 37

కానిమ్ము. రాజేంద్రా! నీయిష్టముచొప్పుననే కానిమ్ము. నీకు లేని ప్రేమానుబంధంబు నాకేల? (అని కొంచెె మూరకుండి వారలు వినునట్లు తనలో) అయ్యో! ఊరకుందునన్నను మనసొప్పదే! ఏమియు నెఱుంగని పసిపాపనిఁ బట్టి యన్యాయంబుగఁ జంప నుద్యమించి యున్నవాఁడు. బిడ్డలు కలవా రెవ్వరైన నిట్టి కార్యం బొనర్తురా? (అని జనాంతికముగా ధర్మాంగదుని బిలిచి) నాయనా! బిడ్డా! ధర్మాంగదా! ఇటు రమ్ము. (అని చేరఁదీసికొని) నీజనకుని వాక్యంబులు వినుచుంటివి కదా? నీవును చావున కేల సిద్ధమయ్యెదవు? అయ్యో బిడ్డా! నిన్నుఁజూచిన నాకు ముద్దగుచున్నది. నిన్నుఁ జంపుదురన్న నా గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. ఈరాజేంద్రుఁడు లేనిపోనిపంతంబులం బూని నిష్కారణముగా నిన్ను జంప నుంకించుచున్నవాఁడు. వీరల జోలి నీకేల? చిరంజీవివై నాయొద్ద సుఖంబుగ నుందువు రమ్ము. ఆవులు పోరాఁడి లేగలకాళ్లు విఱుగఁ ద్రొక్కి నట్లున్నది. తాను వ్రతము విడువఁడఁట; దానికి బదులు నిన్నుఁ జంపెదునఁట! ఇట్టి యన్యాయ మెచ్చటనైన నుందునా?

గీ. రాచధర్మంబు న్యాయంబు ♦ రట్టుపాలు
చేయఁ జూచెడు నీ యయ్య ♦ చేతఁ జిక్కి
బాధ లక్లేల పడియెదు? ♦ ప్రాణ మున్న
బలుసుకూరను దినినైన ♦ బ్రదుక లేవె? 38

ఇంతకుముందు స్వర్గమేమో కల్గునని చెప్పుచుంటివి. అయ్యో బిడ్డా! ఇది యెట్టి వెఱ్ఱితలంపు! మతిపోయి పౌరాణికులు చెప్పెడి వచనంబు లేమైన విని యుంటివా? ఏమియు నెఱుంగని పసికూనకు నీకీ గాథలన్నియు నేల నాయనా? జనకునితో 'నే నీ చావున కొప్పుకొనను' అని చెప్పుము. దానిపయి జనకుం

డలంగుసెద నిన్ను వారొద్దని యెంచుకొనిరొంచ. నీకుఁ గొదవేమి ఓడ్డా! నా మాట వినుము.

ధర్మా—(స్వగతము) అయారె!

చ. అమలచరిత్రుఁడౌచు, సుజ♦నావళిచే నుతిఁగాంచు, మేటి నే
మమున వ్రతం బొనర్చు. బుధ♦మానితుఁడౌ జనకుండు దుష్టస
త్తముఁ డఁట క్రూరుఁడౌ నఁట! వ్ర♦తంబులు కల్లఁట! యింతెకాక, యీ
యమ ననుఁగాచి పెంచునఁట♦యారా! బళారె దయార్ద్రవాక్యముల్.

(మహాజనుల నుద్దేశించి) ఓ సుజనాగ్రగణ్యులారా!

చ. వ్రతము మహత్తరంబు, ఘన♦పాపహరంబు, సురార్చితంబు, నా
శ్రితజనకల్పకంబు, నల♦శ్రీశుప్రియంబు, శుభప్రదంబు, నీ
కృతికయి మేనిఁబాయు టది♦కీడఁట! గోడఁట! యిట్టి కాయమే
సతమఁట! వింటిరే జనని♦స్వార్థపరైకమహాప్రసంగముల్. 40

(పరిహాసముగా) జననీ! [81]

సీ. తల్లిదండ్రులకన్న ♦ దైవమే లేఁడని
పలుమారు పెద్దలు ♦ పల్కుచుండ
నక్కటా! వారల ♦ యభిమతంబునకు నే
ననుకూలుఁడనుగాక ♦ యదరి బెదరి
నీతంత్రవాక్యముల్ ♦ నిజమని మది నిడి
యిప్పటి ముప్పును ♦ దప్పుకొనిన
క్షణభంగురమగు నీ ♦ కాయంబు నెన్నాళ్లు
భద్రంబొనర్చి కా♦పాడఁగలము?

గీ. నీవు, నేనును, మఱిఁగల్గు ♦ నిఖలజనులు
నెప్పుడో, యెట్టివేళనో ♦ యెట్టిగతినో
ఏ రుజలఁ జిక్కువడియొ యా ♦ మృత్యువాతఁ
బడుదుమే కాని యది తప్పి ♦ బ్రతుకఁ గలమె? 41

అట్లు వ్యర్థంబుగ మృతినొందుటకన్న నీ హరివాసరదిన[illegible] వ్రతనిర్వహణార్థంబుగ మేనిఁ బాయుట మేలు కాదే? జననీ! ఇట్టి పుత్త్ర[illegible]ంపుము.

మోహి—ఓయబ్బ! యీనీతులన్నియు నెప్పుడు నేర్చితివోయి! ఇవి యన్నియు జావఁబోయెడువాని కుండునీతులే. ఔను. పైత్యరోగికిఁ బంచదార విషమగునట్లును దివాంధమునకుఁ బగలు పరిపహనియట్లును, యువతీలోలునకు హరికథాలాపం బనిష్టమగునట్లును నా వచనంబులు నీకుఁ గేవసమన్నవి కాఁబోలు. అవు నవును.

ఉ. అంబరవీథి నేగుచు, ర • యంబున భూమిని గల్గు మాంస ఖం
డంబును గాంచఁగల్గెడి దృ • ఢంబగు దృక్కులు గల్గు పక్షు లు
గ్రంబగు మృత్యువాతఁబడు • కాలము డాసిన యట్టివేళ పా
దంబులముందు గల్గు నురి • త్రాళ్ళను గానఁగఁజాల వక్కటా! 42

అట్లే నీకును జావు సమీపించుటచేతనే నా వచనంబులు కర్ణశూలంబు లగుచున్నవి. పోనిమ్ము. నీకు లేని బాధ నాకేల? ఎద్దునకు లేని బెదరు గానుఁగ కుండునా?

రుక్మా—జనకా! ఈ నాతీమణితో నిట్లు వృథాప్రసంగంబులఁ గాలంబుఁ గడుప నేల? సత్వరంబున నన్ను ఖండించి నీవ్రతంబు నెఱవేర్చుకొమ్ము. తడవగుచున్నది.

రుక్మాం—అట్లే యొనర్తు పుత్త్రకా! (అని మోహినిం జూచి) తరుణీ! నీవు కోరినట్లే పుత్త్రు నిప్పుడే ఖండించి నావ్రతంబును సాగించుకొనఁ బోవుచున్నవాఁడ.

మోహి—రాజేంద్రా! నన్ను బెదరించెదవా?

క. కొడుకును జంపెద ననుచును
బుడబుడలాడెదవు; చంపు; • పో; నాకేలా?
గుడినుండు గంట పోయిన
నడుమ నచటి నంబికేమి • నష్టము చెపుమా? 43

వ్రతంబు విడువుమని యెంత చెప్పినను వినక పుత్త్రుని ఖండింతు ననుచుంటివి. నీకు లేని దయారసంబు నాకేల? నీయిష్టముచొప్పుననే కానిమ్ము. (అని తనలో) ఈతఁడు నిక్కంబుగ సంహరించు నేమో. సంహరించిన — ఫల మేమి? ఇచట కర్తవ్యాంశంబు పుత్త్ర[illegible] కాదా. కాని యీ నక్షత్రయంబునఁ

జూడ పుత్రీమణం బత్యధికబాధకం బని మహావిరాగులు తత్త్వజ్ఞులుకూడ నపలుచుందురు. ఈతఁడూరక బింకంబు లాడుచుండెఁ గాని కదిసి వధింపఁబోవ నీతని హృదయం బదరక యుండునా! ఒకవేళ దిట్టరియై గట్టితనంబునఁ బట్టి వధించు నేమో. ఈశిశుహత్యాపాతకంబు నాకేల? అయినను దేవతాప్రేరణంబునఁ గదా యే నిట్లు పూనితి. వారిట్టి దురంతంబుం జూచి సహింతురా? ఈసచ్చరిత్రు నిట్టి యకారణదుఃఖంబున ముంతురా? తగిన వెఱవొక్కటి యోజింపక విరమింతురా? కానిమ్ము. ఏమగునో చూచెద.

రుక్మాం—పుత్రికా! నీవీ బల్లపైఁ బరుండుము.

ధర్మాం—చిత్తము. అట్లే చేయుదును. (అని పడుకొనుచున్నాఁడు.)

రుక్మాం—(ఖడ్గము చేతఁబుచ్చుకొని యొద్ద నిలిచి) అహా! ఖండింపఁబోవ దేహము కంప మొందుచున్నదే!

తురంగప్రయాతము.

ఔర, యెంతకార్య మయ్యో! ♦ నాత్మజున్ వధించు నీ
క్రూరకర్మ మెట్లొనర్తు ♦ గోపికామనోహరా!
చేరి వీనిఁ ద్రుంపఁబోవఁ ♦ జేతులాడ వక్కటా!
యూరకున్న సద్వ్రతం బ♦హో! వృథాయగుం గదా.

అఁ ఏమీ! ఏ నిప్పుడు పుత్రీమణీప్రతిబంధంబున వ్రతం బుజ్జగింతునా! కట కటా, చిత్తమా! నీకీ భ్రాంతియేల?

ఉ. పుత్రుఁడు పుత్రుఁడం చకట! ♦ పొక్కెదు నీవిటు మాటిమాటికిన్
పుత్రుఁడు నీవు నొక్కతఱిఁ ♦ బుట్టిరె? యొక్కటఁ జావఁబోదురే
పుత్రుఁ డెవండొ నీ వెవరొ ♦ పుట్టక పూర్వ; మొకింత నేఁడు నీ
పుత్రుఁ డనంగనే భ్రమసి ♦ మున్గెదె మోహమహాంబురాశిలో.

ఉ. ఎందఱు పుట్టరీజగతి? ♦ నెందఱు కల్గరు? మున్ను పుత్రులం
జెందఱు భ్రాంతిఁ జెందరు? గ♦ణింపుము వారలు చావకుండిరే

వందలు నేయు వస్తుధన ♦ వాహనముల్ వెనువెంటఁ బోయెనే?
కొందలమందె దేల విన ♦ గూడని కల్లజగంబు నమ్ముచున్. 46

కవిరాజ విరాజితము.

సతిసుతసోదర బంధుహితాదుల♦సంఘమునందలి భ్రాంతిని నీ
గతి వెతనొందుట మాఢ్యమనందగుఁ♦గాదె? వివేకుల కార్యమె, హా
హితవుగఁ దెల్పిన సద్గురుబోధ యి♦కింతయు నెవ్వడు వీడకు వే
సుతుని వధింపవె; శోక మడంప♦వె; నూటి పరాత్పరునం దిడవే.

మోహి—(తనలో) ఔరా! ఈతని వైరాగ్యం బెంతయుఁ గొనియాడఁదగి యున్నది. నాయత్నం బిప్పటికి వ్యర్థమైనట్టులే యున్నది.

రుక్మా—పుత్రికా! ఇఁక సిద్ధంబుగ నుండుము.

ఉ. హా పరమాత్మ! యాశ్రితజ ♦ నావన! యచ్యుత! దీనవత్సలా!
యీ పసికూన దోష మొక♦యింతయెఱుంగఁడు; మద్వ్రతార్థమై
యీ పరమేష్ఠిపుత్రి వధి♦యింపుమటన్నను నిట్లు ప్రాణిలన్
పాపవిదూర! వీనినిఁ గృ♦పామతి నీదరిఁ జేర్చి కావవే. 48

(అని యొక్కవ్రేటు వేయఁగా కంఠమున కేమాత్రము బాధఁ గలిగింపక యే ఖడ్గము విఱిగిపోవుచున్నది. దీనిచేత రాజు విస్మయంబంది తనలో)

అక్కటా యిదియేమి యాశ్చర్యము! రణరంగమం దనేకులకు శత్రురాజుల శిరంబులెల్ల ఖండతుండంబులుఁగ నఱకి వన్నెకెక్కిన యీ యాయుధం బిట్టి లీ పసిబాలుని కంఠముపై వేసినమాత్రంబున విఱిగిపోయెనే? ఇందు కేమనవచ్చు? (అని దానిం జేతఁగొని) అక్కటా ఖడ్గమా! యిట్లు తునియలైతివా?

చ. సమరమునందు శత్రువుల♦సత్యవిదూరులఁ గ్రూరకర్ములన్
గుమతులనెల్లఁ ద్రుంచి నుతిఁ♦గొన్న నినుం గొని నిర్మలాత్మ నీ
సుమసమదేహుఁ ద్రుంపఁగను♦జూచితినం చిరువ్రయ్యలైతె? న్యా
యమ యిది? సద్వ్రతార్థ మక♦టా కరుణించి క్షమించు ఖడ్గమా!

(అని ఖడ్గమునకు మ్రొక్కుచున్నాఁడు.)

మోహి—అవు నవును. ఆ ఖడ్గము ముందే క్షమించినది యీబాలుని. భూపాలా! నీ విచ్చట నొక్క ధర్మం బెఱుంగవలసి యున్నది. ఏమన:- లోకంబున నేరస్థుండగువాం డురిం దీయంబడునపు డాతం డేకారణంబుననైన మృతుండు గానియెడ నాతండు నిజంబున నిర్దోషియనియు, నాతండు శిక్షింపంబడుట సర్వసాక్షియగు పరమేశ్వరుని సంకల్పము గాదనియుం దలంచి యాతని నిర్దోషిగా నిశ్చయించి వారల నురితీయక విడుతురు. ఇది రాజనియతి. ఇట్టి ధర్మానుసరణంబుగ నీధర్మాంగదుం డిపుడు రక్షార్హుండు. కావున నీతని విడువుము. వ్రతం బటుంచి మన మంతఃపురంబునకుం బోవుదము రమ్ము.

రుక్మా—మద్దరాలా! ఈ ధర్మాంగదుండు దోషియని శిక్షింపుమంటివా? ఇపుడు నిర్దోషియని రక్షింప నంటివా? మద్వ్రతనిర్వాహణార్థంబుగ నీతని యాసనాతి చొప్పున నిట్లొనర్చుమంటివి. ఇందు నీధర్మోపదేశంబు లేల? చాలింపుము. (అని విఱిగిన యాయుధము నావలం బడవైచి) సేవకా! విల్లు నమ్ములు గొనిరమ్ము (అని యాతండు తెచ్చి యొసంగంగా దీసికొని) హృదయమా! నీవు కలవర మందకుము.

ఉత్సాహావృత్తము.

శ్రీధరుండు భక్తవరుల ♦ చిత్తవృత్తు లెప్పుడున్
శోధనంబు సల్పి పిదప ♦ సుఖము లిచ్చుం గావునన్
బాధ కాదు నేండిదెల్లం ♦ బంకజాక్షు కృపకు సత్
సాధనం బటంచు నీవు ♦ ధైర్య మొందు డెందమా! 50

హస్తమా! నీ పరాక్రమము చూపుట కిదియే సమయము.

లయగ్రాహి.

హుమ్మనుచు శత్రునిచ ♦ యమ్ము నెగజిమ్మి సమ
రమ్మున జయమ్ము వెద ♦ చిమ్ముము కరమ్మా!
ముమ్మరపు మోహమక ♦ రమ్ము వడి మానస గ
జమ్ము నిహసౌఖ్య సలి ♦ లమ్ములకు నీడ్చున్

జమ్మనుచు జ్ఞానిక ♦ రమ్మను సుదర్శన వ
రమ్మున రణమ్మున జ ♦ య మ్మిపుడు కొమ్మా
అ మ్మకరముల్ దునిమి ♦ నెమ్మదికి శాశ్వత సు
ఖ మ్మొసఁగు నీ కిది ఘ ♦ నమ్మగు కరమ్మా! 51

పుత్రికా! నీ విచట నిలువుము.

శర్మ—చిత్తము. అలాగే చేయుచున్నాను.

రుక్మ—(శరము నుద్దేశించి) అక్కటా శరమా! నీవేమి చేసెదో కదా.

మ. పరమాహ్లాదముతోడ నిన్ సుహృదుగాఁ ♦ బ్రాణాప్తుఁగా భ్రాతఁగా
చిరకాలంబు వహించితిన్ మఱియు నా ♦ జీవంబుగా నెంచితిన్
శరమా! నాపయి నాగ్రహింపక మదిన్ సంకోచముల్ లేక నీ
చిరసౌహార్దవిశేషతన్ సుతు శిర ♦ శ్ఛేదంబుఁ గావింపుమా! 52

హా! జగద్రక్షకా! (అని శరంబును బాలుని కంఠముపైఁ బ్రయోగింపగా నది పుష్పహారమై వాని కంఠంబునుఁ జుట్టుకొనుచున్నది. అది చూచి) ఔరా! ఇది యెంత చిత్రము! ఈ శరంబయిన వీని కంఠంబును దునుమక పైమిక్కిలి తా నొక పుష్పహారమై వీని కంఠంబునుఁ జుట్టుకొనుచున్న దే! అక్కటా శరమా!

చ. ప్రియసఖి వాదులాడుటలు, ♦ పెల్లుగఁ బట్టపుదేవి నోచ్చుటల్,
నయరతుఁ బుత్రుఁ జంపఁగ ఘ ♦ నంబుగ నిన్గొని వేఁడికో, లయో
మయతను వించు, నిందులకు ♦ మానస మొప్పమి, నౌర! యిట్టులౌ
నె? యనుచు సౌమనస్యముఁ వ ♦ హించి యయోమయు నన్నెనర్చితే

ఇప్పుడు నే నేమి చేయుదును? (అని తనలో)

తరలి వృత్తము.

తల్లి, సుతుఁడు, తండ్రి మఱియు ♦ ధాతృసుతయు నొక్కటన్
వల్లె యనుచుఁ బుత్రుఁ దునుమ ♦ వాంఛఁ జేసి యుండఁగా
నొల్లనిగతి నమ్ము లకట! ♦ యూఱకయె తలంగెడున్
నల్లదౌర వరమ్మొసఁగిన ♦ నంబివరము కానటుల్. 54

మ. కలకాలంబు భరించినన్ బెనిచినన్ గష్టంబులన్ గాచినన్
జెడుకాలంబు తటస్థమైనయెడ నిస్సీ యంచు సౌమ్యాత్మకుల్
చెలికాం డ్రాప్తులు బంధులున్ విడుచుటల్ సిద్ధంబెయౌఁగాని యీ
పలుకన్ లేని యచేతనంపు శరమున్ బాసెం గదా దైవమా! 55

నేనొనర్చు వ్రతమునం దేమైన దోషంబు కలిగియుండునా? అట్టి దేమియుఁ గానరాదే! హా పరమాత్మా! ఆపద్బాంధవా! దీనశరణ్యా! నే నెవ్వరివాఁడ నగుదు? నేఁడు నన్నిట్టు లేల యలయింపఁ జొచ్చితివి? నన్నుఁ బరిశోధింపఁదలఁచియే యిట్టి యిక్కట్టులఁ బెట్టి రట్టువడం జేయుచుంటివా? వీని శిరం బెంతయు ఖండింప శక్యంబు గాకయుండె. ఖండించినగాని నావ్రతంబు నెఱవేఱదయ్యె. ఇట్టి సమయంబున నీ దీనుని మొఱాలకించి దీనవత్సలుం డను బిరుదు నిలుపుకొమ్ము.

ఉ. హా! విధినేమియందు? మది నారట మెట్టులు డిందు? నింక నా
యీవెత కేదిమందు? మఱి యెవ్వరితో మొఱవెట్టుకొందు? నీ
వీవగ నూరకుందు విది యేటి తమాష బలే పసందు! దా
సావనుఁడన్న నీదు బిరుదాంకము భద్రము! దీనరక్షకా! 56

(అని మఱియొక ఖడ్గముం గైకొనుచున్నాఁడు)

మోహి—కటకటా, కఠినహృదయా! వేఱొక ఖడ్గముం గొని ఖండింపఁబోవుచుంటివా? ఆ యచేతనం బగు శిరంబునకైనఁ గనికరము వుట్టెఁగాని నీహృదయపాషాణంబు కరఁగదాయె! ఈ ఘోరకృత్యం బీశ్వరప్రీతికరం బగునేని యా శిరం బట్లు పుష్పహారమై వీని మెడం జుట్టుకొనునా! నీ విందు కేమనియెదవు?

రుక్మా—ఏమందునా? నీవు కేవల మనుష్యమాత్రురాలవు కావనియు, మాయాస్వరూపిణివనియు, నిదియెల్ల నీ మాయావిశేషం బనియు ననెద. (రౌద్రముతో) నీవింక నన్ను సమీపించి యడ్డదిడ్డంబు లాడకుము. నాచేతిలోని యిది ఖడ్గం బని యెఱుంగుము. బాపురే! నిర్మలచిత్తంబున మాయారహితుం డగు బరాత్పరు నెప్పుడారాధించు నే నీతుచ్ఛమాయావిచేష్టితంబులకు వెఱతునా? హా గజరాజవరదా!

ఉ. ఏన ప్రిభుండ నేని, భువి♦ నెన్నఁ డసత్యముఁ బల్కనేని, యేఁ
బూనిన యీ వ్రతంబు సుర♦పూజ్యము విష్ణుప్రియంబు నేనియున్
మానుగ వేదవాక్కులు ప్ర♦మాణము లేనియు, మద్వ్రతార్థమై
వీని శిరంబు నేఁ డిట భు♦విన్ బడకుండున యొక్క వ్రేటునన్. 57

(అని ఖడ్గ మెత్తి వ్రేయఁబోవఁగా శ్రీవిష్ణుమూర్తి శంఖచక్రకిరీటధారియై ప్రత్యక్షుం డగుచు రుక్మాంగదుం డెత్తిన ఖడ్గంబుఁ బట్టుకొని)

ఉ. తాళుము తాళు భూప! యిఁకఁ♦ దత్తర మొందకు; నీదు భక్తికిన్
జాలఁగ మెచ్చినాఁడ; మది♦ సంతసమందెను; నీ సుతుండు నీ
యాలును మేటిభక్తిఁ దన♦రారినవారలు; మీరు మువ్వురుం
బాలును నీరు శర్కరల♦ మాడ్కిని గూడినవార లిచ్చటన్. 58

రుక్మాంగదుఁడు, సంధ్యావళి, ధర్మాంగదుఁడు, మోహిని
గజరాజవరదా! ఆపద్బాంధవా! నమస్కారము.

దండకము.

శ్రీమన్మహాదేవ యీశా! లసచ్చిత్ప్రకాశా! మహాఘోర పాపప్రణాశా! పరేశా! భవద్దివ్యసందర్శనానందకాంతిన్ దివిన్ దేవ ముఖ్యుల్, భువిన్ మానవేంద్రుల్, వనిన్ మౌనివర్యుల్, మహాభక్తి వారాశిపారంగతజ్ఞానసంపన్నులై యొప్పు వ్యాసాంబరీషాది భక్తాగ్ర గణ్యుల్సదా నీదు పాదార్చనధ్యాన సంకీర్తనంబుల్ కడుం బ్రీతి గావించి సంతృప్తులై పొంగుచుందుర్ గదే భక్తహృత్పావనా! * దేవ నీరూపుఁ గన్గొన్న మాత్రాన నీనామమున్ విన్నమాత్రంబునన్ శాకినీ, ఢాకినీ, కామినీ ముఖ్య దుష్టగ్రహాంబుల్, మహాభూతప్రేతంబులున్, బల్ పిశాచంబులున్, గాలిదయ్యంబులున్ గూలిపోవుం

గదే; దుష్టనాశా! విరాట్పూరుషా! విశ్వరూపా! జగద్రక్షకా! వేద వేదాంతవేద్యా! పరంధామ! జ్యోతిస్వరూపా! * జగంబెల్లఁ బుట్టింపఁగాఁ బెంపఁగా ద్రుంపఁగా నీవ కావే? జగన్నాయకా! యూర్తరక్షా మణీ! కామితార్థప్రదా! యిట్టి లోకాధినాథుండవై యెప్డు నీదివ్యరూపంబు మా పూర్వపుణ్యాంబునం జేసి నేఁడిందు మా కన్నులారంగఁ గన్గొంటిమయ్యా! దయం జూడుమయ్యా దరిం జూపుమయ్యా మముం గావుమయ్యా * కృపాసాగరా! దానవధ్వంసదేహావర్తీ! జగద్గీతకీర్తీ! నమో దీనబంధూ! నమో జ్ఞానసింధూ! నమో భక్తనేతా! నమో ముక్తిదాతా! నమో సచ్చిదానందమూర్తీ! నమస్తే నమస్తే నమః.

విష్ణు—రుక్మాంగదభూపాలా!

ఉ. మెచ్చితి నీదు వర్తనకు ♦ మెచ్చితి నీదగు సాధువృత్తికిన్
మెచ్చితి నీదు యోగ్యతకు ♦ మెచ్చితి నీ సుజనానురక్తికిన్
మెచ్చితి నీవ్రతంబునకు ♦ మెచ్చితి భక్తికి; మెచ్చి సద్వరం
బిచ్చితి; మీరలెల్ల సుఖ ♦ యింపుచు రాజ్యసుఖంబు లందుఁడీ. 60

రుక్మా—మహాప్రసాదము. ఆశ్రితవత్సలా!

విష్ణు—రాజేంద్రా! ఏనొక్క రహస్యంబు దెలిఁగింతు వినుము.

మానినీ వృత్తము.

నీ నిజభక్తిని నీదు సువర్తన ♦ నీవ్రతనిష్ఠఁ గనుంగొనఁగన్
మానిని మోహిని బ్రహ్మ సృజించి క్ర ♦ మంబుగ నీదరికిన్ బనుపన్
గానివిధంబులఁ గాఱియవెట్టి య ♦ ఖండశ్రమంబుల నిగ్గలచెన్
గాని యమాయికురాలిది మోహిని ♦ కంటకురాలని యెంచకుమీ.

ఈ యువతి నిర్దోషి. నీ సంధ్యావళ్యాది నూర్వురుభార్యల మరలఁ జేకొని తొల్లిఁటి యట్ల గౌరవించి యేలుకొమ్ము. మఱియును

ఆ. సృష్టి నిన్నుఁగూర్చి ♦ సృష్టించె నిక్కాంత
గాన యొకల పొత్తు ♦ కాదు సుమ్ము

అఖిల ధర్మవేత్త ♦ యనుపమ నుతశీల
నీకుఁ దగిన కాంత ♦ నిర్మలాత్మ! 62

కావున నీ తరుణీమణిని నీ పట్టమహిషియగు సంధ్యావళితో సమగౌరవంబున నేలుకొమ్ము.

రుక్మాం—చిత్తము మహానుభావా! దేవర యాజ్ఞ శిరసావహించి యట్లే యొనర్చువాఁడ.

విష్ణు—విధివ్రాలుచొప్పున మీ రీలోకంబున నుండునంతకును రాజ్యసుఖంబు లనుభవింపు చుండి యంతంబున నాసన్నిధినిఁ జేరఁగలరు. మీర లింక నేమైన వరంబుల వేఁడ వలతురేని యడుగుఁడు. ఒసంగ నిశ్చయించి యున్నవాఁడ.

రుక్మాం—మహానుభావా! ఆశ్రితకల్పభూజా! నాకు వేఱు వరంబు లేల?

మానినీ వృత్తము.

నా ప్రియపత్నులు నావరపుత్రుఁడు ♦ నాహితబంధులు నేను ప్రజల్
శ్రీపతి! నీపదచింతన వీడక ♦ చిత్తము లెప్పుడు నీకడనే
కాపురముంచి, దృఢంబగు భక్తిన ♦ ఖండసుఖాప్తిని గాంచునటుల్
పాపవినాశ! మహేశ! పరేశ! కృ ♦ పన్ దయసేయవె లోకపితా!

విష్ణు—సంధ్యావళీ! నీ వేమి కోరెదవు?

సంధ్యా—భక్తజనార్తిహరణా! రమారమణా!

మ. తరుణుల్ విద్యల నేర్చి, వేత్తలయి, మ♦ద్రాజ్యంబునం దెప్డు స
చ్చరితంబుల్ బఱియింపుచుం విభులకున్♦సంతోషముం గూర్చుచు
న్వరపూజానిపుణైక చిత్తలయి స♦ద్విద్యాప్రపారపారీణలై
యిరవొందన్ వరమీఁగదే గుణనిధీ♦యీశా! జగన్నాయకా!

విష్ణు—బాలకా! ధర్మాంగదా! నీవేమైనఁ గోరెదవా?

ధర్మాం—భక్తవత్సలా! కరుణాకలాపా! నాకేమి కావలయును?

---

127 వ పుటలోని దండకము పై నలువురిలో వరుసగా నొక్కొక్కరు
* ఈ గుర్తువఱకుమాత్రము చదివిన బాగుగ నుండును.

ఉ. పిల్లలు తల్లిదండ్రులను ♦ బేర్మిని దైవములంచు నెంచి, తా
మెల్లెడ వారి చిత్తముల ♦ కెక్క నటింపుచు, మత్పురంబునన్
నల్లలితప్రచారు లయి ♦ శాశ్వతసౌఖ్యము లందునట్టు లు
త్ఫుల్లసరోజనేత్ర ! సుర ♦ పూజితగాత్ర ! యనుగ్రహింపవే. 65

విష్ణు—విధితనయా! మోహినీ! నీయభీష్టం బెట్టు లుండె ?

మోహి—కపటనాటకసూత్రధారీ! కలుషభయవిదారీ!

ఉ. ఆ విధియాజ్ఞచొప్పున ధ ♦ రాధిపుచెంగట నే నటించి న
ట్లీ విపరీతభంగి భువి ♦ నేసతియున్ గొనకుండుమాడ్కి నీ
భూవర సత్కథాశ్రవణ ♦ పూతమనస్కులు క్రూరచిత్తయం
చో వరదాత ! నన్ దలఁప ♦ కుండెడుమాడ్కి ననుగ్రహింపవే.

విష్ణు—ఔరా! మీరు కోరిన వరంబులు మిగుల శ్లాఘనీయంబులు. అట్టులే యొసంగితి. రాజచంద్రమా! మరియొక విశేషం బెఱింగింతు వినుము. నీ విప్పుడీ హరివాసరవ్రతమాహాత్మ్యంబున సర్వజనమాన్యచరిత్రుఁడ వయితివి. కావున

చ. బుధజనవంద్యమై సుజన ♦ పూజితమై తగు నీచరిత్రమున్
బదఁపడి యెవ్వరేనియున్ న ♦ వారణభక్తి విశుద్ధచిత్తులై
చదివిన వ్రాసినన్ వినినఁ ♦ జాలగ వారలు భోగభాగ్య సం
పదలఁ జిరాయువున్ గలిగి ♦ వర్ధిలుచుండెద రెప్డు మత్కృపన్.

నేను పోయివచ్చెద. మీరు సుఖంబున నుండుఁడు.

(అందఱు నమస్కరించుచున్నారు. విష్ణుమూర్తి యంతర్ధానం బగుచున్నాఁడు.)

రుక్మా—సఖులారా! పరమేశ్వరానుగ్రహంబున మన మిప్పటికి ధన్యుల మయితిమి. నేను బహుకాలం బీ రాజ్యంబెల్ల వహించి యలసియుంటి. కావున నిపుడీపుత్రుని యువరాజ్యపట్టాభిషిక్తునిఁ గావించి యే నీశ్వరధ్యానైకరతుండనై యుండఁ గుతూహలంబు గలుగుచున్నది. ఇందుకు మీ యభిమతం బేమి ?

సంధ్యా—ప్రాణేశ్వరా! అట్లే కానిండు.

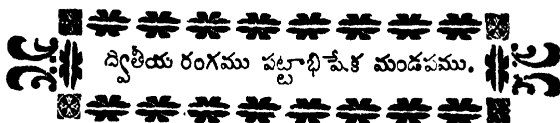
మోహి—నేను దేవర చిత్తానుసరణంబుగ వర్తించువానఁ గాని వేఱుకాదు. అట్లే యొనర్చెదఁ.

రుక్మాం—పుత్రా ! నీ యభీష్టం బెట్టు లుండె ?

ధర్మాం—జనకా ! నాకు నీ యాజ్ఞాపరిపాలనంబునకన్న భాగ్యం బేమికల్గు ? దేవర చిత్తానుసరణంబుగ నొనర్చెదఁ.

రుక్మాం—అట్టులయిన నిపుడే చని యువరాజ్యపట్టాభిషేకోత్సవము గావింతము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయ రంగము పట్టాభిషేక మండపము.

[ప్రవేశము :— రుక్మాంగదుఁడు, గుణనిధి, సంధ్యావళి, మోహిని, చకోరాక్షి, పద్మగంధి, ధర్మాంగదుఁడు, బ్రాహ్మణులు మొదలగువారు.]

అందఱు—(ధర్మాంగదునిఁ బీఠముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి)

ధర్మపరిపాలనశీలా ! ధర్మాంగద భూపాలా !

చ. ధరకు ముదమ్ముఁ గూర్చి, విబు♦ధవ్రజమున్ సుఖులం బొనర్చి, స
త్పురుషుల నాదరించి ముని♦ముఖ్యుల పూజలొనర్చి యార్తులన్
గరుణను బ్రోచి నిన్నుఁ గల♦కాలము నెల్లరు మెచ్చఁ బ్రొద్ది నీ
శ్వరకృప నేలుమయ్య నర♦పాలక ! సజ్జనగణ్యా ! బాలకా ! 68

క. శ్రీరమణీ ప్రియరమణా !
సారసదళనయన ! మోక్ష ♦ సాధననిపుణా !
సారాశ్రితభవతరణా !
యూరీకృతభువనభరణ ♦ యురగపశయనా ! 69

మాలిని.

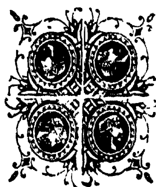
శ్రితజనపరిపోషా ♦ సిద్ధచేతోవిశేషా !
పతితజనని[illegible]షా ! ♦ భాస్వరద్దివ్యవేషా !
అతులితమృదుభాషా ! ♦ ఆర్యహృత్కంజపూషా !
కృతమణిసరభూషా ! ♦ కీర్తితాపారతోషా ! 70

([32] అంగనలును రుక్మాంగదునిపైఁ బుష్పములు చల్లుచున్నారు.)

గద్య

శ్రీమదుమారమణకరుణాకటాక్షపాత్ర శ్రీవత్ససగోత్ర బేతపూడి
వంశ క్షీరపారావార రాకాసుధాకర మల్లేశ్వరామాత్యపౌత్ర,
నిరంతర శివారాధనపరాయణ లక్ష్మీనారాయణామాత్య
చతుర్థపుత్ర, గుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భసంభూత,
సుజనవిధేయ, భగవంతాభిధేయప్రణీతంబైన
రుక్మాంగదనాటకంబున నిది
షష్ఠాంకము.

సంపూర్ణము.

పీఠిక.

రంగస్థలమం దచ్చటచ్చటఁ బాత్రములు పాడుట కనుకూలించునట్లు కథాసంబంధముఁ గల కొన్ని పాటల నిచట వ్రాసియుంటిని. ఇందు మొదటి మూఁడుపాటలలో నొకటిగాని రెండుగాని నాటకారంభమందు సూత్రధారుఁడు పాడఁదగును రంగస్థలము దేకారణముననైన విరామముగలప్పుడు స్వప్రయోజకత్వప్రకటనార్థముగను, సభ్యహృదయరంజనార్థముగను సూత్రధారుఁడు నే పద్యమందుఁ బాడుట కనుకూల పడునట్లు నం. 33 మొ 36 రుల వఱకుగల పాటలను వ్రాసియుంటిని. వీనిలో నొకటి రెంటిని మాత్రము పాత్రలకొఱకై సూచించితిఁ గాని యిట్టివి పాడుటకుఁ దగిన వేషధారులు దొరకుట యరిది. వీనియందు ఆవర్తనియమమును, మాత్రాకాలంబును లఘుద్రుత సహితంబుగఁ దెలియఁబఱచియుంటిని. వీనియందు దీర్ఘాక్షరముల చెంత (,) ఈ గుర్తులెన్నియుండిన నన్నిమాత్రల కాలమని గ్రహింపవలయును. దీర్ఘాక్షరములమధ్య ఘాతవచ్చినపుడు దానిని హ్రస్వముగ వ్రాసి ఘాత పడవలయుచోట పైగురుతును వ్రాసియుంటిని. స్వరములపై —యీ గురుతులు గలప్పుడవి పై కాలస్వరములని తెలియవలెను. ఈ 36 పాటలు గాక, పాటలుగాఁ బాడఁదగిన 30 వృత్తములు గ్రంథమందు వ్రాసియుంటిని. గుణగ్రహణపారీణులును, గానవిద్యావిశారదులును అగు విద్వాంసులెల్లరు నిందలి లోపంబుల మన్నింప వేఁడుచున్నాఁడ.

బెజవాడ,
8—8—1916.

ఇట్లు బుధజన విధేయుఁడు,
బేతపూడి భగవంతరావు.

అనుబంధము.

— పాటలు. —

పుటం. పాట.

1 [1] సూత్రధారుఁడు.

కన్నడగౌళరాగము - ఆటతాళము.

ఆనందమాయెరా । ఆనందమాయెను కరుణాసముద్రమున. నా.

నానా కర్మములను సల్పితి కర్ని-దానధర్మము లనేకములు చేసితి కాని
మానవియున్నైన సరసున్ [illegible]-ధాను పెట్టుకు దయతో విన్నవిస్తిరి । ఆనం.

1 శక్తి కొలందులకుఁ బరేశుని - భక్తిని విడక పాల్గొనుచును ।
[illegible] నతినిఁబాసి [illegible] శివ-స్వరూపులై భక్తి నటుఁ జేరితి । ఆనం.

2 ముద్దులొల్కు పదములతో రచనించి - యద్భుతములు పద్యములను
[illegible] । [illegible] కవివరులు [illegible] - యుద్యమున సరి వలెం
రించితి । ఆనంద.

3 ఎంతకార్యమైన భరము నకు గో-[illegible] తీర్చ శ్రేర్పని [illegible]
సానుగ్రహుండై నా-యంతరంగమున [illegible] ను । ఆ.

[2] సూత్రధారుఁడు.

హనుమతోడిరాగము - ఆటతాళము.

పరాత్పరా! శ్రీధరా । కని । కరానను [illegible]రా!

[illegible]రాన, [illegible], కరానవా । నరాచ-[illegible]రాజ-[illegible]పాల-[illegible]రా! పే. ప.

1 ఏలఁ గరుణా జాల! నిను నే - వేఁడ నమ్మినానురా । [illegible]
పల్కు లెల్లను-మేలు మేలనఁ జేయరా । పూలతోడఁ - [illegible]సేతుము
చాల నిన్నే-స్మరణ చేతుము । జాల మింక చేయకయ్య [illegible]! బాల
గోపాల! గోపాలపాల! పరా.

[3] సూత్రధారుఁడు.

సింహేంద్రమధ్యమరాగము - ఆదితాళము.

శంకర! భక్తవ-శంకర! శ్రీకర! శంకర! భవనా-శంకర! దేవా.

1 పంకజవదనా-భవభయ నాశనా-సంకట హరణా-స్వామి పరమాత్మా!
శంకర.

2 దానవభంజనా ! దీనజనావన ! మానినుపోషణా ! మానితసుగుణా !
శంకర.

8 ఈశ ! శ్రీభగవంత-దాసనుపోషా ! వాసవ నుత ! స-ర్వేశ పరేశ ! శం.

(సూత్రధారుని పాటలకు సూచన లీయఁబడ లేదు. పీఠిక చూడుఁడు)

7 [4] రుక్మాంగదుఁడు.

బేహాగ్ రాగము-ఆది తాళము.

అందంబైనది సుమము । యే । మందును దీని సరసము
డెందంబున నా-నందంబును జెం-పొందఁజేయు నిది నిజము.

1 అందంబగు నగలందు-తళుక్కు- మ-నందగి యున్నది సుమము ।
సుందర యువతి య-నందగు సతిశిర-మందిది నిల్చిన ఘనము. అం.

10 [5] ఖరహరప్రియరాగము-ఏకతాళము-తిశ్రజాతి.

(రుక్మాంగదుఁడు, సంధ్యావళి, సాహిత్యముమాత్రమే పాడవలెను.)
పాపపా-ధసా-నిదపా-మగా,,-మగరీ,,,,.
శ్రీకరా-శుభా-కఅరా-నమో,,-నఅమో,,,,.

1 దామ దామ దా మ దా-ధసా-సగరిసా।సాస స రి స -
నే ర మే ర బ్రోవ రా-కృపా-అఅక రా । ధీర యఘువి -
నీ ని నిసని-దాద దనిదపా । సా నీ దా నిదపా -
దూర నిగమ-సార గఅవరా । మారా కా అఅరా -
సా నీ దా నిదపా-సాస మగరిసా.
సా రా చా అఅరా-రా ర సుఖక రా.

2 పంత మింత సేయు మేర గాదురా । ఎంతయును భ-జింతుము భగ-
వంత దాస నుత ! శాం తా కా రా - చింత దీర్చి -సంతస మిడరా
శ్రీకరా.

(ఇష్టమైనవార లీయింగ్లీషుపాటను పైమట్టుప్రకారమే పాడుకొనవచ్చును.)

నాత్రి— Bless our Society God ! Creator !

For your beloved look we always look - clear the faults and-give us free thoughts in - all that we enact- Almighty ! and-Omnipresent ! all is this, we all now meant-make us all pleasant. Bless.

11 [6] శుకయోగి.

మాయామాళవగౌళరాగము-ఏకతాళము.

నారాయణా నారాయణా-నారాయణ శ్రీమన్నారాయణా.

1 ధనధాన్యంబులను-మఱి-దారసుతాదులను । ఘనముగఁ గన్గొనక-నిను-
ననుదినమును మది నిల్పవఁ జాలును, నారాయణా

16 [7] శుకయోగి. (పై పాటలోని చరణములే)

నారాయణా నారాయణా-నారాయణ శ్రీమన్నారాయణా.

2 ఇసుములు కల్లునెడన్-అవియుఁ బరీక్షకె యనుచు నెవన్ గను
నిశ్చలత గుటిక్-గొలఁగక-కార్యసిద్ధి నొందఁగా మేలగున్.

3 ఎంతటి ఘనుఁడైనన్-నర-నీశ్వరుఁడే యైనన్
వంతలు తప్ప విలన్ భగ-వంతుని దలఁచిన శాంతి లభించును. నా.

28 [8] నారదుఁడు.

హనుమతోడిరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

శంకరా! రిపు-జాలభయంకరా.
పంకజాక్ష! భవ-పాలనా! శంకరా. శంకరా.

1 సుజన వినుత పద-సూరిజనాభయద । త్రిజగదభీష్టప్రదా
శుభదా శంకరా.

2 మదన దమన మనా-మానితసుగుణా । మదగజరిపుదమనా రమణా!
శంకరా.

33 [9] నారదుఁడు.

ధన్యాసిరాగము-ఆదితాళము.

సర్వవ్యాపకుఁడైన యీశ్వరా-శరణు శరణు దేవా!
సర్వాధారుఁడు సర్వేశ్వరుఁడును-సర్వశక్తుఁడగుదు వీవె తండ్రీ స.

1 తనదైవంబని పరదైవంబని-తగవులాట తగునే?
కనుగొన సర్వవ్యాపకుఁ డొక్కఁడని-కంటె మంచనగునే? యీశా స.

34 [10] యముఁడు.

ముఖారిరాగము-ఆదితాళము.

ఔరా! యెంతవచ్చె । నా । యాశలెల్లఁ బోఁజొచ్చె ఔర.
ఆ రాజేంద్రుని వ్రత మహిమను-నా రాజ్యం బిటు కాఁగల్గెను,
తేరా! నాకొక దరిఁజూపఁగ-ధీరాగ్రగణ్యు లెవ్వ రిలలో? ఔర.

1 అన్నా! యిప్పటి నాటక మనుచు నన్నా రిట్టివింత కల్గుట। యెన్నఁడైన మీర కిలలోఁ గన్నారే? విన్నారే? తెల్పరె! ఘోరా.

36 [11] a. సురహరప్రియ రాగము—ఏక తాళము.

యము—శెబాసు! ధాత! చాలయ్యా—మంచిఁ—జేసివాఁడ వింక నన్నుఁ బంపుమీ। గొప్ప। ప్రభునిగ నన్నొనర్చినాఁడ వహహా. సెబా.

బ్రహ్మ—అహా! యిదేమి శమనా? యింత కూరటంబుఁ జెంద నీకుఁ దగునా? ఘోర సాహసంబు లిట్టు నీవు చేయ నగునా? ఆహా.

యము—అతఁ డిట్లు వ్రతి మొనర్చు టేమి? దీని - చేత నాదు లోక మిట్టు లౌట యేమీ? సెబాసు.

బ్రహ్మ—(తలయూఁచి యూరకున్నాఁడు.)

యము—చేతకాని వానిఁ బోలియుండనా? దీని - చేత నాదు లోక మింక నిల్వఁగల్గునా? సెబాసు.

బ్రహ్మ—కీడు మేలు లేరికైనఁ గల్గదే? వాని-కోడి యిట్లు జేలలు చుంట తగవే. ఆహా.

36 [11] b. యముఁడు.

మాళవగౌళ రాగము-ఏక తాళము-చతురశ్రజాతి.

ఏమి యిట్టి రాజునుంచి ఫలము? నా-కేమి తోఁచదయ్యో దీని గుణము నీమనంబునందు దీని - కేమి యెంచినావో కాని। రామ రామ నేను నట్టి-రట్టుపాలు గాగనయ్యో. నేమి.

1 అతఁ డిట్లు వ్రతమొనర్చు టేమి? వీని-చేత నాదు లోక మిట్టు లేమి? చేతకానివానిఁబోలి-చేతు లొగ్గి యుండఁజాల। ధాత నన్నుఁ బంపు నీకు-దండమయ్య చాలుఁజాలు. నేమి.

(ఈ 11 a b లలో నొకటిమాత్రము పాడినఁ జాలును.)

39 [12] యముఁడు.

కాఫీ రాగము-ఏక తాళము-చతురశ్రజాతి.

1 ముల్లోకములకెల్ల-మూలమైన ధాత। యల్లభూపుఁ డిట్లు సాధింపఁడే? నా-యాసలెల్లఁ దీర్పఁడే?

2 ఈతని మాయచే-నాతండే రానిమ్ము। పాతాళ మంటఁద్రొక్కనే-బహు-బాధలను బెట్టనే?

3 కటకటా! యతఁడు నా-కింటనే పడనిమ్ము | పెటపెట మనం జేల్చనా? మఱి-పెక్కు నెతలఁ బెట్టనా?

41 [13] మోహిని.

ఖమాంచిరాగము-ఏకతాళము-త్రిశ్రజాతి.

బళిబళి సుచరిత్రముల్-నీ-పలుకు లతి విచిత్రముల్ | ఇల నృపతు లనం గనె మా-నీందుర్లె జనకా! బళి.

1 సాంగఁడే? కలంగఁడె? రు-క్మాంగదుఁ డన ధీరుఁడే? అంగనల నెఱుంగని బుష్య-శృంగుఁడె జనకా! బళి.

2 తుంటవిల్తుఁ డల్పుఁడె? వె-న్నంటి గెలి నల్పుఁడే | నా కంటఁబడిన యంత వీని-గర్వముఁ గడల్పుఁడే? బళి.

44 [14] కాఁపులు.

నాధనామక్రియరాగము-ఏకతాళము-త్రిశ్రజాతి.

మా పాలి యంకన్న శరణు | ఏ | పాప మెఱుఁగ మిలను. మా.

1 కొబ్బరి కాయలు-కొల్లగ నీకిచ్చి గొబ్బున నెప్పుడు కొల్తుము దేవా! దబ్బున రమ్మి-దరిజేర్చుమమ్ము-నిబ్బర మిమ్మి-నీదే భారమ్ము. మా.

2 యేడు కొండలమీఁద-యేలసిన దేవా! తోడు నీడ మాకు-దొర వీవ కావా? నేఁడిటు రావా? నెమ్మది నీవా? గోడు బాపవా? కోర్కె లీవా? మా.

53 [15] మోహిని.

బేహాగ్ రాగము-త్రిపుటతాళము-చతురశ్రజాతి.

ఎంతో సొంపై యున్నది-మది-కెంతో యింపై యున్నది.
వసంత మనంత లతాంత సంతతుల. ఎంతో.

1 చల్లగాలి వేగ-నల్లుకొని రాగ | ఉల్ల ముప్పొంగ జల్ ఝుల్లు మనంగ హా. యెంతో.

2 కమ్మతేనె మెక్కి-నెమ్మి బాగ కెక్కి | తుమ్మెదల తేఁడు ఝం-ఝుమ్మనఁగ నేఁడు హా. యెంతో.

3 సంతసించి శుకము-పంతగించి పికము | కంతుఁడే యీడ భగ-వంతుఁ డని పాడ హా. యెంతో.

54 [16] మోహిని.

సురటరాగము-ఆదితాళము.

ధన్యుఁ డనఁగ నతఁ డే-జగంబున.

అన్య మెఱుంగక-యల యువతీజన । మాన్యుఁడైన గుణ-మహితుఁ డొక్క-రుఁడె ధన్యు.

1 అల్లరిమారుని-యలయికలకుఁబడి- వెల్లువడఁకి మై-జల్లనంగ । మల్లడిఁగొనియెడు-పల్లవపాణి కాఁ । గిళ్లలో నవఁగి సుఖింప లభించిన. ముక్కు-నఁ గల చెలి - మదుపు లందిచ్చుచుఁ - బిక్కఁజేరి యొకసక్క- మాడఁగా । గక్కు-నఁ బైకొని - కౌఁగిట నలమి యా-చక్క-ని మోవి చు-రుక్క-న నొక్కి-న ధన్యు.

3 చెంతనిలుచు ప్రియ-కాంతలఁ జక్కి-లి । గింతల వింతల నెంతో తేల్చి । కంతురాజ్య మ-ల్లంతఁ జూరఁగొను కాంతుఁ డనఁగ భగ-వంతుఁడె యనఁదగు ధన్యు.

సా, ని స ప-మపధపా - మగప మరి	రీ, సా, - నిస	రి మప-రీ, మ ప ని
మా, రుముల - సురటిరేఁ - బలుసొగస	టం,చుఁ-మది	దెలిసి - ప్రే,మఁగొని
సా, రి రి స-ని రిసని ద ప-మ ప ని స	రి సాని దప-ధప	,మగ రి-పమ రీ -
పా, రులను -మదిగఱచెడి - యువతుల	ముదం బెసగ-నెదం	,గడియు-సదయా-
రి స.		
త్ముఁడె ధన్యుఁడు.		

56 [17] శంకరాభరణరాగము-ఆదితాళము.

రుక్మా—మానిని యెవ్వరవే? గుణ-మండిత! నీ పే రెదియే? యీ కానలఁబడి యను-మానములేక ప్ర-యాణమి దెచ్చటికే?

మోహి—ఎవ్వరైననేల? పే-రెద్దియొ నీకేల? యిప్పనభూమిఁ జ-రింపఁగఁ దగదె యిఁ-కెవ్వరు నెవ్వేళ?

రుక్మా—వనితరో! పతి యెవరే? నీ-జనకుండే ఘనుఁడే? విన వేడుక క-ల్గెను దెల్పుమ నా-మనవిని విని వేగ.

(ఈ పాటకొఱకు ప్రసంగములో * ఈ గుర్తునకును విడిచివేయవలెను.)

మోహి—జనకుఁ డల విధాత; నికేన్వం... ను నవివాహిత; అవిధ-
మనమునఁ బుట్టి మో-హిని యనఁబడితి; ఏ మనిన నీకేల యిటు?

58 [18] మోహిని.

ధీరశంకరాభరణము- (ఫారసీమట్టు) ఆదితాళము.

వింతవింత లాడితి - సంతసంబుఁ జూపితి | చెంతనట్టె చేరితి - చేయి బట్టవచ్చితి | తగుర! - తగుర? - పరులు - నగర? - జో రా కన్నులు కానవా? | ఇనకులజుఁడవా? - యిటులఁ బ్రభుఁడవా? - యింకేటి వాఁడవా? - మతిమఱచితివా? - మాతో నిటుఁ దగువా? - చాల్ చాల్ పో.

(తెనుఁగు పాటల నియమములు ఇట్టి ఫారసీమట్లయం దుండవు.)

59 [19] ధీరశంకరాభరణరాగము—ఏకతాళము—త్రిశ్రజాతి.

మోహి—చాలయ్య రాజేంద్ర చాలు - నీకథ - చాల్చాలు పోపో
వయ్యా | మేలయ్య! నీవెత్తి - మేలను లిట నిం-కేల చేసె
దయ్యా? | యీలీల వీడుమయ్య చాలయ్య.

రుక్మా—అక్కటా కోమలి యేల నన్నిటు - లాడఁ జూచెదే? | ఎక్క-
వౌ మరుబారిఁ జొక్కితి నీకేలఁ - జిక్కితిఁ గావఁగదే | నీకె |
దక్కితి నేలఁగదే అక్కటా.

మోహి—నాకేలఁ జిక్కఁగ - నీకేల యీ వెత్తి - పోకలు మాను
మయ్య! జోకతో నీకెల్ల - సుఖము లొసంగ న-నేకులు లేరఁ
టయ్య? | యిట్టి | సోకులు చెల్లునయ్య? చాలయ్య.

రుక్మా—కొమ్మరో! నిన్నెద - నమ్మితి నీకు నే - నమ్మితిఁ గావఁ
గదే | నమ్మి నే నీవాఁడ - నుమ్మిఁక నన్నేలు - కొమ్మి సమయ
మ్మిదే | కాదు | న్యాయమ్మను జూపఁగదే అక్కటా.

62 [20] రుక్మాంగదుఁడు.

బేహాగ్ రాగము-ఏకతాళము.

తలోదరీ! యిటు వినుమా-నను దయఁగనుమా—యనుమా—నము విడుమా.

1 (మిశ్రగతి) వేఁడి-వేఁడి — మోడి — నాఁడ — మోడి — చేయఁ —

జాడకే- (చతురశ్రగతి) సఖీకా-సుదతీకా-గడువయు నికుమకా - జూపెం గడవే-శుభం బగుకా. తలో.

68 [21] ధీరశంకరాభరణరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

సాని-సగ్గామపా । మా । పాదాద్ద- పామాప - గమగరిసా. పాపాప - దాదాప-నీనీని-సాసాస-నీనీద-పాదా-నిసానీదాపా । పాదాద్ద-పామాప-గమగరిసా. సాని-సగామపా.

పద్మ—అయ్యో । దయామయుండే
చతు— ... ... కాఁడబద్ధ మబద్ధ మబద్ధమే,
1 పద్మ—ఆనాఁడు-మనల-మన్నింపఁ-గా లేడె? ।
చతు— ... ... ఆనాఁ డిట్టివాతి లేదయ్యెఁగా
పద్మ—హా! నాథుఁ డన్యుఁడె?
చతు— ... ... నమ్మఁదగదె. అయ్యో.
2 పద్మ—లాలించి-బేలించి-పాలింపఁగా లేడె?
చతు— ... ... మేలెంచి-కాడె కాఁ-గిలింపనే ।
పద్మ—ఆలించు నా మొఱ
చతు— ... ... వినఁదగదె. అయ్యో.

70 [22] పద్మగంధి.

అసావేరి-ఏకతాళము-మిశ్రజాతి.

ప్రాణేశుఁ డొల్లని-బ్రతుకేల జగమెల్ల । బహుదుఃఖాకరమే నమ్మా.
1 మానినికిని భువి - మాన ఘనములకు । ప్రాణేశు సేవయే - పరమార్థ మమ్మా. ప్రాణేశుఁ.

73 [23] పద్మగంధి.

కాఫీరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రగతి.

ఎటులు సహింతు నో-యీశా యీ దుర్దశ?
ఎటులు సహింతు-నే-నెటులు భరింతు. ఎటులు.
1 కటకట! విభుఁడు పర-కాంత పాలగుట । నెటులు నే విందు? భువి-నెట్లు మనియుందు? ఎటులు.

74 [24] సంధ్యావళి.

కన్నడరాగము-ఆదితాళము.

వినుఁడీ, యిం కేమి జరుగునో-కనుఁడీ-వేగఁగపాటుగాని. విను.

1 వినుఁడీ-యొక్కింత శాంతిఁ గనుఁడీ-సాక్షులగుమ నూరక
కనుఁడీ - మన గతి కొఱలు కర్తలనుచు యెల్లఁ గల్ల యని తెలియుఁడీ.
వినుఁడీ.

81 [25] మోహిని.

తోడిరాగము-ఏకతాళము-మిశ్రగతి.

పావనహృదయా నా-పాలిదేవ నిన్గను-భాగ్య మెన్నటికైనఁ గాంతునా ?
పావన.

1 మల్లెలు మొల్లలు చేర్తునా ? - మంచిగ మాలలు కూర్తునా ? కొల్లగ
నీమెడ నుంతునా ? మోవి-కొసరి కొసరి సొక్కింతునా. పావన.

2 కోరి నీకౌఁగిట నుంతునా ? - కొదవు గుబ్బలచే హత్తింతునా ?
నేరమా యంచుఁ బ్రార్థింతునా ? నీ - సేనరునఁబట్టి సుఖియింతునా ?

3 వగలఁ దేల్చి మెప్పింతునా ? ని-ర్వ్యసనీయుగతుల సోలింతునా ?
పగలు రేలిటులు సేవింతునా ? నీవె-భగవంతుఁడంచు నుతింతునా ? పా.

87 [26] ### ఫరజురాగము-త్రిపుటతాళము-చతురశ్రజాతి.

మోహి—రాజేంద్రా ! యీవిధి తగునా ? యీ | నోజన న్విడనాడ
నగునా ? అహ. రాజేంద్రా.

రుక్మా—రాజాననా ! నిన్ను విడిచెదనా ? వి | భ్రాజితమదగజగమనా!
యెయుఁడు. రాజాననా.

మోహి—ఒంటిగ నన్విడిచి యొంటరివై నిలిచి | యింటికై చూచెదవే ! అహ. రాజేంద్ర.
రుక్మా—హరివాసరవ్రతము మఱచితిఁ గావున | హరి కరుణను వేఁడితి యెయుడు
రాజాననా.

ఈ 17 వ పాటను పంచమాంకములోని 4, 6, 8 పద్యముల ప్రారంభమందు వరుసగా ఒక్కొక్క చరణముచొప్పునఁ బాడవలయును.

92 [27] మోహిని.

ఫరజు రాగము—ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

నాఁటిమాటలు మఱపాయెనా ? నేఁటికవెల్ల వెగటాయెనా? యల. నా.
వాటముగా సయ్యాటలనాడిన | మాటలెల్ల ఝూటాలాయెనా ?
యల, నాఁటి.

1 పాయని చెలిమెల్ల-పాయెను నిన్నుడఁ | బాయననుటయెల్ల పోయెనా ?
యల. నాఁటి.

2 పలుకు పలుకునఁ దేనె-లొలుకు ననెడి వాడు | పలుకులు ములుకు
లై సోఁకెనా ? యల. నాఁటి.

3 సంతసముగ భగ-వంతుని కథ లిపు | డంత వీనుల విందులాయెనా ?
యల. నాఁటి.

95 [28] a అఠాణరాగము-ఏకతాళము-మిశ్రజాతి.

రుక్మా—ఎంతగఁ బల్కి-తివి-కాంతరో ! వింతలాయె నేఁ. డెంత.

1 కంతుసుఖమే కోరి యొ-క్కింతయు యోచింపకయె | పంతగించి
నీవిటులఁ-వింత వింతలాడుచు నేఁ. డెంత.

మోహి—ఎంతటి ఘనుఁడవు-రాజా ! రవితేజా ! నీ. వెంత.

1 కంతుబారి కోర్వనంట-యింతి ! నినుఁ బాయనంట | యంతయుఁ
గలసె మింట-వింతలాయె నే నిట్లంట, నీ. వెంతటి.

రుక్మా— 2 ఆఁడవారి మాటలకు-నోడి వ్యర్థులైనవార | లేదులోకము
లలోన-నేఁడు నే నాఁడుఁగలరె. యెంతగ.

మోహి— 2 ఆఁడవారితోడఁ గల్ల-లాడి వారిఁగూడి యిట్లు మోడి
సేయువాఁడే నాఁడు-లేఁడా? యో రేఁడా ! తగు నీ.

రుక్మా— 3 కల్లలేమి కాదు ని-న్నొల్లననుటయు లేదు | అల్లనాఁడు
వ్రతము విడ-నొల్లనంట మఱచితి నేఁ. డెంతగ.

మోహి— 3 వంచనలు నీకే కాదు-మర్యాదయె మాయింటను | దొరల
కును మఱియు స్వార్థ-పరులకుఁ బామరులకును నీ. వెంత.

(ఈ 28 a b లలో నొకటిమాత్రము పాడిన చాలును.)

95 [28] b రుక్మాంగదుఁడు.

సురటరాగము—ఆదితాళము.

హే మగువయిటు-లగడు పలుకులను-మిగిలి పలికెదవె వహ్వావహ్వా!
ఈ మహిని భామ లిటు వ్రతములు-నోములను మాపగను జూతురె? హే.
1 బాలురును వృద్ధులును రోగులు భోగులును కుంతియును దోలఁగక.
చాలగను సల్పఁదగు వ్రత మిది-యేల యని చాలునని తెగడుము. హే.

111 [29] ధర్మాంగదుఁడు.

కాఫీరాగము—ఏకతాళము—మిశ్రజాతి.

జననీ! యీ పగ పేల? | పతంబె యీ-జగం బెల్ల?
కనుమీ దృశ్య మిదెల్ల | వినుమీ-నిల్చుట కల్ల. జననీ.
1 మున్ను జగతి-నెన్నో యుగముల్ | చన్న వనము-జననీ! వినవే?
ఎన్న వార-లెల్ల నేఁడు-నున్నారమ్మ? యూహింపుమా. జననీ.

114 [30] కమాచిరాగము-ఏకతాళము-చతురశ్రజాతి.

మోహి—తాళు తాళు రాజా!
రుక్మా—తాళజాలనే.
మోహి—తాళు తాళు రాజా? యిది తగవా?
రుక్మా—తాళనేటికి యింకనో మగువా?
మోహి—బిగువా? క్షణమైన నిల్వలేవా?
రుక్మా—నగవా-రడిగాదె యో మగువా?
మోహి—బాలు నిటు చంపకు.
రుక్మా—వ్రతము విడు మనకు.
మోహి—సెబాస్!
రుక్మా—పో.

120 [31] ధర్మాంగదుఁడు.

సురటరాగము—ఏకతాళము—చతురశ్రజాతి.

ఏల పల్కెద వీలీల? జననీ! నీ. వేల.
చాలు చాలు నిఁక వినఁ-జాల నిట్టి పల్కులు, నీ. వేల.
1 సామి నే మఱచి-సకలముఁ జెఱచి, మా | నీమము నిష్ఠ లివెల్ల-నీటఁ
గల్ప మనెదె? నీ. వేల.
2 యుక్తులు తెల్పి, దు-రుక్తులు పల్కి-, మా | భక్తిముక్తియెల్ల నేఁడు-
పాడొనర్ప మనెదె? నీ. వేల.

132 [32] అందఱు.

సురటరాగము—ఏకతాళము.

మంగళము భూవరా-రుక్మాంగద మకుటధరా! అంగజజనకుని కృపఁగోని యాచం-ద్రార్కమైన కీర్తిగొనుమి జయజయ. మంగళము.

1 ధరను మదముఁగూర్చి, విబు-ధాళి నాదరించి, స-త్పురుషులఁ బోషించి, ముని-ముఖ్యులఁ బూజించి, మించి-సరసులెల్లరును సత్ప్రభుఁ డితఁడని-సకలగతుల విన్ను మెచ్చునట్లుగ-నరసి ప్రజల నేలుమయ్య శ్రీధ-ర్మాంగదావనీశ నీకు జయజయ. మంగళము.

[33] హనుమతోడిరాగము-రూపకతాళము-చతురశ్రజాతి.

దీనపోషకా! భక్తా - ధీనరక్షకా! | దానగుణ ని-ధానమోక్షసం-ధాన గావరా.

మానక నీ స్మరణమె యుప-మానరహిత మనుచుఁ దెలిసి - మానసమున నిన్పితి నిఁక-మాన మానసీయచరిత. దీన.

దళవద-నవివళ-నవిపు॰. దీన.

పరాక? మన-పరాద యిఁక. దీన.

కా-మితఫలద-శుభద. దీన.

రారారణ-శూరా కృతి-సారాసువి-చారావర.

2 ఆ పదల-బా పఁగల - ప్రాపనుచు-నీ పదము | దాపు-జేర | పా-పచ యము-లుడుపవె? దీన.

3 రానేల? గోపాల - నీపాలఁబడి తిర. | కోప మేల? గోప్కీలోల | కాపాడర కరుణాకర - తాపసార్చితాంఘ్రియుగళ. దీన.

4 దాసహృన్ని-వాసనన్ని-దోష పుంజముల నిడకు | మోసఁగాంద్ర వలలఁ దగిలి | యాసలఁబడి-వేసరిపడి-నీ సముఖము-డాసితినిర. దీన.

5 పంత మేల చేసెదు? భగ-వంతదాసపోషా | యావంతయైనఁ గరుణ లేద? సంతతాశ్రితావనచణ. దీన.

౨౩. స్వరజతి—మలయమారుతరాగము—త్రిపుటతాళము—చతురశ్రజాతి.

సా, రీ, గా,, పా, - దనిద	పా, - ,, ద ని	సని దప - గరిసని
కో, రీ, యు,, న్నా, - రవిట	రా,, - ,, యుడ	సదయుడ - వనినిసె.
సా, రిగ - రీ, గాప - గా పద	నీ, దాప - దని	దధప - ని దపగరి. సా.
రా, పేల - భూ, పాల - రూపర	నీ, పాల - బడి	తినిర - విడువకుర. కో.
౧ గా,,,, - పగగరి - రి గరి స - సరి	గా,,,, - గప	ద నిద ప - గ రి స రి
గా,,,, - నరసిక - నినుగని - సరి	గా,,,, - సర	సుడవవు - దనుచును
గా,,,, - రీ, సానిద పగరి	గా,,,, - రి	సనిదప - ద ని స రి
గా,,,, - టం, బైనసుమశరు	గా,,,, - సి	నిదగిలి - నమయము
గా, - పదపగరి - గా, - నిదపగ రి	గా, - దని దధప	గా, - రి సనిసరి
గా, - నకవగవ - గా, - విధివశము	గా, - నిదియెతటి	గా, - దారకితివి
గా, - పగరిగా, - స ద ప గా, - ని	దపగా, - రిగా	, - పగా, - పగ రి. సా.
గా, - దనకగా, - వ్రుమటుగా, - క	విడగా, - జగా	, - నగా, - దన రె. కో.
౨ పా,,,, - ద ని - సనిధప - గ రి స రి	గా,,,, - సరి	గ రి - రిగరి - సరిగ
పా,,,, - దము - లబడితి - రమలయ	మా,,,, - రుత	మున - కదరి - బెదరి
పా, - దనిదపా, - సిద నిపా, - ద	ని స పా, - దనిస	రీ, - గారి - స ని
పా, - డెదరపా, - టలనుపా, - వ	నకృపా, - మతివి	ప్రా, - ణేశ - నిను

దా, - ని దని - పని ద - ప ద ప - గప గ - రి	గరి - స రి స ని ద ప
బా,-యనుర-సదయ-హృదయ-గదియ-గ	దర - యిదె సమయము
గా పదాప - నీద - సా రిస నిదప	దా ని దాప - గప
ప్రా పు వేడ - వీడ - కూ డదుగదర	యూప రాని - వల
3 సా, - స రి స స నిదా, - ద నిదధ ప	గా, - ప గప - రీ
క, - మ్మవిలుతుడు ర, - మ్మనసుపదు	న, - మ్ములను - జి
రీ గా,, - గపగరి రి గ - స రి గ రి	గ పా,, - గా
గాయ,, - శుకపికము - బలురొద	సేయ,, - తు
పా, దా, - దానిసరి స స ని - దని	సా స - రీ స - గా
మ్రో,య, - కోరిక లొసగుదు - వని	డాయ - వేజు - జే
రీ, - సని సదా, - నిద ని - ప గపధ	గా, - పగప రీ
సం, - తతము నం, - తనము - ననుభగ	వం - తుని గనెం

34. స్వరజతి—చక్రవాక రాగము—ఆదితాళము.

సా, నీ, దా, - నిదధప - పమగ	రీ, సా, రీ
సా, మా, నా, - మనవిని - విన వ	దే, మా, జా
సా, రి స ని - ద ని సనిద - దని ద పమ	గా, రీ, గా
నా, మి యని - యనుదినము - నినె గొలువ	గా, వే, గా

౧ దా, - దని దధప - మా, పధ ప పమ	గా, - మపమమగ
దా, - నవహారణ - మా, నితసుగుణ	గా, - వ గదెశ బ
౨ పా,,,, - ద ని దపమా,, - ప ద	పమగా,, - మప
పా,,,, - పహారణమా,, - మొఱ	వి నిగా,, - వ గ
గరిసా - స రిసనిదా - ద నిసరిగా	నిసరిగమా - గమ
నికసా - మజవరదా - యునిసరిగా	దలచితిమా - మశ
3 సా రిగరిస - ని రిసాని - ద నిపదని	సా, ని ద ప - మప
శామితవర - దుడవీవె - యనిమదిని	సా, మిక్రృప - ని డి
గా, రిరిస - ని రిసాని - దని స రి గ	మా, - ప దనిద ప
గా, ధలను - దెగటార్చి - ననుమనుపు	మా, - మదినిలుపు
మాప ద - నిని ద ధ ప మ-పమగ మాపద	నీ - దనిసా - ని స
మాయని - యనుదినమును - తవమృదుపద	నీ - రజనీ - వమొ
ద ని సరిగా,, - రిస ని సరీ,,	స ని ద నిసా ని ద
మొఱలిడగా,, - వినవహారీ,,	యిటుమనసామఱ

ధ ని ధ రి - ప గగరి
మాదమున - మదవతి
ద నిదప - గ రిసని. సా.
పునబడి - నినెమని. కో.
, - గ రిగసా - ని స
, - మ్మగను వె - న్నెల
ప నిద ప - గారి గ
మ్మొదగమి - జమ్మని
రి - గాప - గారిస
యు - మేర - గాదుర
, గ ధ పగ రిసని సా.
, తయుమది దెలిసి. కో.

, గా మా ప ద ని. సా.
, లంబే మియిటు. సా.
, సరి గమ ప ద ని. సా.
, రవమున మనుప. సా.

రీ, - గమపదని. సా.

రీ, - ప్రణుతపద. సా.

మగరీ,, - గమ

నెవరీ,, - భువి

పా - మగమప దని. సా.

ప్రా - ర్థనగో నెదని. సా.

ద నిదప - మ ధ ప మ

కడువడి - యఘుచయ

మా, - ప సనిద ప

మా, - కృపనలుపు

రీ - సరి ససాని

శ్రీ - కరమటంచు

పమ - గమపా దని. సా.

వగ - భగవంతుఁడ. సా.

35 తానవర్ణము-ముఖారిరాగము-ఆదితాళము.

ప్ర. శ్రీవిజయవాడ పురాధీశా! (అను.) భగవంతదానపోష! చ. పాపవినాశా! పరమేశ.

ససానిదప - సని దప - మపమగరిస	రీ,, - ,, రిమ	పనిద - పదమపద
శ్రీఈఇవిఇ - జఅయఅ - వఅఅఅఅఅ	డ,, - ,, అఅ	అఅఅ - అఅఅఅఅ
నిదాప - మపధస - నిదాప - మగరిస	ధసా - దసరిగరి	మగరి - సరిమపద
పుఊఉ - ఉఉఉఉ - ర అ అ-అఅఅఅ	ధిఈ - ఇఇఇఇఇ	శఅఅ - అఅఅఅఅ
అ. పా, - మపధ - మపధప - మపమగరిస	దా, - సరిస - ధస	సరి రిమ మప పద
భ, - అ అ అ - గఅఅఅ - వ ం ం ంంం	త, - అఅఅ - దఅ	అఅఅఅ అఅ అస
పా, - ధస రిగరి - మగరి - పమగరిస	రి రీ సనిద - సని	దప - మగ రిమపద.
పో, - ఒఒఒఒ - షఅఅ - అఅఅఅఅ	శ్రీఈ ఇఇఇ - నఅ	అఅ - గ అ రెఎ ఎశ.
సానిదా, - స ని దా - మపధ - మపమ	ధా, పా, - మని	దప - మప మగ రి స
శ్రీరమా, - హితమా - నితమ - హితసు	ధా, మా, - సను	గృప - గ ని మనుపుమ
మా, గ రి స - పా, మ గ రి - రిమపధ	పా, పాధ - మా	, పా ధ - పనిద స
మా, నుపుమ - బా, ములను - శ్రితజన	సం, తాన - నీ	, ధ్యాన - పటిమను
నీ, దాప - గా, రీస - నీ, ద	, ప - గా, రీస	రీమపా - ధ సరి
సం, ధించు - గా, రీశ - షా, .	, శ - వా, ణీశ	సేవితా - దురిత

	మగారి - సరిపమాగరిస - సనిధప	రిసానిదప - ధప	, మగ - రీమపద. స.
	వినాశ - నినువి నాగతిని - గననుర	ధరాస్థలిని - దొర	, విను - రాజధర. శ్రీ.
చ.	పా, ద - మప - నిసి దధ పప మమ గరి	సా,, - దా, స	,, - రీ, మామ. పా.
	పా, ప - వి ఇ - ఇఇ ఇఇ ఇఇ ఇ ఇ నఅ	శా,, - వ, ర	,, - అ, మేశ. పా.
౧	పా, మా, - సీ,, - దా, ప - ధరి	సా, - సీ, దా	, పామాగ - రిమ. పా.
	ఈ, శా, - క్రై,, - లా, స - గిరి	శా, - వి, శ్వే	, శాపాహి - నమ. పా.
౨	స రిమ - రిమప - మపద-పధన-ప దస రి	మగరి - సనిధ - సని	ధ ప-పమగరి-రిమ. పా.
	సుగుణ-ధ రణ-భరణ - నిపుణ - భవభయ	హరణ - చరణ - నుత	గుణ-విత రణ-చణ. పా.
3	పా, - పమ గ రి మపా, - రిమస రి మ	పా, - ధ పధపమ	పా, - నిద నిపధ
	పా, - పభయమునుపా, - అదరుమును	పా, - యమనితవ	పా, - దభజనమ
	పా, నిదపదసపా, - ధ రి స నిద	పా, - గరిస నిద	పా, - పద సరిమ. పా.
	పా, రగతినురపా, - లముఖశ్రిత	పా, - ళిసలుపరె	పా, - వనచరిత. పా.
౪	సీ, దా, పా, మాప - మాపమ	సీ, దా, మా	, పా ధ - మపధస
	పా,లా, రా, పే ల - శా ల వి	ఫా, లా, చి	, ద్యుతి - వి ల సిత
	సీ, దా, - గా, రీ స - సరి ధరి	సీ, దా, - మా	, గ రిస - రి మ పధ
	ఫా,లా,-మాం పాహి - శ్రితపరి	పా, లా, - న	, మ్మతిర - ప్రణమిత

నీ, దా - మా, దా మగరి - స
భూ, పాల - గో, పాల వినుత - హ
రీ, - సనిద - గా రి సనిద - ప ద స రి
రా, - కటర - కోర్కెలిడర - కలుషహ
రీ,,-,, సరి గరి రిగ - స రి ధ రి
శ్రీ,,-,, కరశుభకర - పురహర
రీ, రి గ సా, - రి గసా - రిగ
శ్రీ, త్రియక్ష్ర, - త్యక్షి - క్షిత
నీ, ద - గా, రి - పా, మ - గ రిస ని
హా, ర - ధీ, ర - ఘో, ర - భవభయ
ని రి-సమ-రిప-మధ-పని-ధ స-నిరి-ధరి
సుర-వ ర-నుత-నగ-ధర-హిత-గిరి-కృత

మా, రి పా, - మ
రా, దొరా, - ప
మా, - గ రి సా - ని
రా, - యుమరా - జ
సా,, - ,, ని ద
సా,, - ,, మిక
సా, ని ద - మా
, ద, తాజ - గ
ని దా - ధ పామ
హరా - హరాార
సా, - పా, సా
చా, - పా, సాం

ధా, - ప సా, - ని
రా, - శ్వరా, - ప
దమా-గరిస-రిమ. పా.
ధ రా-నగర-టర. పా.
మా - పదసా - రి గ
మా - పతిసా - యుక
, పాద - మపధ స
, ద్రక్ష - ప ణకృత
, - మగా - గరిసా
, - నరా - గదరా
,, - సరిసా - రిమ. పా.
,, - బనదా-శి వ. పా.

సా, నీ, దద - సనిదమద - దని స	సాని దధమ - గమ	ధ - గ గమ-గమదని.
సా,మీ,గల - అవ స ం - తతము	నాలమిఇద - లె	ద - ప్రిఎమ-వలలద.
దా, దాద - దనిసా - నిద ప - గపదని	ద నిద - పద ప - గప	గ రిరి స _ రి గపద.
నీ, మీాది - పలల . టలను - జల్లగ	హలల-మలయ-మల	రుతమస _ పలడద.
సరిసదా, దధ - పమ పా, మ - పధ	సా, - సరిస - సగ	రిసదా, _ పపద
సలమ్రిశ్రీ, వఇ - ఇ ఇకుం, ర - వల	సా, - నెవ - రిఇ	ఇఇఈ, _ జ గతి
పమగ పధ స - స రి గ - రిరిస ని దపగ	రీ, స నిధ - పా	ని _ దధప _ మగపధ.
క ల అమలది - శల తుి - వల్గ్రముడిపిసు	ఖాం, భోఒధి - దే	ల్బు_వలర_లె వరిక.
పాపపప - పదనీ - దాః - పమగ గ	గారి-సరిగారి-రి గమా	గ _ గరిగరి _ రి రిస
నే రనటులు - నిఇఈ - ప్గార - కుడడన్న	నేవ-రిఇ ఈఇ-తోబ రి	ఒ _ డిఇఇఇ _ భువిని
రి మపాధ - సానిధాప - పధ స రి	గారి-సనిదధపా-దా	ప _ పామగరిసరిగసా,
హారి నీ రి - వే డభోన - నసు రను	ఖారి-నలలలశా-ఒగా	శ_స శ్వైవవవవశా,
సారిగాప పాపధాప - ధప గా	గపగ - పధప - పా	గ పా గ _ సాసస
పారవశ్య బుద్ధి దాన - చణభూ	ఃలల - పలా - నే	మమ్మేలు _ కోఒర
పాధ సారిగా రి రిస - ధ సస సా	రిసద - సదమ . ధమ	గ-గరిస_రిగమధ. సాసీ.
శ్రే రసావభోగిఇశ - శయనసా	నెవర - మెవర - మెవ	ర_కలదు_రలలర. సామీ

౨ పాపపపప - మపమ - గగమ - రీ గమ
సాదరమతి - బ్రోవవ - వళయ - తోషిత
దాస - నీ స - దాని - దావ - రి గమప
శాద - యాని - ధే ర - మే శ - లోబకెఎ
గామపా ని - నీన్ని పా - పపనిసా
నాదుకోర్కె - దీర్ప వే - పరమధ
రిగమపదని - స స రి - రిసనిపా - పని
నఅద రంబు - సెఎయ - మెఎరయే - పసి
3 గామపపప - నీ ప - సానినిప - ని స
ఎన్నిగతుల - నిన్నె - వే డితిర - తుద
గామ - దాద - నీద - దాప - ద నిసరి
క న్న - తండ్రి - గావ - రార - యికనిఇ
రీ మ పాని - మాప నీ ని - సససా
చిన్నపాప - మే ఘువాహ - నుత నీ
పాప - నీ స - రీ స - స ని ప - మపని స
చిన్ని - మోము - జూపి - బోఒవు - కరుణను

పధపసా, - పప
శం క రా, - భర
ధా, పా, - రి గ
శా, నా, - మన
రీ,, - ,, సా
న్యా,, - ,, సీ
నరి స - నిసని - పని
నఅట - నుండి - నిఇ
రీ, సనిప - పమ
కే, దఅరి - జుఉ
నరి స దాప - పమ
కఅన్న డాయ - గఅ
నీ సరీస - సా
చెంత జేరి - వే
రీ, (సని)పా, - పని
శ్రీ, శా, - భగ

మ - గగమ - రిగమప
ణ - నిపుణ - శ్రిఇఇఇ
మప నుప - గా,మరిస
వి ని వి ని - వే, ఎఎఎ
,, - నిసనిధపమ
,, - తఅరమణఅ
ప—మపమ.గమపని. సానీ.
న్నె—వెఎడు—చుండగ.సామీ
గ రీ — స గారిస
పెదో—కృపాకర
ప — గా మ — రి గ రిస
మ్యా—మొందు—గఅఅన
రి — సనిద — మపనిస
యు—చుందు—సురటిఇ
పాపమ—రి మపని. సానీ.
వత్క—వి—పోఒమక.సామీ.

ఉపన్యాసమంజరి.

పద్యగద్యాత్మకము 170 పుటలు.

మొదటి భాగము	...	0-9-0
రెండవ భాగము	...	0-9-0
రెండుభాగములు కలిసి ప్రతి		1-0-0

— పత్రికాభిప్రాయములు —

అభినవసరస్వతి, జానపాడు, 1-12-13.

... ఇప్పుడు సాహిత్యపారిశ్రామిక సంఘముల సంస్కారణమును బూని యీ గ్రంథమును బ్రకటించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇందు దేశోద్ధారకులు, కవులు, పత్రికాధిపతులు, ఉపన్యాసకులు, చిత్రలేఖకులు, గానము, వాద్యము, ఆంగ్లభాష, విద్యార్థులు, వ్యాయామము, వ్యాసలేఖనము (కాంపొజిషన్) మొదలగు నిరువది విషయములు చక్కఁగా జర్చింపఁబడినవి. ఇందు కవిజన విద్యార్థిజన సంస్కారణములు మిక్కిలి ముఖ్యములని మా యభిప్రాయము. వీరు లోకమును బ్రమాణముగను, హేతుజ్ఞానము నూతగను జేకొని దీనిని స్వతంత్రమగు లక్ష్యగ్రంథముగ రచియించిరి. ఇట్టి కార్యము ప్రకృతకాలపుఁ గవులం దపూర్వముగనే యున్నది. ఇది నవగ్రంథమే యైనను లక్ష్యప్రాయమగు భాగములును వివాదాంశములును పద్యములుగఁగూడ వ్రాయఁబడినవి. ...

శశిలేఖ, చన్నపట్టణము, 3-3-14.

ఇందు దేశోద్ధారకులు...లోనగు నిరువది విషయములు చక్కఁగఁ జర్చింపఁబడినవి. ప్రతివిషయమునందును నవీనమార్గము లనేకములుగఁ జూపఁబడినవి. ... శైలి మృదుమధురమై, హేతువాదభరితమై చదివినకొలఁదిని చదువవలయు ననిపించును. ఇంతయేల! దీనిలోని రెండుపద్యములఁ జదువుఁడు. అంతను జదివెదరు! ప్రతి యాంధ్రుడును దీని జదివి మేలు వడయునుగాక యని కోరుచున్నాము.

ఆంధ్రపత్రిక, బొంబాయి, 12-11-13.

ఈ గ్రంథములో వివిధవిషయికములగు నిరువది విషయములు కలవు. విషయౌచిత్యధర్మము నేర్పునట్లుగ వచనమున సులభశైలితో రచియింపఁబడినది.

పండితాభిప్రాయములు

కొప్పరపు సోదర కవులు, శతావధానులు. కొప్పరము, 16-12-13.

మిత్రమా ! మీ యుపన్యాసమంజరి నేఁటికిఁ బూర్తిగఁ జూడఁ దటస్థపడినది. ... అందలి యెల్లయంశములును లోకోపకారకము లనుటలో సంశయము లేదు. ... సర్వ విధముల మీకృతి స్తుతిపాత్రమనియే మా యభిప్రాయము.

గీ. తగును విద్యార్థులకు నుపా ♦ ధ్యాయులకును
జదువఁ జదివింప, నామోద ♦ మెద గ్రహింప
మీ యుపన్యాసమంజరి ♦ మృగులతావి
భాసితం బౌట నో భగ ♦ వత్కవీశ !

తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు.

ఆర్యా ! తాము పంపిన ఉపన్యాసమంజరి 1-2 భాగములలోని పలువిషయములు యథావకాశముగ స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ జదివి చర్చించి చూచితిమి. చాలభాగము దీన నుండు సంగతులు సంస్కృతమునఁ గలవియైనను ఆంధ్రమున నూతనము లనుటకు సందియము లేదు. ... మీప్రయత్న మితరులకు దెలుఁగులో మార్గప్రదర్శకమని నొక్కి వక్కాణించుచున్నారము.

ముత్తరాజు సుబ్బరావుపంతులుగారు, ఎం. యే. బందరు, 17-11-13.

ఆర్యా ! తమ రంపిన యుపన్యాసమంజరిని సాంతముగాఁ జదివినాఁడను. ఆ గ్రంథమంతయు సులభశైలిని సర్వజనులకు గ్రాహ్యమగునట్లుగా వ్రాయఁబడియున్నది. అందుఁ జేర్పఁబడిన యంశము లన్నియు యుక్తియుక్తముగాఁ జర్చింపఁబడియున్నవి. ఆ గ్రంథము కాలేజివిద్యార్థులకును, విద్యాధికులకును బఠనీయమని నాకుఁ దోచుచున్నది. మీ యభిప్రాయము లన్నియు సమంజసములై సంఘపురోభివృద్ధికి మార్గదర్శకములుగా నున్నవి.

అత్తిలి గురుమూర్తిపంతులుగారు, బి. యే., యల్. టి.

Dear Sir,

Let me thank you for the copy of the Upanyasamanjari' you have kindly sent me. I have gone throgh the whole book and I find in its pages much valuable and original matter. It is not only

a useful book in the hand of the young man at school, but it suggests new ideas on some important subjects even to the adult.

The essays on 'Students,' 'Physical Culture,' and 'Essay-writig' are of special interest and value to the student population, while the series on 'The Uplifters of a Nation' cannot fail to arrest the attention of the grown up reader and give him much food for thinking.

Hoping that the literate Andhra public appreciate and encourage original works like this,

Let me remain!
Yours very sincerely.

V. G. Kristna Iyengar. M. A., L.L.B. Edin,
Barrister at Law.

Mr. Betapudy Bhagavanta Rao was good enough to send me a copy of his 'Upanyasamanjari' for opinion.

I have just gone through its exceedingly interesting and instructive pages fully and am indeed struck with the force and lucidity of the learned author's style and the breadth of his imagination. The book consists of essays on a variety of subjects and the author by the publication of this book has done incalculable service to Telugu literature of the kind. He is undoubtedly well deserving of public patronage.
